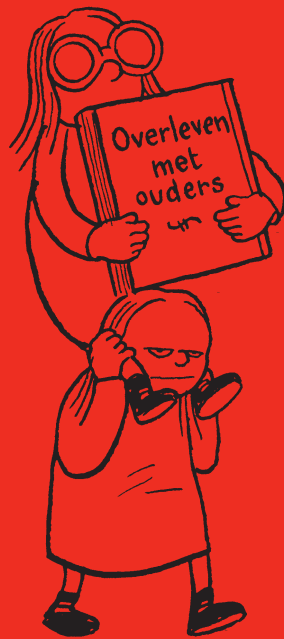

kinderen & scheiding

Kinderrechtencommissariaat dossier

Hoe ziet de scheidingsrealiteit voor kinderen in Vlaanderen er vandaag uit? Welke vragen en bekommernissen leven er bij jongeren en ouders? Hoe zit het juridisch kader in mekaar? En wat moet er veranderen?

kinderen en scheiding

mei 2005

de tekstredactie van dit dossier werd afgesloten op 18 maart 2005

Inhoud

Hoofdstuk 1	Inleiding	5
1.	Waarom een beleidsprioriteit?	6
2.	Hoe hebben we dit dossier inhoudelijk opgebouwd?	10
Hoofdstuk 2	De scheiding hangt boven het hoofd	13
1.	Vele vragen en onzekerheden	14
2.	Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?	16
3.	Kinderen en ouders op zoek naar hulp en informatie	17
3.1.	Waar kunnen/komen kinderen en jongeren terecht?	18
3.2.	Waar kunnen/komen volwassenen terecht?	20
4.	Praktijkervaring en knelpunten	23
 5.	Standpunten en beleidssuggesties	25
Hoofdstuk 3	Ouders regelen de scheiding	27
1.	Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?	28
2.	Vaststellingen, praktijkervaring en knelpunten	29
2.1.	Kinderen lijden onder conflicten	29
2.2.	Bemiddeling als conflictpreventie	30
2.3.	Een plaats voor het kind in de bemiddeling?	30
2.4.	Een versnipperd aanbod rond scheidingsbemiddeling	31
2.5.	Een nieuwe federale bemiddelingswet	31
2.6.	Een Vlaams beleid rond scheidingsbemiddeling?	33
 3.	Standpunten en beleidssuggesties	34

Inhoud

Hoofdstuk 4 **Verblijf en omgang na de scheiding** 35

1.	Algemeen	36
2.	Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?	37
3.	Praktijkervaring, knelpunten en vraagtekens	40
3.1.	Werken aan een gedragen regeling	40
3.2.	Verplichte kennismaking met bemiddeling	40
3.3.	Naar een wettelijke norm rond de verblijfsregeling?	41
3.4.	Is een wettelijke norm in het belang van het kind?	42
3.5.	Snelrecht	44
3.6.	Scheiden zonder rechter	44
3.7.	Recht op omgang: het kind in de knel	45
3.8.	Ernstige conflicten rond verblijf en omgang	48
3.9.	'Internationale' scheidingsconflicten	52
 4.	Standpunten en beleidssuggesties	54

Hoofdstuk 5 **Een nieuwe gezinscontext** 55

1.	Cijfers	56
2.	Vaststellingen en knelpunten	57
2.1.	Kwetsbare overgang	58
2.2.	Verzwaarde opvoedingstaak	58
2.3.	Draagkracht ondersteunen	58
2.4.	Nieuw-samengesteld gezin, stiefgezin	59
 3.	Standpunten en beleidssuggesties	61

Inhoud

Hoofdstuk 6 **Levensonderhoud na een scheiding** 63

1.	Algemeen: recht op levensonderhoud	64
1.1.	Alimentatie berekenen?	64
1.2.	Breuk in de gezinssolidariteit	65
2.	Vaststellingen, praktijkervaring en knelpunten	66
2.1.	Alimentatie zonder zorgen?	66
2.2.	Geen natte vingerwerk	66
2.3.	Levensonderhoud is een recht van het kind	67
2.4.	Conflictbeheersing	67
2.5.	Tussenkomsst van de overheid	68
	3. Standpunten en beleidssuggesties	70

Hoofdstuk 7 **De gerechtelijke (scheidings-)procedure** 71

1.	Algemeen	72
2.	Ontwikkelingen, praktijkervaring en vraagtekens	73
2.1.	Een nieuwe scheidingswet in aantocht	73
2.2.	Eenzelfde rechtbank voor alle scheidingszaken	73
2.3.	Spreekrecht in een gerechtelijke procedure	74
2.4.	Zelfstandige rechtsingang voor minderjarigen	77
2.5.	Juridische bijstand via jeugdadvocaten voor minderjarigen	78
	3. Standpunten en beleidssuggesties	80

1.	Waarom een beleidsprioriteit?	6
	Een realiteit voor vele kinderen in Vlaanderen	6
	Scheiden is 'gewoner' geworden	6
	Scheiden is meer dan een breukmoment	7
	Met de neus op de feiten	7
	Jaarlijks een oproep aan het Vlaams Parlement	7
	Een nieuwe federale scheidingswetgeving in aantocht	8
	Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind	8
2.	Hoe hebben we dit dossier inhoudelijk opgebouwd?	10

Hoofdstuk

inleiding

“Mijn ouders willen dat ik een week bij de ene ouder, een week bij de andere ouder moet gaan wonen. Mijn mening telt blijkbaar niet mee. Ik heb geen thuis in het huis van de vriend van mijn moeder. Wat moet ik daar een hele week zitten doen? Mijn kamer is in mijn huis. Zij scheiden en ik moet maar meegaan. Bovendien is dat veel te ver van mijn school en van mijn vrienden. Ik ken daar niemand in die buurt. Kan ik daar niets tegen doen?”

1 **Waarom een beleidsprioriteit?**

Ouders die uit elkaar gaan: een realiteit voor vele kinderen in Vlaanderen

Als cijfers duidelijk aantonen dat steeds meer ouders uit elkaar gaan, dan weten we ook dat steeds meer kinderen met een scheiding te maken krijgen. Het gebeurt in hun vriendenkring, in hun familie, het gebeurt bij een klasgenoot, ze maken het zelf thuis mee... Ongeveer 1 op 4 minderjarigen in Vlaanderen maakt zelf thuis een echtscheiding mee.¹ Binnen een huwelijksduur van veertig jaar gaat 45% van de koppels uit elkaar.² Met dit cijfer behoort ons land tot de Europese toppers.³

Scheiden is ‘gewoner’ geworden

Scheiden is lang geen uitzondering meer, het is ‘gewoner’ geworden. In de scheidingsrealiteit is ook een verschuiving merkbaar. Niet altijd vormen hevige conflicten of wangedrag de aanleiding om uit elkaar te gaan. Steeds vaker gaat het om ‘gewone’ scheidingen waarbij het gebrek aan contact en communicatie in de partnerrelatie voor ouders de aanleiding zijn om uit elkaar te gaan. Waar vroeger eerder de stabiliteit in een huwelijk voorop stond, zoeken samenlevende partners nu meer naar een relatie die hen gelukkig maakt en tevreden stemt. Die zoektocht resulteert echter vaak in opeenvolgende relaties en dus ook in scheidingen.⁴

Scheidende partners nemen de laatste tijd ook vaker hun scheiding zelf in handen. Ze proberen de scheiding in onderling overleg te regelen via een scheidingsprocedure door onderlinge toestemming. Bijna drievierde van de koppels scheidt tegenwoordig met wederzijdse toestemming. Scheiden met onderlinge of wederzijdse toestemming⁵ betekent niet dat scheidende partners ook steeds de scheiding in eigen handen nemen. Een scheidingsprocedure met onderlinge toestemming wordt ook vaak door advocaten gevoerd.

¹ Berekening aan de hand van de rijksregistergegevens van 2003 (E. Lodewijckx, CBGS). Zie verder in dit dossier: deel 5 ‘Een nieuwe gezinscontext’.

² De transversale en de longitudinale echtscheidingsratio's stijgen systematisch sinds 1960 met een opmerkelijke versnelling in de jaren '90 van de vorige eeuw. Het voorlopige eindpunt (2000) klokt af op een transversaal of totaal echtscheidingscijfer van 45% (d.i. een geschatte 45% van de Belgische gehuwde koppels zal scheiden binnen een huwelijksduur van veertig jaar). Dat is een verviervoudiging sinds 1970. Ongeveer 40% hertrouwt binnen de zeven jaar na de echtscheiding. Zie: VANHOVE, T. en MATTHIJS, K., *Houdingen omtrent huwelijk en echtscheiding bij eerste kandidatuurstudenten aan de KULeuven*, Onderzoeksverslag van het Departement Sociologie, Afdeling voor Gezin, Bevolking en Gezondheidszorg, Leuven, 2003, 66 p.

³ http://aps.vlaanderen.be/statistiek/nieuws/demografie/2004-10_huwelijk.htm.

⁴ BUYSSE, A., PEENE, O. en DE MOL, J., “Over opvoeden na scheiding: moeilijkheden en mogelijkheden” in GEZINSBOND, *Nieuwe gezinsvormen*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 3, 2004, p. 3.

⁵ Uit cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek blijkt dat er in de periode 2000-2002 iets minder dan drie op vier echtscheidingen (73%) in België scheidingen met onderlinge toestemming waren. Reeds vanaf 1991 waren er iets meer scheidingen met onderlinge toestemming dan echtscheidingen met één eisende partij. Maar het is pas sinds de inwerkingtreding van de nieuwe echtscheidingswetgeving (van 30 juni 1994) dat echtscheidingen met onderlinge toestemming een hoge vlucht kenden. Uit cijfers blijkt ook dat als er slechts één eisende partij is, dit vaker de vrouw is dan de man. Zie: www.statbel.fgov.be (nieuwsflits nr. 54 van 12 oktober 2004).

Scheiden is meer dan een breukmoment

Een scheiding is geen op zichzelf staande gebeurtenis of een op zichzelf staand breukmoment. Het is meer dan dat. Een scheiding is een blijvend proces waar ouders en kinderen in hun toekomstige dagelijkse leven mee verder moeten. Het is een proces dat niet stopt bij de beslissing en de uitvoering van de beslissing. Zo begint het scheidingsproces niet bij het uit elkaar gaan van ouders. En het eindigt daar ook niet. Er is de spanningsperiode vooraf, de beslissingsfase, de fysieke scheiding, de psychische scheiding, de herstructurering, het opbouwen van een nieuw leven. Kinderen construeren het verloop van dit scheidingsproces ook mee. Wetenschappers zijn er van overtuigd dat ‘opvoeden’ geen eenrichtingsverkeer is. Kinderen zijn zich terdege bewust van hun invloed (‘agency’) op hun ouders. De vraag is hoe deze ‘agency’ van kinderen in de scheidingscontext een plaats kan krijgen.⁶

Kinderen en ouders ervaren scherp hoe een scheidingsgebeurtenis het complexe relationele netwerk door mekaar haalt, hoe het hun levenslandschap herschikt en welke impact de scheiding op hun dagelijkse leven heeft.

Bovendien worden kinderen van gescheiden ouders, misschien meer dan de ouders zelf, blijvend geconfronteerd met de impact van de scheiding. Van bij het begin van het proces stapelen zich allerlei vragen op. Hoe zal de toekomst er uit zien? Komt er een nieuwe partner? Zullen mijn ouders me nog even graag zien in de toekomst? De angsten en verwachtingen van kinderen in een scheidings-situatie worden vooral gevoed door hun eigen leefwereld. Hoe jonger de kinderen zijn, hoe kleiner deze wereld is. Niet zelden merken we dat hun angsten en verlangens vaak onrealistisch zijn en geïnspireerd worden door wat ze zien en lezen in verhaaltjes, televisie of hun directe omgeving.

Het uit elkaar gaan van ouders als samenlevende partners heeft altijd heel wat juridische consequenties. Juridisch zijn ouders de scheidende partijen. Maar ook al zijn kinderen juridisch geen partij, de scheidingsimplicaties op juridisch vlak werken sterk door naar hun situatie, naar hun kansen en hun mogelijkheden nu en in de toekomst.

Met de neus op de feiten

Sinds de start van het Kinderrechtencommissariaat wijzen de concrete ombudsgegevens steeds opnieuw op de impact van een scheiding op het leven van kinderen, van ouders en andere betrokkenen. Het ombudswerk verschaft het Kinderrechtencommissariaat een scherp beeld op de vragen, knelpunten en bekommernissen van kinderen in scheidings-situaties. Het hoge aantal concrete vragen en klachten drukt ons met de neus op de feiten. Ook het beleid kan hier niet langer onverschillig voor blijven.

Jaarlijks een oproep aan het Vlaams Parlement

Jaar na jaar trekt het Kinderrechtencommissariaat het scheidingsthema onder de aandacht van het Vlaams Parlement. Steeds opnieuw wijzen we in ons jaarverslag op de beleidslacunes, op hiaten in regelgeving.⁷ Steeds opnieuw trekken we aan de alarmbel. Zowel tijdens als na een scheiding moeten kinderen en ouders verder met elkaar. Jaar na jaar vraagt het Kinderrechtencommissariaat aandacht voor een omkadering gericht op het welzijn van kinderen en ouders die met een scheiding te maken krijgen. Buitengerechtelijke conflictpreventie, conflictbeheersing en conflictoplossing zijn Vlaamse bevoegdheden, maar geen enkel beleids-

⁶ Het woord ‘opvoeding’ kennen we allemaal, maar voor de omgekeerde beweging, voor de impact van kinderen op ouders hebben we (nog) geen woord. Prof. dr. Ann Buysse gebruikt hiervoor de term ‘agency’.

⁷ Voor de tekst van onze adviezen en jaarverslagen, zie: www.kinderrechten.be. Klik op ‘Documenten’.

initiatief werd totnogtoe afgerond. Niemand twijfelt nog aan de waarde van conflictpreventie bij scheiding, de knowhow is de voorbije jaren sterk ontwikkeld, maar desondanks staat de buitengerechtelijke scheidings- en ouderschapsbemiddeling in Vlaanderen op structureel vlak nog steeds in de kinderschoenen.

Een nieuwe federale scheidingswetgeving in aantocht

Echtscheiding raakt de burgerlijke staat en verloopt via een gerechtelijke procedure. Onderhoudsplicht, omgangsrecht, spreekrecht, boedelscheiding... Vanuit juridisch oogpunt is een scheiding in sterke mate een burgerrechtelijke materie waarvoor de federale overheid bevoegd is.

Het federale regeerakkoord⁸ stelt een nieuwe scheidingswet in het vooruitzicht. Binnen de Staten-Generaal van het Gezin⁹ werden rond diverse thema's inhoudelijke voorzetten geformuleerd.

Ook de federale overheid moet oog hebben voor de welzijnscontext waarin het juridische plaatsvindt. Vanuit gezinsoogpunt en vanuit de positie van het kind betekent een scheiding veel meer dan een louter burgerrechtelijk verhaal. Een federale scheidingswet moet dus gepaard gaan met een stevige Vlaamse welzijnsomkadering voor kinderen en ouders.

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Verskillende verdragsbepalingen in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind zijn relevant als het gaat om de positie van kinderen bij scheiding. Een overzicht:¹⁰

Artikel 3: Het belang van het kind

Alle acties met betrekking tot het kind dienen ten volle rekening te houden met zijn of haar belang. De Staat is verplicht adequate zorgen te verlenen wanneer ouders of andere verantwoordelijken ter zake in gebreke blijven.

Artikel 5: De leiding door ouders en de groeiende capaciteiten van het kind

De plicht van de Staat tot respect voor de rechten en verantwoordelijkheden van ouders en de ruimere familie om het kind leiding te geven overeenkomstig zijn of haar groeiende capaciteiten.

Artikel 9: Van de ouders gescheiden worden

Het recht van het kind om met zijn of haar ouders samen te leven, tenzij geoordeeld wordt in overeenstemming met de toepasselijke procedures dat dit onvermijdelijk is met zijn of haar belang;

Het recht van alle betrokken partijen om aan deze procedures deel te nemen;

Het recht om contact te onderhouden met beide ouders, wanneer het kind gescheiden leeft van één of van beide ouders;

⁸ REGERINGSVERKLARING EN REGEERAKKOORD, *Een creatief en solidair België*, juli 2003, p.98. Zie: www.fgov.be.

⁹ STATEN-GENERAAL VAN HET GEZIN, *De Staten-generaal van het Gezin... in een notendop*, Brussel, Luc Pire Uitgeverij, 2004, 104 p. Op 3 maart 2005 startte federaal staatssecretaris Gisèle Mandaila de federale Staten-Generaal van het Gezin opnieuw op. Naast het denkwerk over de combinatie van gezins- en beroepsleven en over de verwachte evoluties in het familierecht en het sociaal en fiscaal statuut van het gezin wil de staatssecretaris ook de aandacht vestigen op het belang van een intergenerationale visie voor het gezinsbeleid en op de strijd tegen de prangende geweldproblematiek. De Kinderrechtencommissaris participeert in de thematische werkgroepen rond geweld en burgerlijk recht. In deze laatste werkgroep stelde zij voor om het thema 'verplichte kennismaking met bemiddeling' op de agenda te plaatsen. Zie: www.degezinnen.be.

¹⁰ Dit is een officieuze vertaling van de belangrijkste bepalingen. Voor de officiële Nederlandse vertaling, zie: www.kinderrechten.be. Klik op 'Documenten'.

De plichten van de Staten in die gevallen waar een dergelijke scheiding het resultaat is van een actie door de Staat.

Artikel 12: De mening van het kind

Het recht van het kind om zijn of haar mening te kennen te geven en het recht op het feit dat met deze mening rekening wordt gehouden in elke aangelegenheid of procedure die het kind betreft.

Artikel 17: Toegang tot passende informatie

De rol van de media inzake het verspreiden van informatie onder kinderen op een wijze die in overeenstemming is met het moreel welzijn, met wederzijdse kennis en begrip onder de volkeren en die de culturele achtergrond van het kind respecteert. De Staat dient maatregelen te treffen om dit aan te moedigen en om kinderen te beschermen tegen schadelijk materiaal.

Artikel 18: Verantwoordelijkheden van ouders

Het principe dat beide ouders gezamenlijk de eerste verantwoordelijken zijn voor de opvoeding van hun kinderen, en dat de Staat hen bij deze taak dient te ondersteunen.

Artikel 27: Levensstandaard

Het recht van kinderen om een passende levensstandaard te genieten, de primaire verantwoordelijkheid van de ouders hiervoor, en de plicht van de Staat om er voor te zorgen dat deze verantwoordelijkheid kan opgenomen worden en ook opgenomen wordt, zonodig door het innen van onderhoudsgeld.

2 Hoe hebben we dit dossier inhoudelijk opgebouwd?

Zowel voor de ouders als voor kinderen betekent een scheiding meer dan een breukmoment. Het is een blijvend proces. Het verschilt van gezin tot gezin, van partner tot partner en van kind tot kind, maar alle betrokkenen moeten er in hun toekomstige dagelijkse leven mee verder.¹¹

De realiteit van kinderen is onlosmakelijk verbonden met deze van hun ouders. Maar ze vertoont eigen kenmerken. Niet de kinderen scheiden, wel de ouders. Toch moeten kinderen noodgedwongen mee scheiden. De veranderingen, de pijn, de onzekerheid... ondergaan kinderen even intens als hun ouders.

Om het scheidingsgebeuren zoveel als mogelijk als een proces in kaart te brengen, hebben we dit dossier thematisch en chronologisch als volgt opgebouwd:

- de periode voor en tijdens de scheiding;
- het regelen van de scheiding;
- de verblijfs- en omgangsregeling na de scheiding;
- de nieuwe gezinscontext;
- levensonderhoud na de scheiding;
- de gerechtelijke scheidingsprocedure.

De verscheidenheid aan scheidingsprocessen respecteren we door de ombudsvragen van kinderen en jongeren in de tekst telkens in een stuk 'Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?' mee te geven.

Door verschillende thema's en knelpunten te bundelen, trachten we een inhoudelijke meerwaarde te realiseren. De klemtoon ligt op het samenstellen van een integraal beeld, het maken van een overzicht van de verschillende aspecten/knelpunten in de scheidingsrealiteit van kinderen.

De verschillende thema's werden uitgewerkt aan de hand van de volgende vragen:

- Met welke vragen/knelpunten komen kinderen en jongeren naar het Kinderrechtencommissariaat?
- Wat bestaat er aan hulp- en dienstverlening?
- Wat vinden we terug in onderzoeksgegevens rond kinderen en scheiding?
- Hoe zit het juridisch kader rond scheiding in mekaar?
- Wat weten we uit algemene literatuur over het thema?

We focussen op knelpunten, formuleren standpunten en geven aan hoe het beleid hierop kan inspelen.

De eerste versie van de tekst legden we voor aan praktijkwerkers in de hulp- en dienstverlening en aan deskundigen uit de pedagogische en juridische wereld. We organiseerden vijf thematische gesprekstafels rond de inhoud van het dossier en rond onze standpunten en beleidssuggesties. Op die manier toetsten we de tekst aan de realiteit, en de actualiteit en aan terreindeskundigheid.

Het materiaal dat we tijdens deze gesprekstafels verzamelden, leverde een waardevolle bijdrage voor de redactie en de samenstelling van het dossier. Zo werd de oorspronkelijke tekst aangevuld met bijkomende informatie rond praktijkervaring. Hier en daar nemen we kernachtig of markant geformuleerde uitspraken

¹¹ FRANCK, H., "Eenoudergezinnen", in GEZINSBOND, *Nieuwe gezinsvormen, Gezinsbeleid in Vlaanderen*, nr. 3, 2004, p. 10-14.

als blikvangers (citaten) in de tekst op. We vermelden eveneens citaten die tijdens de gesprekstafel 'Kinderen en Scheiding' van de Kinder- en Jongerentelefoon¹² en tijdens de hoorzitting in de subcommissie familierecht in de Kamer aan bod kwamen.¹³

De gesprekstafel 'Informatie en dienstverlening' ging door op 11 januari 2005 met mevr. Inge Goossens (JAC Herentals, namens de JAC's), mevr. Mieke Kesters (Vrije CLB-Koepel), mevr. Ilse Carlier (Kinder- en Jongerentelefoon) en mevr. Karin Maes (Kinderrechtswinkels).

De gesprekstafel 'Bemiddeling' ging door op 19 januari 2005 met prof. dr. Ann Buysse (UGent, Vakgroep Experimenteel, Klinische en Gezondheidspsychologie), mevr. Chris De Bruyne (VCOK -Vormingscentrum Opvoeding & Kinderopvang), mevr. Jeanine Kindermans (CAW Mozaïek), mevr. Mia Renders (CAW Artevelde-Contrapunt scheidingsbemiddeling), dhr. Franky Demeyer (CAW Artevelde-Contrapunt scheidingsbemiddeling), mevr. Annik Van der Steene (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk), Mevr. Lieve Lagae (vzw Bemiddeling), mevr. Ria Bollens (vzw Bemiddeling), mevr. Marleen Demuyndt (vzw Bemiddeling) en mevr. Valérie Carrette (CBGS- Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie).¹⁴

De gesprekstafel 'Scheiding in de gerechtelijke context' ging door op 19 januari 2005 met dhr. Geert Decock (Advocaat), mevr. Christine Jacobs (Advocaat), dhr. Christian Maes (Advocaat-generaal), mevr. Hélène Martens (Voorzitter Unie Nederlandstalige Jeugdmagistraten), dhr. Jean Limpens (Jeugdrecht), mevr. Nicole Caluwé (Eerste substituut Parket van de Procureur des Konings), mevr. Nina Gryson (Directeur Justitiehuis), mevr. Sabine Denis (Koning Boudewijnstichting)¹⁵ en mevr. Kim Craeynest (CBGS-Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie).

De gesprekstafel 'Levensonderhoud' ging door op 25 januari 2005 met mevr. Nathalie Debast (VVSG-Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten), mevr. Valérie Carrette (CBGS-Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie) en dhr. Tom Boelaert (Dienst voor Alimentatievorderingen).

De gesprekstafel 'Problematische scheidingen' ging door op 26 januari 2005 met mevr. Lieve Van den Kerchove (Bezoekruimte Half-Rond), mevr. Leen Baeten (Comité voor Bijzondere Jeugdzorg), dhr. Rik Holvoet (Comité voor Bijzondere Jeugdzorg) en mevr. Valérie Carrette (CBGS-Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie).¹⁶

¹² Algemene Vergadering Kinder- en Jongerentelefoon, Antwerpen, 12 maart 2005.

¹³ De hoorzittingen in de subcommissie familierecht gingen door in de Kamer op 22 december 2004, 2 februari 2005 en 16 februari 2005.

¹⁴ In opdracht van het kabinet Vervotte startte het CBGS een onderzoek naar de beleving van kinderen in scheidingsituaties. Welke effecten heeft het beleven van een scheiding op de levenssituatie van kinderen? In 2005 wordt een stand van zaken opgemaakt van het onderzoek dat tot nog toe in Vlaanderen werd verricht inzake deze problematiek. Een literatuuronderzoek moet ook de bestaande ontwikkelingen in het buitenland aan het licht brengen. In 2006 wordt een grootschalige survey gepland naar de effecten van scheiding op kinderen. In 2005 wordt ook gestart met het uitwerken van het onderzoeksdesign. Het doel van deze studie is om te komen tot inzicht in de effecten van scheiding op kinderen (in een latere fase eventueel ook op volwassenen), en om te komen tot visie-ontwikkeling over hoe de overheid via de hulpverlening en via het gezinsbeleid de mogelijke negatieve effecten kan aanpakken. In het kader van dit onderzoek rond kinderen en scheiding nam het CBGS deel aan de gesprekstafels. Voor meer informatie, zie: www.cbgs.be

¹⁵ Om nieuwe vormen van sociale onrechtvaardigheid op te sporen startte de Koning Boudewijnstichting met een luisternetwerk. Op die manier wil de Stichting in België een breed netwerk uitbouwen van personen die bereid zijn de Stichting te informeren over markante feiten die duiden op nieuwe onrechtvaardigheden of onrecht dat nog niet voldoende onder de aandacht is gebracht. Via het luisternetwerk werd de problematiek van de langdurige gerechtelijke procedures zichtbaar. In het kader van de opvolging en het verder uitdiepen van het thema 'kinderen in langdurige scheidingsprocedures' nam de Koning Boudewijnstichting aan deze gesprekstafel deel.

¹⁶ Dhr. Roland Martein (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk) en mevr. Katelijn Van Zegbroeck (Gezinsbond) moesten zich wegens omstandigheden op de gesprekstafels verontschuldigen.

1.	Vele vragen en onzekerheden	14
2.	Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?	16
3.	Kinderen en ouders op zoek naar hulp en informatie	17
3.1.	Waar kunnen/komen kinderen en jongeren terecht?	18
3.2.	Waar kunnen/komen volwassenen terecht?	20
4.	Praktijkervaring en knelpunten	23
5.	Standpunten en beleidssuggesties	25

2 Hoofdstuk

de scheiding hangt boven het hoofd

1 Vele vragen en onzekerheden

De beslissing van ouders om te scheiden, betekent voor kinderen een onomkeerbare verandering. Een vanzelfsprekendheid in hun bestaan verdwijnt. De eenheid van de band met beide ouders samen houdt op. Een basiszekerheid wordt vervangen door onzekerheid.¹⁷

Voor kinderen en ouders betekent het scheidingsmoment aanvankelijk vaak een stap met veel verlies. Kinderen krijgen te maken met gevoelens van machteloosheid, kwaadheid, angst en schaamte. Ze kampen met de vraag of zij misschien de schuldigen zijn. Ze vragen zich af wat er met hen zal gebeuren. En ze moeten ook verder met de gevolgen in hun dagelijkse leven. Ze wonen voortaan (al dan niet afwisselend) bij één ouder, de inboedel verschaalt, relaties in de familie- en vriendenkring worden hertekend, vaste gezinsrituelen vallen weg...

Zowel voor kinderen als ouders is het helpend als ze zich in deze periode gesteund voelen en als ze ergens met hun vragen, twijfels en onzekerheid terecht kunnen.

Hefbomen voor een goede verwerking zijn dat kinderen worden voorbereid, dat ze een antwoord op hun vragen krijgen, dat ze niet het gevoel hebben er alleen voor te staan, dat ze niet worden betrokken in de strijd tussen de ouders, dat ze worden gerustgesteld dat hen geen schuld treft, dat ze niet overbelast raken, dat ze inspraak krijgen zonder dat ze een keuze moeten maken en zich aanvaard weten in een nieuw-samengesteld gezin.

Voor kinderen is het een hele geruststelling als beide ouders hun ouderrol blijven vervullen. Zolang kinderen hun ouders ervaren als betrouwbaar en betrokken, vinden ze bij hen het levensnoodzakelijke houvast.¹⁸

Slagen ouders erin om de kinderen op te vangen? Kunnen kinderen ergens terecht met hun emoties, hun vragen en bekommernissen?

Bijna tien jaar geleden organiseerde de Kinder en Jongerentelefoon vanuit hun praktijk een bevraging bij kinderen.¹⁹ Eén van de vragen was: "Hoe komen kinderen te weten dat hun ouders gaan scheiden?" 54% van de kinderen zegt uitdrukkelijk dat de scheiding voor hen totaal onverwacht kwam. Het werd hen soms heel plots verteld. Er zijn ook nogal wat kinderen aan wie het eigenlijk nooit verteld werd, toch alleszins niet op een manier dat het ook echt tot hen doordrong.

31% van de kinderen melden dat ze het wel hebben zien aankomen. Ze kaderen de scheiding in een proces dat al langer bezig was of merkten het aan een aantal signalen.

Veel kinderen vertellen dat ze de ruzies tussen de ouders erg vonden. Hoewel de ouders misschien dachten dat ze er niets van wisten omdat ze in bed lagen, hebben ze het wel degelijk gemerkt. Het maakte hen vooral bang.

¹⁷ Een scheiding is niet enkel voor jonge kinderen moeilijk. Ook adolescente jongeren ervaren een scheiding als een wezenlijk breukmoment. Getuige hiervan is het succes van bijvoorbeeld zelfhulpgroep vzw De Rand die adolescente jongeren rond het scheidingsgebeuren samenbrengt.

¹⁸ PROVINCIALE DIENST VOLKSGEZONDHEID-LIMBURG, *Kind en (echt)scheiding binnen de schoolcontext*, Hasselt, Provincie Limburg, 2003, p. 41.

¹⁹ KINDER- EN JONGERENTELEFOON, *Kinderen over echtscheiding*, Gent, Kinder- en Jongerentelefoon, 1996, 67 p.

Een aantal ouders zetten zelf de stap om de kinderen informatie te geven over de scheiding. Ze vertelden dat ze gingen scheiden en gaven uitleg over hoe ze alles zouden regelen. Deze kinderen konden ook later bij één of beide ouders terecht voor vragen of problemen rond de scheiding waar ze mee zaten. De kinderen waarbij dat zo gebeurde, bleken de scheiding veel beter te verwerken dan de kinderen die geen informatie kregen.

Sommige kinderen nemen zelf het initiatief om over de scheiding te beginnen praten als hun ouders er niets over zeggen. Als ze de volwassenen zelf om informatie vragen, is het niet per se zo dat ze die ook voldoende krijgen. Het gebeurt dat ze worden afgescheept of met een kluitje in het riet worden gestuurd. Soms durven kinderen niet om informatie vragen uit angst een bestaand evenwicht te doen wankelen. Dat willen ze liefst vermijden.

2 Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?

Jonas is 9 jaar en heeft van zijn ouders vernomen dat ze uit elkaar zullen gaan. Zijn ouders doen hun best om hem gerust te stellen en proberen hem ook duidelijk te maken dat ze beiden voor hem zullen blijven zorgen. Toch raakt Jonas helemaal in de war. Zijn gedrag en resultaten op school gaan pijlsnel achteruit. Jonas begrijpt niet waarom het gebeurt en wat dit voor hem zal betekenen. Hij voelt zich verraden en verlaten. Jonas stelt ons de vraag of hij nu 'moet' kiezen bij wie hij wil gaan wonen.

Wanneer ouders er aan denken te zullen scheiden, voelen kinderen zich vaak erg onveilig. In deze fase stellen kinderen ons vaak vragen waaruit hun ongerustheid blijkt over hun positie tegenover beide ouders en de angst dat er beslissingen genomen zullen worden die voor hen nadelig zullen zijn. Kinderen vragen zich vaak (terecht) af in hoeverre hun vragen, zorgen en noden tijdens de komende procedures gezien en gehonoreerd zullen worden.

Vragen die ons vaak bereiken zijn:

- Moet ik kiezen waar ik ga wonen?
- Mag ik kiezen waar ik ga wonen?
- Ga ik mijn vrienden nog kunnen zien?

Kinderen zijn terecht bezorgd over hun toekomst. Hoewel zij direct betrokken zijn in de scheiding blijkt reeds van bij aanvang dat zij zelden tijdig, voldoende en adequate informatie krijgen over wat er aan het gebeuren is.

Uit de meldingen die ons bereiken, kunnen wij opmaken dat kinderen hoofdzakelijk te rade gaan bij vrienden en kennissen. Kleinere kinderen ondergaan de situatie zonder veel extra steunbronnen te vinden. Naarmate kinderen en jongeren ouder worden gaan ze steun en informatie zoeken in hun directe leefomgeving. Leeftijdsgenoten zijn uitermate geschikt als emotionele steun, maar als informatiebron zijn ze dit een stuk minder. De informatie die jongeren in hun directe omgeving krijgen is vaak verre van correct.

In de meeste gevallen waarvoor het Kinderrechtencommissariaat gecontacteerd wordt is er strijd tussen de ouders. De informatie die kinderen op dat ogenblik van hun ouders krijgen is dan vaak emotioneel gekleurd. Kinderen durven zich dan vaak niet te uiten, durven geen vragen te stellen uit angst hun ouders te kwetsen. Vaak is de school dan de tweede baken waartoe ze zich wenden. Wanneer kinderen zich met hun vragen bijvoorbeeld tot de school wenden, blijkt dat ook de informatie die ze daar krijgen niet steeds correct is.

Een CLB medewerkster belt ons. Ze heeft een meisje van 13 jaar op consultatie. Die heeft zopas vernomen dat haar ouders gaan scheiden en is op zoek naar informatie. De CLB medewerkster heeft zopas aan het meisje uitgelegd dat ze vanaf een bepaalde leeftijd mag kiezen bij welke ouder ze wil gaan en vraagt ons vanaf welke leeftijd dit precies is. Wij leggen haar uit dat er geen leeftijd is waarop kinderen kunnen kiezen, maar dat dit vaak met het spreekrecht van kinderen verward wordt.

3 Kinderen en ouders op zoek naar hulp en informatie

Kinderen die een scheiding moeten verwerken, hebben nood aan steun. Waar kunnen kinderen, jongeren en ouders terecht met hun vragen, hun bekommernissen? Vinden ze de weg naar een dienstverlening? Bestaat er in Vlaanderen een toegankelijk aanbod rond scheiding?

In de brede context van 'scheiding' gaan veel mensen op zoek naar informatie, advies en gerichte hulp. Het gaat om hulpzoekende volwassenen, scheidende partners, betrokken ouders, kinderen of jongeren. De zoektocht kan gericht zijn op het meer willen weten over diverse aspecten in het scheidingsgebeuren, op het vinden van informatie om toe te passen op de eigen leefsituatie, op het verkrijgen van specifieke hulp om een probleemsituatie aan te pakken.

Een scheiding veroorzaakt zowel veranderingen in de persoonlijke als in de gezinssituatie. De informatie, de hulp en begeleiding kunnen van zowel juridische, psychosociale als ook van pedagogische aard zijn.

We kunnen de aanbodzijde van de dienstverlening in kaart brengen door een overzicht te maken van zowel de diensten en organisaties die zich op het scheidingsthema profileren als de diensten die werkzaam zijn rond psychosociale, pedagogische en/of juridische dienstverlening. Dit overzicht levert ons een statisch beeld op terwijl we weten dat in realiteit mensen zoekend en doorverwijzend ergens terecht komen.

Vooraleer in te zoomen op deze aanbodzijde schetsen we vijf criteria waarmee we het aanbod kunnen beschrijven en evalueren.²⁰ Die evaluatie legt wellicht de kloof bloot tussen het feitelijke aanbod en het vermoedelijke traject dat mensen afleggen in hun zoektocht naar informatie, advies of hulp. Deze criteria kunnen ons helpen bij het taxeren van de mogelijke schending van het recht op informatie en maatschappelijke dienstverlening, zowel voor kinderen als voor volwassenen.

- **Beschikbaarheid**

De dienstverlening of het hulpaanbod staat de cliënt in bepaalde mate al dan niet ter beschikking. Dit betekent dat deze dienstverlening al dan niet kan verkregen worden, of ergens georganiseerd wordt.

- **Bereikbaarheid**

De dienstverlening of het hulpaanbod is voor de cliënt in bepaalde mate al dan niet bereikbaar. Dit betekent dat deze dienstverlening al dan niet binnen een functionele afstand voor de cliënt te bereiken is. Binnen een overbrugbare en verplaatsbare afstand in de woon- en/of leefomgeving van de cliënt.

²⁰ BOUVERNE-DE BIE, M., "Gezinnen in armoede en het recht op een gezin" in VLAAMS NETWERK VAN VERENIGINGEN WOORD NEMEN EN TEAM ARMOEDE VLAAMSE GEMEENSCHAP, *Eindverslag Vooruitgangs- en toekomstcongres Armoede*, Brussel, 6 mei 2004.

- **Betaalbaarheid**

De dienstverlening of het hulpaanbod is voor de cliënt in bepaalde mate al dan niet betaalbaar. Dit betekent dat deze dienstverlening voor de cliënt binnen de eigen budgettaire mogelijkheden ligt om er gebruik van te maken. Het consumeren van deze dienstverlening dient voor de cliënt wel functioneel te zijn.

- **Bruikbaarheid**

De dienstverlening of het hulpaanbod wordt door de cliënt in bepaalde mate al dan niet bruikbaar geacht. Dit betekent dat de dienstverlening aansluit op de noden, vragen en verwachtingen van de cliënt. De dienstverlening streeft hierbij correctheid, volledigheid en betrouwbaarheid na.

- **Begrijpbaarheid**

De dienstverlening of het hulpaanbod wordt door de cliënt in bepaalde mate al dan niet helder begrepen. Dit betekent dat het voor de cliënt duidelijk moet zijn welke engagementen er ten aanzien van hem of haar worden opgenomen.

3.1. Waar kunnen/komen kinderen en jongeren terecht?

“Kinderen en jongeren stellen laagdrempeligheid, anonimiteit en veiligheid in de hulp- en dienstverlening sterk op prijs. Gratis telefoneren blijft erg in trek, maar ze nemen ook steeds vaker contact via gsm, e-mail en chat. Deze nieuwe communicatiemiddelen zijn voor kinderen en jongeren erg laagdrempelig. Maar communicatie via e-mail en chat vraagt een extra investering in de professionele omkadering. Zo kost het beantwoorden van een e-mail een exponent aan tijd tegenover een telefonisch gesprek. Nieuwe communicatie vraagt ook een voortdurende investering in de opbouw en het onderhoud van de communicatievaardigheden van de praktijkwerkers binnen de jeugdzorg.”

(Gesprekstafel Informatie en dienstverlening, Kinderrechtencommissariaat)

Als we kijken naar de aanbodzijde voor kinderen en jongeren, dan moeten we vaststellen dat er geen erkende dienstverlening is die zich specifiek op het scheidings-thema profileert. Kinderen en jongeren komen terecht bij diensten en organisaties die het thema ‘scheiding’ opnemen in hun algehele dienstverlenend aanbod.

— Kinderen en jongeren kunnen laagdrempelige ‘telefonische’ informatie en advies vinden bij de Kinder- en Jongerentelefoon (KJT). Het aantal oproepen en het percentage oproepen via mobiele telefoons is spectaculair gestegen sedert de tweede helft van 2004. Deze stijging heeft alles te maken met het feit dat het oproepnummer van KJT nu gratis gebeld kan worden.²¹ De dienstverlening van KJT wil aan kinderen en jongeren een luisterend oor aanbieden en hen doorverwijzen naar meer specifieke diensten. In het kader van de rapportering voor ‘Megafoon gezin’ contacteren kinderen KJT met vragen en verhalen over angst, onzekerheid en verdriet naar aanleiding van scheidingssituaties, over bezoekre-

²¹ Zowel de bekendmakingscampagne van het nieuwe nummer als de gratis dienstverlening hebben tot gevolg dat het aantal oproepen op maandbasis meer dan vertienvoudig is. Deze tendens blijft zich verder zetten. In april 2004 was het nummer nog niet gratis en telde men 1222 oproepen. In januari 2005 steeg het aantal oproepen tot 25950. Ook het aandeel van de GSM-oproepen is sinds de werking van het gratis nummer sterk toegenomen. Beide tendensen wijzen op het belang van gratis dienstverlening en op de behoefte van jongeren om anoniem en in vertrouwen te kunnen bellen. Vanaf september 2004 heeft KJT ook de openingsuren verruimd. Kinderen kunnen KJT nu ook bereiken tussen 20 en 22 uur 's avonds (voorheen 16-20 uur). Zie: KINDER- en JONGERENTELEFOON, *Jaarverslag 2004*. Zie ook: www.kjt.org.

gelingen en nieuw samengestelde gezinsvormen. Ouders telefoneren met informatievragen over scheiding.²² De werking van KJT is volledig opgebouwd vanuit vrijwilligers. Informatiedoorstroming naar alle vrijwillige medewerkers is zeker geen sinecure. In hoeverre is de aangeboden informatie dan ook steeds voldoende correct en volledig?

— Kinderrechtswinkels willen een omvattend rechtsbeschermingsinitiatief voor kinderen in Vlaanderen zijn. Om aan de behoefte aan informatie en bijstand in concrete situaties tegemoet te komen, organiseren zij permanenties waar kinderen, jongeren en volwassenen met vragen en problemen terecht kunnen. Naast de twee Kinderrechtswinkels in Brugge en Gent staat ook de virtuele kinderrechtswinkel (www.kinderrechtswinkel.be) open voor concrete vragen. De Kinderrechtswinkels fungeren als laagdrempelige instappunten, ook voor kinderen, maar hun beschikbaarheid en bereikbaarheid voor een individueel persoonlijk contact is eerder laag.²³

— De ombudsdienst van het Kinderrechtencommissariaat onderzoekt en beantwoordt meldingen over allerlei mogelijke schendingen van de rechten van het kind. Eén op vijf van deze meldingen betreft een probleem dat betrekking heeft op kinderen van gescheiden ouders.²⁴ Vaak voorkomende informatievragen rond scheiding werden op een algemeen informatieve wijze op de website uitgewerkt.²⁵

— Jongeren kunnen een beroep doen op de dienstverlening van de Jongeren Advies Centra (JAC).²⁶ JAC's bieden basisinformatie en advies over tal van jongerenthema's. JAC's maken deel uit van een Centrum voor Algemeen Welzijnswerk (CAW). Er zijn voor Vlaanderen 27 CAW's werkzaam en een 38-tal JAC's.

— Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB) profileren zich niet op het thema 'scheiding', maar bieden algemeen advies en hulp van psychosociale, pedagogische en leertechnische aard.²⁷ In de dagelijkse leefwereld van kinderen en jongeren is de schoolcontext erg nabij, maar in de praktijk wordt het hulp- en begeleidingsaanbod van de CLB's nog sterk met leermoeilijkheden en medische opvolging geassocieerd.

Uit onderzoek weten we dat kinderen en jongeren bij tal van probleemervaringen in de eerste plaats beroep doen op de hulpbronnen rondom hen: de ouder(s). Lukt dit niet dan gaan jongeren eerder bij leeftijdsgenoten (of 'peers') dan bij andere volwassenen te rade.²⁸ Deze bronnen zetten hen dan op het spoor van een verdere (lange) zoektocht.

22 In het werkingsrapport 2002 vinden we dat 16% van de oproepen (ongeveer dus 1000) handelt over het thema 'gezin'. In een verdere differentiatie blijkt dat 'echtscheiding' voorkomt in de top 10 van de meisjes en de jongens tot 12 jaar. In 2003 gaat het om zo'n 17% van alle oproepen en staat 'scheiding' bij jongens tot 12 jaar op de derde plaats (na de thema's pesten en relaties met de ouders). In 2004 startte KJT met een nieuwe 'kwalitatieve registratiemethode' die elektronisch verloopt zodat de verwerking veel gedetailleerder zal kunnen gebeuren.

23 Veel mensen vonden in 2004 de weg naar de Kinderrechtswinkel via het internet. Het laatste werkingsrapport toont aan dat 51% van de vragen in 2004 per e-mail wordt gesteld. Dankzij de virtuele Kinderrechtswinkel is het aantal contacten trouwens met 60% gestegen. De hulp- en adviesvragen die bij de Kinderrechtswinkels terecht komen gaan bijna uitsluitend over burgerlijk recht (85%). In dit verband blijkt het vooral om vragen over kinderen en scheiding te gaan, bijvoorbeeld over de verblijfs- en omgangsregeling en over het hoorrecht. Voor meer informatie, zie: *Werkingsverslag Kinderrechtswinkels vzw 2004*.

24 Gedurende de voorbije werkjaren (2000 t.e.m. sept. 2003) behandelde de ombudsdienst van het Kinderrechtencommissariaat 541 meldingen over kinderen en scheiding. 415 daarvan handelden over problemen met de verblijfs- en omgangsregeling. Tijdens het laatste werkjaar (2003-2004) behandelde het Kinderrechtencommissariaat 204 vragen en/of klachten rond problemen van kinderen met ouders die niet samenleven. Ten opzichte van het totaal aantal vragen en klachten is dat 1 op 4. Binnen dit klachtentema is de verblijfs- en omgangsregeling het voorbije werkjaar weer oververtegenwoordigd (175 vragen en klachten).

25 Zie: www.kinderrechten.be. Klik op 'Je bent tussen 12 en 18' en verder op 'Veel gestelde vragen'.

26 Voor een overzicht van de JAC-werkingen, zie: www.jac.be. JAC's registreren de aanmeldingen en de aangeboden hulp, maar het proces naar een uniforme registratie is in de JAC's nog volop in ontwikkeling. Momenteel zijn er geen globale cijfergegevens rond aanmeldingen en hulp rond scheiding in de JAC's beschikbaar.

27 Voor een bespreking van registratiegegevens rond de vraaggestuurde dienstverlening van vrije CLB's, zie: VANHAMEL, M., "Doen wij wat we zeggen dat we doen?", *Caleidoscoop* 2004, nr. 5, p. 26-33. Scholen en leerkrachten werken aan hun preventieve taak als ankerpunt en rustbrenger voor kinderen in scheidings-situatie. De Limburgse provinciale dienst werkte het project 'Kind en scheiding binnen de schoolcontext' uit en stelde een sensibiliserende brochure voor scholen samen, zie: PROVINCIALE DIENST VOLKSGEZONDHEID-LIMBURG, *Kind en (echts)-scheiding binnen de schoolcontext*, Provincie Limburg, 2003, 87 p.

28 Zie bijvoorbeeld het onderzoek van IN PETTO. Zie: IN PETTO, *Onderzoeksverslag Gelukkig zijn*, Berchem, In Petto, 2001. Zie: www.inpetto-jeugddienst.be. Zie ook: VERSCHELDEN, G. en DE BIE, M., "Jongeren aan het woord over hun behoeften aan zorg", *Alert* 2000, p. 20-31.

Professionele hulp wordt door kinderen als een allerlaatste hulpbron ervaren. Praten met andere volwassenen ervaren kinderen als niet loyaal tegenover de ouders. Familiezaken hou je binnen de familie. Wat ook meespeelt: als volwassenen kinderen als ‘anders’ zien, dan merken we dat kinderen volwassenen ook als ‘anders’ zien.

Een voorbeeld van het belang van leeftijds- en lotgenoten als hulpbron is een zelfhulpgroep van jongeren en adolescenten die hun ervaringen ‘als kinderen van scheidingsituaties’ delen.²⁹

In augustus 2004 gebeurde in Nederland een onderzoek naar de behoefte aan een vertrouwenspersoon voor kinderen met scheidingsproblemen.³⁰ Kinderen en jongeren blijken het liefst met een bekende (vrienden, familie, leraar) te praten over de problemen. De voorkeur gaat uit naar mensen die ze kennen en vertrouwen. Jongeren vinden wel dat er een professional moet zijn waar je naartoe kunt gaan als je problemen ervaart rondom de scheiding van je ouders. Maar deze stap moet niet verplicht zijn en laagdrempelig. De school zou voor jongeren de meest laagdrempelige plek zijn.

Jongeren geven ook expliciet aan dat er onvoldoende informatie is over scheiding die specifiek voor jongeren bestemd is. Ze willen advies over hun rechten, over de gevolgen van de scheiding en over de mogelijkheden die er zijn om met iemand te praten.

De geïnterviewde professionals geven aan dat het aanbod wel een behoefte dekt maar dat het toch onvoldoende is. Het ontbreekt vaak aan deskundigheid omtrent de vragen en problemen die jongeren rond echtscheiding hebben. Vooral op de plek waar de vraag vaak als eerste binnenkomt (bijvoorbeeld op school) is onvoldoende aandacht, kennis en kunde over dit onderwerp.

“In de praktijk merken we dat ook een niet-conflictueuze scheiding voor kinderen en jongeren een zwaar moment blijft. We merken dat er soms pas in een latere fase problemen beginnen op te duiken, bijvoorbeeld als pa of ma opnieuw een relatie begint.”
(Gesprekstafel Kinderen en Scheiding).

3.2. Waar kunnen/komen volwassenen terecht?

Voor volwassenen is het aanbod meer uitgebreid en divers van aard. Sommige diensten zijn gericht op juridisch advies en rechtshulp, bij andere diensten kunnen volwassenen ook terecht voor diverse informatie, advies en hulp aangaande meer psychosociale aspecten van scheiding.

— Het meest laagdrempelig is de telefonische dienstverlening vanuit ‘Opvoedingstelefoon’.³¹ Ouders (hoofdzakelijk moeders) telefoneren voor pedagogische hulp bij opvoedingsspanning of bij een probleemsituatie. Een ander laagdrempelig instappunt is de Opvoedingswinkel te Genk. Deze initiatieven bieden geen specifiek aanbod rond ‘scheiding’. Ook zij zullen vaak doorverwijzen naar andere diensten.

²⁹ Bijvoorbeeld vzw De Rand, zie: www.randvzw.be.

³⁰ De formele vraagstelling luidde: Is er een behoefte aan een vertrouwenspersoon in geval van scheidings- en omgangsproblemen? Welke mogelijkheden zijn er voor jongeren om zich te wenden tot een (laagdrempelige vertrouwens-)persoon indien zij kampen met ernstige problemen als gevolg van scheiding van de ouders? In hoeverre dekken de bestaande voorzieningen zoals kindertelefoon, JIP... de behoefte die bij jongeren bestaat? Het beantwoorden van deze vragen gebeurde aan de hand van gesprekken met jongeren met veldexperts en een literatuuronderzoek. Zie: COLLEGIO Kennispraktijk voor de Jeugdzorg, *Vertrouwenspersoon voor jongeren met echtscheidingproblematiek*, onderzoek in opdracht van het Ministerie van VWS, augustus 2004, 42 p. Zie ook: “Ketenaanpak bij (echt)scheiding biedt kind beste kans op informatie en hulp” op www.collegio.nl (online bericht van 16/09/2004).

³¹ Uit het jaarrapport 2003 van Opvoedingstelefoon kan niet afgeleid worden dat ze bevrraagd worden over opvoedingsproblemen in het kader van nakende of voorbije scheidingen.

— Ook bij volwassenen kan gesteld worden dat ook zij hun nabije hulpbronnen zullen aanspreken om het gevraagde aanbod op het spoor te komen. Voor volwassenen zijn deze bronnen ook hun familie of vrienden, eventuele omringende professionelen zoals een leerkracht, de kinderopvang, de huisarts...

— Een belangrijke groep van informatieverstrekkers zijn de zelfhulpgroepen en belangenorganisaties die vaak op het internet te vinden zijn. Ouders organiseren zich om verschillende redenen, bijvoorbeeld om anderen uitgebreid te informeren over scheiding in al z'n aspecten, om ouders te ondersteunen bij hun scheiding, om samen met gelijkgestemde ex-partners de krachten te bundelen en beleidsbeïnvloedend te werken. Voor verschillende belangengroepen vormt het omgangsrecht voor vaders een centraal actiepunt.³²

— Volwassenen op zoek naar juridische ondersteuning zullen in de allereerste plaats denken aan een advocaat. Nochtans is dit niet vanzelfsprekend. De zoektocht naar een advocaat verloopt mogelijk via een OCMW, een justitiehuis. Al deze diensten geven zelf informatie over wat je kan ondernemen in geval van scheiding of waar je elders terecht kan met een adviesvraag of hulpvraag. We kunnen er vanuit gaan dat vele volwassenen veeleer toevallig die informatie verkrijgen die ze nodig hebben. In geval van een advocaat, is deze rechtshulp vaak al behoorlijk ingekleurd in termen van belangenverdediging en partijdigheid.

— Ook de ombudsdienst van het Kinderrechtencommissariaat is voor volwassenen een aanspreekpunt waar ze informatievragen stellen of een klacht neerleggen.

— Een Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) beschikt over een belangrijke knowhow rond scheiding, zowel op het vlak van informatie en bemiddeling als op het vlak van psychosociale begeleiding. Het CAW-onthaal wil zich als een kwalitatief algemeen informatie- en oriënteringspunt uitbouwen.³³

— Het huidige aanbod aan scheidingsbemiddeling³⁴ situeert zich zowel binnen de sociale als de juridische sector. Binnen de sociale gesubsidieerde sector komt deze scheidingsbemiddeling vooral voor binnen de CAW's. Uiteraard probeert ook de private sector (advocaten, notarissen, juristen) omtrent scheidingsbemiddeling een aanbod te doen. Het aanbod is lokaal zeer divers en dus erg versnipperd. We hanteren de hypothese dat scheidingsbemiddeling vanuit private sector minder betaalbaar is voor de hulpvrager. Tevens zou men kunnen stellen dat bijvoorbeeld een advocaat minder baat heeft bij het uitgebreid schetsen van 'alle' mogelijke scenario's in geval van scheiding. We stellen dus kritische vragen bij de bruikbaarheid van het private aanbod.

³² Bijvoorbeeld: Belangenverdediging van Gescheiden mannen met Kinderen (BGMK), Steunpunt Blijvend Ouderschap (SBO), Dwaze Vaders (Nederland), Fathers4Justice (UK). Een voorbeeld van een trefgroep is Houvast, zie: www.houvast.be.

³³ Een scheiding is een blijvend proces in de levensloop van ouders en kinderen en kan op verschillende momenten tot verschillende vragen en problemen aanleiding geven. Het cliëntregistratiesysteem 'Tellus' voor het autonoom algemeen welzijnswerk biedt op sectorniveau geen informatie over scheiding omdat dit niet tot de verplichte en uniforme registratie-items behoort zoals die opgelegd zijn door het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. In de registratie op CAW-niveau en in het algemeen code- en definitieboek van Tellus is scheiding wel opgenomen als een mogelijke problematiek maar de registratie ervan blijft op niveau van het individuele CAW. Op sectorniveau is de scheidingsproblematiek in de CAW-registratie gegroepeerd onder de hoofdcategorieën materiële en financiële problemen, psychische en persoonlijke problemen, relationele problemen en administratieve en juridische problemen. Over de geboden hulp geeft de registratie wel gegevens over het scheidingsthema in de scheidings- en ouderschapsbemiddeling en de begeleiding in de bezoekenruimten. Maar het spreekt voor zich dat ook informatie, advies en begeleiding rond scheiding in de CAW's aan bod komt. Voor een overzicht van de CAW's in Vlaanderen, zie: www.caw.be.

³⁴ Verder in dit dossier gaan we dieper in op scheidingsbemiddeling.

— Als de scheiding uitdraait op een ernstig conflictueuze situatie en de omgangsregeling wordt vastgelegd via de neutrale bezoekeruimtes, dan gebeurt dit ook hoofdzakelijk via het CAW. 11 van de 13 neutrale bezoekeruimtes maken deel uit van een CAW, de overige 2 zijn verbonden aan een voorziening in de bijzondere jeugdzorg en een dienst voor geestelijke gezondheidszorg. Op het specifieke begeleidingsaanbod in de bezoekeruimten komen we verder in dit dossier terug.

Ten aanzien van volwassenen kunnen we stellen dat zowel de scheidingsbemiddeling als de neutrale ontmoetingsruimtes (beide werkvormen zijn uitgebouwd binnen een CAW-context) expliciet aan een bepaald aspect van scheiding werken. Met name dus rond de fase waarin door de partners gekozen is voor bemiddeling bij de scheiding en rond de fase waarin alle mogelijke communicatie tussen de partners voorbij is en er in het belang van de kinderen moet opgetreden worden.³⁵

³⁵ Recent werkt het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk samen met de CAW's aan visie en afstemming rond het scheidingstema binnen de verschillende dienstverleningstaken (scheidingsbemiddeling, bezoekeruimten, onthaal, psychosociale begeleiding...).

4 Praktijkervaring en knelpunten

Algemeen kunnen we stellen dat er in het dienstverleningsaanbod relatief veel aandacht gaat naar gespecialiseerde hulp bij ernstige problemen, dus eigenlijk naar het einde van de rit. Op het vlak van sensibilisering, laagdrempelige informatie en dienstverlening rond scheiding is er heel wat minder uitgebouwd.³⁶

Ouders en kinderen in een stressvolle, veranderende gezinssituatie hebben behoefte aan opvoedingsondersteuning die inhoudelijk op hun situatie inspeelt. Er blijken echter maar weinig initiatieven die zich richten op opvoedingsvoorlichting (informatie en advies) rond scheiding. Ook op andere vlakken blijkt het aanbod van initiatieven voor opvoedingssteun aan ouders in een veranderende of stressvolle gezinssituaties beperkt. Onderzoek toont aan dat er nood is aan een systematische verkenning van de ondersteuningsvragen van deze ouders en van goede antwoorden op deze behoeften.³⁷

Informatiemateriaal³⁸ voor kinderen rond scheiding bestaat wel maar er schort iets aan de bekendmaking en de beschikbaarheid van dit materiaal. Rechters en justitiehuisen blijken bijvoorbeeld vaak gewoon geen budget te hebben om informatiemateriaal aan te kopen. Algemeen blijkt er een probleem rond de financiering van de productie en de verspreiding van informatiemateriaal voor kinderen en jongeren. Welke diensten nemen welke informatietaak op zich? Is er een forum voor samenwerking en uitwisseling van knowhow? Of produceert elke dienst voor z'n eigen publiek? Hoe geraakt het informatiemateriaal bij de kinderen en jongeren die het nodig hebben? Weten kinderen en jongeren waar ze welke informatie kunnen vinden? Is de informatie bruikbaar en beschikbaar, actueel en correct?

Algemene informatie blijkt vaak onvoldoende om wegwijs te raken in vragen en problemen in en de persoonlijke situatie. Vaak is er voor informatie en hulp bij een scheidingssituatie toch een persoonlijk contact nodig.

“In onze praktijk merken we dat de scheiding op zich voor de jongere meestal niet de vraag is waarmee men bij ons terecht komt. Maar het scheidingsgegeven zit vaak wel verweven in de vraag of de probleemmelding. Als hulpverlener vraagt het scheidingsthema veel aandacht.”
(Gesprekstafel Informatie en dienstverlening)

Gezien de complexiteit van het scheidingsgebeuren (het samenvallen van het juridisch, het psychosociaal en het pedagogisch perspectief) valt het op dat er momenteel geen laagdrempelige dienst beschikbaar is die zich expliciet profileert als laagdrempelig informatie- en oriënteringspunt waar zowel minderjarigen als volwassenen aan bod kunnen komen.

Vanuit de praktijk pleit men er sterk voor om het dienstverleningsnetwerk rond opvoedingssteun en -hulp en bemiddeling op lokaal niveau (gemeente/OCMW) te versterken.

Hulpverleners in een laagdrempelig algemeen hulp- en dienstverleningsaanbod moeten niet enkel deskundig zijn rond scheiding maar ook rond tal van andere

³⁶ Bijvoorbeeld: Belangenverdediging van Gescheiden mannen met Een voorbeeld van sensibiliserende informatie is te vinden op www.fmc.ca ('find a mediator' Canada) met informatie rond scheiding voor kinderen en jongeren per leeftijd. B.v. 'A kids guide' voor de 5 tot 12-jarigen.

³⁷ VANDEMEULENBROECKE, L. en DE MUNTER, A., *Opvoedingsondersteuning. Visie en kwaliteit*, Universitaire Pers, Leuven, 2004, p. 101 e.v.

³⁸ De Kinderrechtswinkel geeft de informatiefolder 'Als ouders uit elkaar gaan' uit. Op www.kinderrechtswinkel.be zijn de FAQ's thematisch ingedeeld. De vragen en antwoorden rond het thema 'familie' zijn specifiek toegespitst op kinderen in scheidingssituaties. Ook op www.kinderrechten.be vinden kinderen en jongeren informatie rond scheiding in vraag- en antwoordvorm uitgewerkt.

thema's en problemen. Dat maakt dat ze vaak zelf nood hebben aan vlot toegankelijke en professionele coaching, info-uitwisseling, advisering... Ook professionals blijken in de praktijk vaak met een minder accurate voorstelling van zaken rond het scheidingsthema te werken.

Hulpverleners voelen sterk de nood aan een multidisciplinaire bundeling van knowhow rond het scheidingsthema waar zij ook zelf terecht kunnen voor coaching, infodoorstroming enz. Een bundeling van professionele knowhow rond scheiding blijkt een blinde vlek te zijn. Kan dit een opdracht voor de steunpunten zijn? Kunnen sectorale steunpunten op dit vlak samenwerken?³⁹

“Waarom heeft onze samenleving zo weinig aandacht voor het psychosociale? Voor vragen en zorgen van medische aard bestaan er tal van medische raadplegingen en zorgmodules. Rond medische kwesties worden vaak allerhande informatiecampagnes op touw gezet.

Zo organiseert de overheid voor ouders met jonge kinderen al jaar en dag raadplegingen, maar eens de leeftijd van 6 jaar houdt dat op. Wij merken dat ouders en jongeren gewoon niet weten waar naartoe als ze zich niet goed voelen of als er thuis dingen mis beginnen te lopen.”

(Gesprekstafel Kinderen en Scheiding)

Allerlei maatschappelijke ontwikkelingen (zoals individualisering, gezinsverdunding, toenemende individuele verantwoordelijkheid, minder centrale rol van het kerngezin...) zorgen ervoor dat de nood aan hulpverlening rond gezin en relaties in het algemeen sterk toeneemt. Hulpverleners merken dan ook een toename van het aantal hulpvragen rond psychosociale problemen (problemen rond persoonlijk functioneren en relatieproblemen). Vele relatieproblemen vertalen zich in hulpvragen rond partnerrelatie, scheiding, opvoeding. In de hulpverlening voor mensen met psychosociale problemen bestaat er echter een belangrijke lacune. Relationele problemen die niet pathologisch zijn, worden door de centra geestelijke gezondheidszorg niet meer opgenomen. Het gevolg is dat er een te sterke druk is ontstaan op de eerste lijn (centra algemeen welzijnswerk) zodat de kwaliteit van de psychosociale hulp in het gedrang dreigt te komen. Doorverwijzing naar privé-therapeuten blijkt voor een groot deel van de cliënten financieel niet haalbaar. De drempel is te hoog en het aanbod is niet steeds bruikbaar. Kwalitatieve psychosociale hulp op de eerste lijn zou moeten voorkomen dat mensen een beroep moeten doen op een zwaardere vorm van begeleiding (bijvoorbeeld op de tweede of de derde lijn).⁴⁰

Tenslotte blijkt er weinig bruikbaar cijfermateriaal rond de aanmelding van vragen en problemen van kinderen, jongeren en ouders rond scheidingssituaties te bestaan. Hoeveel vragen komen er? Waarover gaan ze? Op welk vlak situeren zich problemen?

“Vanuit onze hulp in ernstig problematische opvoedingssituaties pleiten wij voor de uitbouw van een laagdrempelige hulpverleningsnetwerk op lokaal niveau waarin opvoedingsondersteuning en bemiddeling structureel worden uitgebouwd. Het huidige aanbod dreigt helemaal dicht te slibben, dat gebeurt ook bij de CAW's. Mensen die het echt nodig hebben, maken helemaal geen kans meer.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

³⁹ In 2005 start het VCOK met een nieuwe vorming 'Werken met mensen in een scheidingssituatie'. Dit vormingsaanbod richt zich naar hulpverleners en praktijkwerkers in de welzijns- en gezondheidszorg. Informatie over de scheidingsprocedures, ouderschapsregelingen, rol van de advocaat en de bemiddelaars, de effecten van scheiding op kinderen enz... komen aan bod. Zie: www.vcok.be.

⁴⁰ Recent heeft het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk een onderzoeksvoorstel uitgewerkt rond psychosociale begeleiding. Wat is de samenhang tussen maatschappelijke ontwikkelingen en psychosociale problemen? Welk antwoord moet de maatschappij hierop bieden? Onderzoeksvragen die worden voorgegesteld zijn bijvoorbeeld wat de minst ingrijpende maar meest doeltreffende hulp is, welke hulpverleningstrajecten mensen met relationele problemen momenteel doorlopen, in hoeverre een gedifferentieerd aanbod nodig is naar nieuwe problematieken en doelgroepen. Zie: Onderzoeksvoorstel psychosociale hulpverlening, Conceptnota Steunpunt Algemeen welzijnswerk, november 2004, 6 p. Zie ook: Werknota psychosociale begeleiding binnen het algemeen welzijnswerk, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, mei 2004.

5 Standpunten en beleidssuggesties

- We vragen aandacht voor algemene sensibilisering en informatie rond het scheidingsthema. Dit kan helpen om relaties en scheiding meer bespreekbaar te maken en het kan desinformatie opvangen.
- We pleiten voor een toegankelijk eerstelijnsaanbod rond scheiding voor kinderen en ouders. Kinderen en jongeren hebben recht op aangepaste en correcte informatie over scheiding. Ook voor ouders is het bestaande dienstverleningsaanbod rond relaties en scheiding onvoldoende. We menen dat hiervoor geen nieuwe dienstverlening nodig is. Dit vraagt een optimale benutting, afstemming en regie van het bestaande eerstelijnsaanbod voor kinderen⁴¹ en volwassenen (KJT, JAC's, KRW's, CAW's, OCMW's, justitiehuizen...).
- We vragen aandacht voor inhoudelijke ondersteuning van de dienstverlening rond scheiding, relaties, ouderschap... waarin het juridische vaak een sterke impact heeft. Kwalitatief eerstelijnswork vraagt een omkadering van inhoudelijke thematische expertise.
- We menen dat steeds terugkerende vragen in het hulpaanbod signaleren waar de regelgeving en het beleid hiaten laten. Accurate gegevens over vragen en problemen die naar aanleiding van een scheiding in het hulpaanbod opduiken, kunnen bruikbare informatie opleveren over waar de knelpunten zitten. We vragen aandacht voor gegevensverzameling. Waar komen welke vragen? Hoe komen kinderen, jongeren en ouders bij een dienst terecht? Wat vragen jongeren? Wat zoeken ouders?

⁴¹ Zoals de Integrale Jeugdhulp ambieert.

1.	Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?	28
2.	Vaststellingen, praktijkervaring en knelpunten	29
2.1.	Kinderen lijden onder conflicten	29
2.2.	Bemiddeling als conflictpreventie	30
2.3.	Een plaats voor het kind in de bemiddeling?	30
2.4.	Een versnipperd aanbod rond scheidingsbemiddeling	31
2.5.	Een nieuwe federale bemiddelingswet	31
2.6.	Een Vlaams beleid rond scheidingsbemiddeling?	33
3.	Standpunten en beleidssuggesties	34

3

Hoofdstuk

ouders regelen de scheiding

1 Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?

Lisa's ouders zijn een scheidingsprocedure gestart. Zij ruziën veel, er is een grote spanning tussen hen. Lisa merkt dat en heeft zelf ook heel wat vragen. Waarom gaan haar ouders uit elkaar, terwijl ze haar altijd zeggen dat je problemen moet oplossen door te praten? Dieper dan dit, vraagt ze zich ook af wat er met haar zal gebeuren. Ze wil zekerheid dat er voor haar gezorgd wordt, dat haar ouders niet vergeten dat ook zij er nog is. Lisa is bang dat haar leven voor een stuk bepaald zal worden door advocaten, rechters of andere mensen die haar niet echt kennen. De boodschappen die zij van haar ouders krijgt zijn verwarrend. Allebei zeggen ze dat ze zich geen zorgen moet maken, maar concrete informatie geven ze haar niet. Zij vraagt ons waar, wanneer en door wie er over haar verblijf beslist wordt.

Kinderen willen zicht hebben op de beslissingsprocessen die zich afspelen. Hoewel zij geen partij zijn, ondergaan zij wel de gevolgen van de beslissingen die rond de verblijfplaats genomen worden. Het is hen vaak onduidelijk hoe dit gebeurt en wie welke verantwoordelijkheid heeft in het nemen van die beslissing. Tegelijk willen zij snel zekerheid hebben over de tijdsspanne waarin dit beslist wordt. Hoe langer de periode van onzekerheid duurt, hoe groter de kans dat zij zich onveilig voelen.

De verblijfsregeling tijdens de scheiding baart kinderen vaak vragen en zorgen. Hoe wordt de verblijfplaats bepaald? Wanneer is daar zekerheid over? Wat als de ouders het hierover niet eens geraken? Ook hier merken we in het ombudswerk dat kinderen slecht geïnformeerd worden over hun positie in het scheidingsproces. Wanneer de gerechtelijke procedures of de gesprekken over een scheidingsovereenkomst starten, tonen de aanmeldingen sterk de nood aan informatie aan over de wijze waarop de verblijfsplaats zal worden bepaald en binnen welk tijdspectief dit zal gebeuren.

Veel vragen hebben ook betrekking op de omgangsregeling. Ook hier is er vooral een gebrek aan informatie over het verloop van procedures. Kinderen stellen vragen over de wijze waarop beslissingen genomen worden, over het vermeende recht om zelf te kiezen wanneer zij de andere ouder gaan bezoeken. Het is opvallend dat kinderen vooral bij het thema 'omgangsrecht' een hoop onjuiste informatie voor waar nemen. Dit maakt de kans op teleurstellingen achteraf groter.

"Ik weet dat ik binnenkort zelf mag kiezen of ik naar mijn vader op bezoek ga. Ik ben immers al 13 jaar. Zou de rechter daar nu al rekening mee houden wanneer hij een omgangsregeling beslist voor mij?"

2 Vaststellingen, praktijkervaring en knelpunten

2.1. Kinderen lijden onder conflicten

Over 'kinderen en scheiding' bestaat heel wat literatuur en onderzoeksmateriaal. Al jaren worden de effecten van echtscheiding op het psychisch welzijn, gedragsproblemen, schoolprestaties, de latere levensloopbaan... van kinderen in kaart gebracht.⁴² Tot begin jaren '60 benadrukte men sterk het causaal verband tussen de scheiding zelf en deviantie (delinquentie, gedragsproblemen, ontwikkelingsstoornissen).

Sinds de jaren '90 concluderen onderzoekers vaker dat niet de scheiding zelf tot problematisch gedrag leidt, maar wel de kenmerken van de context waarin de scheiding zich voltrekt en hoe de betrokkenen op de contextuele kenmerken reageren.

Problemen met de scheiding en het leven erna blijken samen te hangen met:⁴³

1. het kind dat klem raakt in een slepend conflict tussen zijn ouders;
2. het kind dat zich niet begrepen voelt;
3. het kind dat een negatief beeld van partnerschap ontwikkelt;
4. het kind dat een negatief beeld van ouderschap ontwikkelt.

Wetenschappers wijzen erop dat niet de fysieke separatie op zich een nefaste impact op kinderen kan hebben, maar wel het conflict tussen de ouders. Als kinderen in een scheidingssituatie problemen ontwikkelen heeft dit eerder te maken met het conflict tussen hun ouders dan met de scheiding op zich.

Ouderconflict vormt een risico voor ontredde of problemen bij kinderen en dan gaat het zowel om het ouderconflict in scheidingssituaties als in intacte gezinnen. Niet elk ouderconflict leidt tot problemen bij kinderen.

Maar ouderconflict

- dat frequent voorkomt,
 - waarbij sterke negatieve gevoelens, vijandigheid of fysieke agressie voorkomt,
 - waarin het kind betrokken raakt of dat rond het kind draait,
 - dat blijft aanslepen en open gebeurt,
- vormt wel een risico voor kinderen.⁴⁴

De banden opgebouwd tijdens het huwelijk zijn belangrijke voorspellers voor het soort contact dat ouders tijdens en na de scheiding hebben. Mensen die emotioneel minder stabiel zijn hebben vaak vijandiger contact met hun ex. Kwetsbare mensen lijken meer negatieve gevolgen van een scheiding te ondervinden. Voor hen en hun kinderen cumuleren daarmee negatieve gevolgen over de levensloop.⁴⁵ Het minder rooskleurige relationele toekomstbeeld van kinderen van gescheiden ouders blijkt niet zozeer aan de scheiding op zich te wijten maar wel aan het soort gezin waarin deze kinderen opgroeien voor de scheiding. Het psychologisch scheidingsproces blijkt belangrijker dan de gebeurtenis van de scheiding

⁴² VAN PEER, CH., "Kinderen en echtscheiding. Verschillen in perceptie van de opvoedingscontext tussen kinderen in eenoudergezinnen en kinderen in andere gezinnen" in VAN DEN BERGH, B., ACKAERT L. en DE RYCKE, L., *Tienertijd*, Leuven, Garant, 2003, p. 139-143.

⁴³ RENDERS, M., *Echtscheiding door onderlinge toestemming in eigen handen*, Roularta Books, Globe, 2003, p. 65.

⁴⁴ BUYSSE, A., PEENE, O. en DE MOL, J., "Over opvoeden na scheiding: moeilijkheden en mogelijkheden" in GEZINSBOND, *Nieuwe gezinsvormen*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 3, 2004, p. 3-9. PEENE, O., *Linking Marital Conflict to Child Adjustment: A Social-Cognitive Analysis*, proefschrift ingediend tot het behalen van de academische graad van Doctor in de Psychologische Wetenschappen, Universiteit Gent, 2004, 218 p.

⁴⁵ FISCHER, T., *Divorce Conflict and Resources. The effects on Children's behavior, education and household formation*, Nijmegen, Radboud Universiteit. Zie: www.alimentatie.nl (online bericht van 21/09/2004).

op zich. Bepaalde gezinskenmerken (conflicten, gezinsintegratie) voorafgaand en tijdens de scheiding wegen zwaarder door op de attitudevorming dan de scheiding op zich.⁴⁶

2.2. Bemiddeling als conflictpreventie

Bemiddeling kan scheidende ouders helpen om op een gelijkwaardige manier zelf constructief hun conflict op te lossen/hun scheiding te regelen. In bemiddeling staat de communicatie centraal. Bemiddeling wil ouders helpen een relatie als ex-partner en ouder op te bouwen. De bemiddelaar helpt de betrokkenen om het relationele conflict te scheiden van de inhoudelijke oplossingen zodat ruimte kan ontstaan voor de gemeenschappelijke inzet naar de kinderen toe.

Scheidingsbemiddeling is een proces waarbij een bemiddelaar partners die beiden beslist hebben te scheiden, hun meningsverschillen over noodzakelijk te maken afspraken helpt oplossen. Het doel van scheidingsbemiddeling is het opmaken van een schriftelijke overeenkomst (binnen het juridisch kader) via ethisch en efficiënt onderhandelen. Ouderschapsbemiddeling is meestal een onderdeel van scheidingsbemiddeling. In ouderschapsbemiddeling onderhandelen ouders over het gezag, het verblijf en de kosten van hun kind. Ouderschapsbemiddeling wil ouders helpen om hun ouderrol na de scheiding te kunnen blijven opnemen. Het heeft een belangrijke preventieve waarde, bijvoorbeeld naar de aanpak van later opduikende conflicten.

2.3. Een plaats voor het kind in de bemiddeling?

Vermits er bemiddeld wordt tussen de scheidende ouders richten bemiddelaars zich hoofdzakelijk tot de ouders. De kinderen krijgen dus doorgaans vooral informatie van hun ouders. In veel gevallen is deze informatie van ouders echter sterk beïnvloed door de beleving van de ouders zelf, wat voor kinderen soms eerder verwarrend dan geruststellend werkt. In een gerechtelijke procedures is het spreekrecht voor de kinderen wettelijk geregeld. Maar in de bemiddelingspraktijk is men nog zoekend naar de meest werkbare formule.

Bij de invloed of impact van kinderen gaat het niet zozeer gaat over het rechtstreeks effect dat kinderen op een ouderlijke beslissing hebben maar wel over het feit dat ze er als kind zijn en voor de ouders een verschil maken.

In de praktijk beseffen bemiddelaars dat kinderen invloed willen en dat ze willen dat men rekening houdt met wat zij te vertellen hebben. Maar hoe komen we hiertoe? Moeten bemiddelaars het kind formeel uitnodigen en een plaats geven in een formeel gesprek? Met de bemiddelaar, met de rechter zelf? Met een 'derde'? Welke algemene werkvorm garandeert het best dat kinderen zich gehoord voelen? Wat is de insteek van kinderen zelf hierover?

“Cruciaal voor het gevoel van betrokkenheid bij kinderen is dat kinderen van de ouders, van de rechter of van de bemiddelaar feedback krijgen over de beslissing die men neemt. Kinderen hebben recht op uitleg over het waarom. Waarom werd er, eventueel na een gesprek met het kind, toch zus beslist en niet zo?”

(Gesprekstafel Bemiddeling)

⁴⁶ VANHOVE, T. en MATTHIJS, K., *Houdingen omtrent huwelijk en echtscheiding bij eerste kandidatuurstudenten aan de KU Leuven*, Onderzoeksverslag van het Departement Sociologie, Afdeling voor Gezin, Bevolking en Gezondheidszorg, Leuven, 2003, 66 p.

2.4. Een versnipperd aanbod rond scheidingsbemiddeling

Bemiddeling is een sterk instrument om conflicten tijdens en na de scheiding te voorkomen. Is het huidige bemiddelingsaanbod echter sterk genoeg om dit instrument voldoende kansen te geven? Kennen ouders en kinderen het aanbod? Kunnen ze er terecht? Komen ze er terecht?

Scheidingsbemiddeling is in de praktijk van het welzijnswerk ontstaan en daar verder uitgebouwd. Het algemeen welzijnswerk stelt een voor iedereen toegankelijk aanbod van scheidingsbemiddeling als streefdoel voorop. CAW's willen de scheidingsbemiddeling, als een onderdeel van het gezins- en relationeel werk, aan een breed publiek aanbieden.⁴⁷

Naast de scheidingsbemiddelaars binnen het kader van het algemeen welzijnswerk⁴⁸, zijn er ook 'onafhankelijke'⁴⁹ bemiddelaars werkzaam. Deze 'onafhankelijke' bemiddelaars werken via een recent opgerichte vereniging aan visie, ondersteuning, sensibilisering en belangenbehartiging.⁵⁰

De voorbije tien jaar zijn ook de 'klassieke' juridische beroepsgroepen van de notarissen en advocaten als bemiddelaars in familiezaken aan het werk gegaan.

Op het werkterrein bestaat er dus een verscheidenheid aan bemiddelaars uit verschillende vakgebieden of beroepsgroepen: welzijnswerkers, juristen, psychologen, advocaten, notarissen, maatschappelijk werkers... Interactie tussen deze beroepsgroepen zou aan de bemiddelingspraktijk⁵¹ een meerwaarde kunnen geven, maar in de praktijk blijken territoriumstrijd en monopolisering toch vaak een hinderpaal te vormen voor een constructieve samenwerking.⁵² Elke beroepsgroep wil voornamelijk de eigen competenties in het bemiddelingsconcept opgenomen zien. Juridische beroepsgroepen discussiëren met psychologen, maatschappelijk werkers en andere welzijnsberoepen wie wat mag doen en daar de nodige middelen voor krijgt.

In de praktijk is men het erover eens dat een kwalitatieve familiale bemiddeling een bijzondere, specifieke deskundigheid vraagt.⁵³ Interdisciplinaire samenwerking is een voorwaarde voor het optimaliseren van deskundigheid in het familiaal bemiddelingsaanbod. Voor de opleiding van bemiddelaars dringt men vanuit de praktijk aan op overheidscontrole.⁵⁴

2.5. Een nieuwe federale bemiddelingswet

Recent heeft de federale wetgever heeft in het Gerechtelijk Wetboek een globale regeling voor bemiddeling uitgewerkt die zowel geldt voor bemiddeling in burgerrechtelijke, familiale en sociale zaken als in handelszaken. Bemiddeling moet van toepassing kunnen zijn op alle conflicten en moet coherent in het gerechtelijk instrumentarium worden ingepast.⁵⁵

47 Sinds de enveloppefinanciering is scheidingsbemiddeling niet meer in de regelgeving rond het algemeen welzijnswerk als bijkomende (of zelfstandige) opdracht omschreven. Het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk vraagt een juridische verankering van de scheidingsbemiddeling in een afzonderlijke decretale regeling voor scheidingsbemiddeling of als bijkomende taak in het bestaande decreet betreffende het algemeen welzijnswerk. Zie: STEUNPUNT ALGEMEEN WELZIJSNWERK, CAW-Witboek 2004, Voor een sterke eerste lijn in de Vlaamse welzijnszorg, Berchem, 2004, p. 40-41.

48 Naast de CAW's zijn er ook enkele OCMW's met een scheidingsbemiddelingsaanbod.

49 Het gaat om bemiddelaars uit diverse beroepsgroepen of vakgebieden die geen advocaat of notaris zijn. Anders dan voor de bemiddelaars die in het algemeen welzijnswerk tewerkgesteld zijn, bestaat er voor deze bemiddelaars geen overheidscontrole.

50 BEMIDDELING VZW, Vlaamse Vereniging voor Familiale Bemiddeling. Maatschappelijke zetel in de Ezemaalstraat 31 in 3300 Tienen.

51 'Bemiddeling' is een algemene noemer. Bij een (scheidings-)bemiddeling op eigen initiatief beslissen de betrokkenen zelf om een bemiddelaar in te schakelen. Bij rechtbankverbonden bemiddeling start de bemiddeling op initiatief van een wet of een rechter. De wet of de rechter verwijst de betrokkenen naar een bemiddelaar. Indien de betrokkenen een akkoord bereiken, dan bekrachtigt de rechter het akkoord. Zoniet spreekt hij toch een vonnis uit.

52 Hoewel er in de praktijk op lokaal vlak wel bemiddelingsinitiatieven bestaan waarin diverse disciplines en beroepsgroepen tot een constructieve samenwerking komen.

53 Op Europees niveau werden er reeds functieprofielen voor bemiddelaars uitgewerkt.

54 In Wallonië werden de bemiddelingsopleidingen in het onderwijs voor sociale promotie opgenomen. In Vlaanderen bieden de universiteiten (enerzijds de KUL, anderzijds de UGent ism de Universiteit Antwerpen) een postacademische opleiding bemiddeling in familiezaken aan. Voor meer informatie, zie: www.vcok.be (klik op scheidingsbemiddeling) en zie: <http://dpv.kuleuven.be/bijscholing/familiezaken.htm>.

55 Bemiddeling wordt omschreven als "een proces van vrijwillig overleg tussen conflicterende partijen, dat wordt geleid door een onafhankelijke derde die de communicatie vergemakkelijkt en poogt de partijen ertoe te brengen zelf tot een oplossing te komen". Zie: *Parl St. Kamer 2003-2004, nr. 327/7, p. 4.*

Het nieuwe wettelijk kader handelt zowel over bemiddeling na tussenkomst van de rechter (proceduregebonden bemiddeling of gerechtelijke bemiddeling) als over de bemiddeling op initiatief van de betrokkenen zelf (niet-proceduregebonden bemiddeling of vrijwillige bemiddeling).⁵⁶

Dit nieuwe wettelijk kader regelt de beginselen voor de bemiddeling waarvan het resultaat door de rechter kan worden gehomologeerd. Er worden regels vastgelegd rond wie als bemiddelaar kan optreden, rond de bevoegdheid en de werking van een algemene commissie voor bemiddeling (bevoegd voor erkenning van de bemiddelaars, vorming...) en de drie bijzondere commissies (bevoegd voor advies aan de algemene commissie). Het verloop van de bemiddeling en de inhoud van de bemiddeling worden als dusdanig niet in het nieuwe kader opgenomen.

Zowel voor de gerechtelijke als voor de vrijwillige bemiddeling stelt de nieuwe wet dat de bemiddeling door een erkende bemiddelaar moet gebeuren (nieuw artikel 1726 Ger.W.). De bemiddelaars moeten door een nieuwe federale bemiddelingscommissie worden erkend. Dit betekent niet dat er in de toekomst geen plaats meer is voor bemiddelaars die niet erkend zijn door de federale bemiddelingscommissie. De nieuwe federale regels die voor vrijwillige bemiddeling werden vastgelegd zijn minimumregels die moeten worden nageleefd om te kunnen genieten van een vereenvoudigde homologatieprocedure⁵⁷ door de rechter.

Vrijwillige bemiddeling kan ook buiten dit nieuwe wettelijk kader blijven gebeuren, maar voor de afdwingbaarheid van het via die weg bereikte akkoord moet dan de 'klassieke' gerechtelijke weg worden gevolgd.

De vraag is echter of hiermee niet het risico bestaat dat de vrijwillige bemiddeling buiten het nieuwe federale kader als een soort 'tweederangsaanbod' beschouwd zal worden.

In het nieuwe wettelijk kader kunnen naast de 'klassieke' juridische beroepsgroepen (advocaten en notarissen) ook andere natuurlijke personen als bemiddelaar worden erkend.⁵⁸

Maar bemiddelaars in het welzijnswerk en alle andere bemiddelaars (die geen notaris of advocaat zijn) worden in het nieuwe federale kader toch duidelijk als een soort 'restgroep' beschouwd. Enkel de notarissen en advocaten komen als beroepsgroep expliciet naar voor. Terwijl we in de praktijk merken dat voor ouderschapsbemiddeling na scheiding en bemiddeling in ernstig conflictueuze familiale situaties er vaak meer knowhow aanwezig is bij derden-bemiddelaars (psychologen, maatschappelijk werkers en juristen die in een multidisciplinair verband werken...).

De nieuwe federale erkenningscommissie zal de erkenningscriteria en de erkenningsprocedure bepalen, alsook de erkenningen verlenen. Zowel in de algemene (4 van de 6 leden) als in de bijzondere commissie (4 van de 6 leden) is er echter sprake van een oververtegenwoordiging van de advocaten en notarissen. De commissies kunnen bij gewone meerderheid samenkomen en beslissen, wat betekent dat de bemiddelaars die geen advocaat of notaris zijn ongelijk worden behandeld.

⁵⁶ Wet van 21 februari 2005 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek in verband met de bemiddeling, B.S. 22 maart 2005. De Koning bepaalt de datum waarop de wet in werking zal treden, uiterlijk op de laatste dag van de zesde maand die volgt op de bekendmaking in het Staatsblad. Dit nieuwe wettelijke kader zal de 'oude' wet inzake de bemiddeling in familiezaken van 19 februari 2001 vervangen. De uitvoeringsbesluiten (ondermeer wat betreft de erkenningscriteria waar de bemiddelaars in familiezaken aan moeten voldoen en de wijze waarop ze voor hun prestaties worden vergoed) van deze 'oude' wet werden nooit goedgekeurd. De reden hiervoor bleek van financiële aard, m.n. de problemen rond de financiering van de bemiddelingskosten die in aanmerking komen voor rechtsbijstand. Zie: DE POORTERE, A., "Bemiddeling in familiezaken: de rol van de magistratuur" in SENAËVE, P. (ed.), *Bemiddeling in familiezaken*, Larcier, Jura Falconis Libri, 2003, p. 60 e.v.

⁵⁷ Rechterlijke homologatie met het oog op de afdwingbaarheid van de uitvoering van het via bemiddeling bereikte akkoord.

⁵⁸ De algemene erkenningsvoorwaarden voor bemiddelaars zijn terug te vinden in het nieuwe artikel 1726 Ger.W.

2.6. Een Vlaams beleid rond scheidingsbemiddeling?

De voorbije jaren werden er in het Vlaams Parlement verschillende voorstellen rond de organisatie van scheidingsbemiddeling ingediend.⁵⁹ Gemeenschappelijk in deze voorstellen is dat zij ervan uitgaan dat er in het aanbod rond scheidingsbemiddeling plaats is voor verschillende beroepsgroepen. Tegelijk willen de voorstellen, via een erkenningsregeling, een gemeenschappelijk kwaliteitsbewakend kader uittekenen. Eén voorstel verschilt van de andere omdat het in de scheidingsbemiddeling een onderscheid wil maken tussen de juridische bemiddeling (met het oog op het opstellen van een scheidingsovereenkomst) en de begeleiding van de communicatie tussen de ex-partners. In dit voorstel zou juridische bemiddeling exclusief aan advocaten en notarissen voorbehouden moeten zijn.

Tijdens de voorbije legislatuur (1999-2004) geraakte scheidingsbemiddeling in Vlaanderen echter niet op de politieke agenda.

Het Vlaams Parlement ondernam tot op heden geen stappen en werd door het federale niveau 'ingehaald', ook voor de niet-proceduregebonden bemiddeling. In de praktijk vraagt men zich af wat de Vlaamse overheid, na het goedkeuren van de federale bemiddelingskader nog kan doen rond de uitbouw en de kwaliteit van het familiaal bemiddelingswerk dat in oorsprong in het welzijnswerk ontwikkeld werd.

⁵⁹ Voorstel van decreet van de heer Guy Swennen houdende organisatie van scheidingsbemiddeling, *Parl.St.* VI.Parl. 1996-1997, nr. 449. Voorstel van decreet van de heer Guy Swennen en mevrouw Sonja Becq houdende scheidingsbemiddeling, *Parl.St.* VI.Parl. 1997-1998, nr. 953. Voorstel van decreet van mevrouw Patricia Ceysens c.s. houdende scheidings- of omgangsbegeleiding en scheidingsbemiddeling, *Parl.St.* VI.Parl. 1998-1999, nr. 1140. Voorstel van decreet van de heer Guy Swennen houdende organisatie van scheidingsbemiddeling, *Parl.St.* VI.Parl. 1999-2000, nr. 340. Voorstel van decreet van mevrouw Sonja Becq c.s. houdende scheidingsbemiddeling, *Parl. St.* VI.Parl. 1999-2000, nr. 223.

3 Standpunten en beleidssuggesties

- We vragen dat er naast de federale wet een Vlaams bemiddelingsbeleid wordt uitgewerkt.
- We pleiten voor een toegankelijk bemiddelingsaanbod rond scheiding, uitgebouwd via een ruimer eerstelijnsaanbod rond scheiding. Dit bemiddelingsaanbod rond scheiding en ouderschap moet open staan voor bemiddeling voor, tijdens en na de scheiding.
- We vragen dat er een erkenningsregeling met kwaliteitscriteria voor scheidingsbemiddeling worden uitgewerkt, met eenvormige kwaliteitscriteria ongeacht de beroepsgroep/opleiding. De specifieke knowhow en plaats van diverse beroepsgroepen moet in deze regeling gehonoreerd kunnen worden.
- Kwalitatieve bemiddeling vereist multidisciplinariteit. We vragen dat samenwerking tussen verschillende competenties wordt gestimuleerd.
- We vragen aandacht voor de positie en de beleving van het kind binnen het bemiddelingsaanbod.

1.	Algemeen	36
2.	Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?	37
3.	Praktijkervaring, knelpunten en vraagtekens	40
3.1.	Werken aan een gedragen regeling	40
3.2.	Verplichte kennismaking met bemiddeling	40
3.3.	Naar een wettelijke norm rond de verblijfsregeling?	41
3.4.	Is een wettelijke norm in het belang van het kind?	42
3.5.	Snelrecht	44
3.6.	Scheiden zonder rechter	44
3.7.	Recht op omgang: het kind in de knel	45
3.8.	Ernstige conflicten rond verblijf en omgang	48
3.9.	'Internationale' scheidingsconflicten	52
4.	Standpunten en beleidssuggesties	53

Hoofdstuk

4 verblijf en omgang na een scheiding

1 Algemeen

Na een scheiding rijst de vraag wanneer het kind bij de ene ouder en wanneer het bij de andere ouder zal verblijven. In de praktijk worden naargelang de mogelijkheden en bekommernissen van ouders en kinderen diverse regelingen uitgewerkt die schommelen tussen een regeling met een hoofdverblijf bij één ouder en een regeling met verblijfsco-ouderschap of tweeverblijfsregeling, d.w.z. een in tijd zo gelijk mogelijk verblijf bij elk van de ouders.

Een verblijfsregeling wordt door een rechter⁶⁰ opgelegd of kan door ouders zelf worden vastgelegd in de scheidingsovereenkomst⁶¹ die nadien in de scheidingsprocedure onderlinge toestemming door de rechter wordt bekrachtigd.

Juridisch is de gezagsregeling niet aan de verblijfsregeling gekoppeld. Reeds geruime tijd geldt juridisch als basisregel dat beide ouders het ouderlijk gezag blijven uitoefenen, ongeacht de concrete verblijfsregeling. Ook in een regeling met een hoofdverblijf zullen zowel de 'verzorgende' als de 'niet-verzorgende' ouder gezamenlijk het ouderlijk gezag uitoefenen.⁶² In de praktijk merken we dat bij een verblijfsregeling met een hoofdverblijf bij één van de ouders de gezamenlijke gezagsuitoefening niet steeds als zo vanzelfsprekend ervaren wordt. Ouders nemen wel samen beslissingen, maar de dagelijkse zorg ligt hoofdzakelijk bij één van de ouders. Misschien kan dit een verklaring zijn voor het feit dat mensen nog steeds in de 'oude' termen van 'hoede- en bezoeksrecht' blijven spreken.

Gezamenlijke gezagsuitoefening is de regel, maar exclusieve gezagsuitoefening kan door een rechter worden opgelegd of in een scheidingsovereenkomst worden vastgelegd. Bij een exclusieve uitoefening van het ouderlijk gezag stelt de rechter de wijze vast waarop de ouder die niet het gezag uitoefent persoonlijk contact met het kind onderhoudt.

Indien zich bijzonder ernstige redenen voordoen kan aan de ouder het contact met zijn kind geweigerd worden (art. 374, 4° B.W.). De omschrijving 'bijzonder ernstige redenen' is een veel strengere weigeringsgrond dan het toetsingscriterium 'belang van het kind'. Eerder zeldzaam wordt een omgangsrecht tussen ouder en kind ontzegd. De uitoefening van het omgangsrecht zal veeleer aan bepaalde modaliteiten en beperkingen worden onderworpen.⁶³

⁶⁰ Vrederechter, jeugdrechter, voorzitter rechtbank eerste aanleg, rechter eerste aanleg, rechter in hoger beroep.

⁶¹ Als de verblijfsregeling in een scheidingsovereenkomst in het kader van een echtscheiding door onderlinge toestemming wordt uitgewerkt, dan moet het openbaar ministerie tijdens de scheidingsprocedure schriftelijk advies uitbrengen over de regeling m.b.t. de kinderen (art. 1289ter Ger.W.). Bovendien toetst de rechter de afspraken die ouders maken aan het 'belang van het kind.' (art. 1290 Ger.W.).

⁶² Bij deze gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag of gezagsco-ouderschap maakt het recht op persoonlijk contact van de 'niet-verzorgende' ouder deel uit van het ouderlijk gezag.

⁶³ JACOBS, K., "Het omgangsrecht in België en Nederland", *T.P.R.* 1996, 827-876.

2 Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?

“Voor kinderen en jongeren is het grote knelpunt niet het feit dat ze met een regeling verder moeten maar wel dat deze regeling niet flexibel kan worden toegepast. Het probleem situeert zich op het statische, op het non-flexibele van de regeling. Terwijl voor ouders het statische in de regeling vaak noodzakelijk is omdat geregeld overleg over aanpassingen vaak onmogelijk is omwille van de moeilijke verstandhouding. Dit toont eens te meer het nut/de waarde aan van alle initiatieven gericht op het bevorderen van de constructieve communicatie en het overleg tussen de ouders.”

(Gesprekstafel Informatie en Dienstverlening)

In heel veel gevallen blijkt dat kinderen willen meepraten over een verblijfs- en omgangsregeling zonder daarom keuzes te moeten maken. Zij willen hun verhaal kwijt en willen duidelijk maken wat voor hen belangrijk is bij het nemen van beslissingen over de verblijfs- en omgangsregeling. In de meeste gevallen die bij ons worden aangemeld, willen kinderen wel met beide ouders contact blijven houden maar tonen zij toch zelf een voorkeur voor de ene of de andere regeling. Die voorkeur hangt af van verschillende factoren die voor de ouders soms minder belangrijk lijken. De invloed van vrienden, vrijetijds mogelijkheden, school, de aanwezigheid van openbaar vervoer, enz... lijken misschien banaal, maar ze betekenen voor kinderen vaak het verschil tussen zich goed voelen of niet.

“Mijn ouders willen een week-weekregeling, maar dit zie ik totaal niet zitten. Dit zou betekenen dat ik een groot deel van mijn hobby niet meer kan doen. Wie in de sportclub niet elke week meedoet, wordt al gauw op de bank gezet. Het is niet omdat zij willen scheiden, dat ik er het slachtoffer moet van worden. Ik vind dat er met mij toch ook wel rekening gehouden mag worden.”

Er zijn helaas ook heel wat scheidingssituaties waarin kinderen expliciet kiezen voor een of andere ouder. Dit zijn momentopnames die echter zeer reëel zijn voor de kinderen. Deze gevoelens van sympathie of antipathie hangen nauw samen met de actuele situatie of de voorgeschiedenis in het gezin. Kinderen die getuige zijn van geweldpleging en van ingrijpende emotionele gebeurtenissen vormen zich daar een mening over. Kinderen nemen ook deel aan de gezinsprocessen. Wij krijgen vaak meldingen van kinderen die menen dat zij in hun beleving van de situatie niet gerespecteerd worden. De rechtbank dient een verblijfs- en omgangsregeling uit te spreken die recht doet aan twee partijen, rekening houdend met het belang van het kind. In dergelijke situaties wordt het belang van het kind doorgaans beoordeeld op lange termijn. Zij dient immers een regeling uit te spreken die quasi onbeperkt in tijd blijft gelden.

Kinderen beoordelen hun belang veeleer op korte termijn en begrijpen sommige dingen niet. Bovendien hebben kinderen soms gegronde redenen (die juridisch niet altijd even gemakkelijk aantoonbaar zijn) om het contact met een ouder (tijdelijk) te willen beperken. Kinderen voelen zich tekort gedaan in hun eigen beleving van de situatie en in hun loyaliteit naar één van beide ouders, in casu de ouder die in hun beleving ‘slachtoffer’ is van een onrechtvaardige situatie. In de aanmeldingen die wij krijgen, valt op hoe hiermee vaak de kiem gelegd wordt voor langdurige conflicten. Kinderen voelen zich niet gerespecteerd in hun beleving en gaan vanuit dat gevoel de nieuwe situatie tegemoet. Dit verscherpt vaak de conflicten in plaats van ze te verzachten.

Ouders bouwen na de scheiding elk hun leven verder uit. Kinderen blijven met elke ouder verbonden. Als mama bijvoorbeeld een nieuwe vriend heeft, moet papa daar niet mee leren leven, maar de kinderen wel.

“Mijn vader heeft mijn moeder bedrogen en belogen. Ze heeft verschrikkelijk veel verdriet. Nu is heel ons gezin kapot. Ik wil niet naar hem toe gaan, maar de rechter beslist dat ik om de veertien dagen bij hem moet voor een weekend. Ik heb hem nochtans gezegd dat ik dat niet wil. Ik zie dit helemaal niet zitten, wat kan ik doen?”

“Mijn moeder drinkt veel, ze slaat ons en scheldt ons voortdurend uit. Nu gaan ze scheiden en wij moeten telkens voor vijf dagen bij haar, voor negen dagen bij onze pa. Ik wil dit niet. Ze heeft ons al zoveel pijn gedaan en zal dit blijven doen. De rechter heeft alleen maar geluisterd, maar heeft eigenlijk niet geluisterd, want hij houdt er geen rekening mee. Ik wil ook wat rust. Als ik moet gaan, dan loop ik weg, of ik spreek geen woord tegen haar.”

“Ik ben bij de rechter mogen gaan en heb hem gezegd dat mijn vader altijd naar seksfilms kijkt, dat hij dingen doet die ik liever niet wil. Hij maakt rare opmerkingen en zijn vrienden ook. De rechter vroeg mij of hij ooit iets tegen mij zelf heeft gedaan. Ik zei nee, maar dat ik dit al heel erg vind. Nu moet ik telkens voor een week bij mijn vader. Dit kan toch niet?”

Eens er een regeling is vastgelegd, moet die consequent opgevolgd worden. De wet staat toe dat daarvan wordt afgeweken in onderling overleg tussen de ouders. De aanmeldingen die ons bereiken slaan telkens op situaties waarin onderling overleg tussen beide ouders niet mogelijk is of waar het kind een vraag heeft die afwijkt van de regeling van de ouders.

De vrijetijdsbesteding van een kind van zes is anders dan dit van een kind van veertien, maar toch moet de regeling gevolgd worden ongeacht wijzigingen in het sociale leven van het kind. Een regeling die werkte op de leeftijd van zes jaar kan vijf jaar later niet meer adequaat zijn. Wanneer de ouders er niet in slagen hierin een onderling akkoord te vinden, dan staat het kind machteloos. Het kan zich verzetten tegen het uitvoeren van de omgangsregeling maar daarmee brengt het één van beide ouders in moeilijkheden. Veel regelingen zijn getroffen met het belang van het kind voor ogen, maar worden door de tijd achterhaald en beknotten het kind ernstig in zijn recht op spel en vrije tijd, vrijheid van vereniging enz. Kinderen die aan georganiseerde culturele of sportieve activiteiten deelnemen, staan vaak voor de verscheurende keuze tussen een conflict met de ouders of het beoefenen van hun hobby. Dit is een conflict dat anders is van aard dan de gewone generatieconflicten omdat ze enkel en alleen het gevolg zijn van een regeling na de echtscheiding en/of een conflict tussen beide ouders na de scheiding.

“Mijn ouders zijn 7 jaar geleden gescheiden. Ik volg een danscursus waarvoor ik elke week moet oefenen. Wanneer ik op bezoek ga bij mijn vader, dan kan ik niet gaan dansen. Maar als ik te vaak de lessen mis, dan kan ik niet meedoen met de voorstelling binnen twee maanden. Dat vind ik niet fair. Mijn vader zegt tegen mij dat het mijn moeder haar schuld is, ze moet me dan maar een dag extra laten komen. Mijn moeder vindt dat hij zich maar soepel moet opstellen. Beiden proberen ze mij te overtuigen dat zij het goed met mij voor hebben en dat de andere het verkeerd aanpakt. Maar ik kan ondertussen mij danslessen vergeten.”

Een andere reden die kinderen aanhalen om de bestaande regeling niet meer te willen volgen is dat de relatie met een van beide ouders danig verstoord is. Dit kan te wijten zijn aan een gewijzigde situatie bij één van de ouders, ouder - kind conflicten, maar vaak ook aan de wijze waarop één van de ouders met het kind omgaat.

“Ik moet elke week op zaterdag bij mijn moeder op bezoek. Ik moet om negen uur klaar staan. Soms komt mama mij halen, soms ook niet. Soms komt ze om negen uur, soms pas om elf uur. Maar als ik niet klaar sta wordt er weer een hele week ruzie gemaakt. Wanneer ik bij haar ben, zitten we de hele tijd binnen in huis, of ik moet mee naar de schieting op café. Dat doe ik helemaal niet graag. Haar vriend scheldt mij vaak uit. Soms komt ze weken na elkaar niet om mij. Maar ik moet er wel altijd voor zorgen dat ik klaar sta. Als het zo blijft, wil ik helemaal niet meer gaan. Of er moet een andere afspraak komen, zodat ik niet de hele dag moet zitten wachten. Mijn vader wil hiervoor niet naar de rechter gaan. Zelf kan ik niet naar de rechter gaan. Wat moet ik doen?”

Meldingen die betrekking hebben op jonge kinderen bereiken ons uiteraard altijd via volwassenen die namens hen optreden. In de meeste gevallen is dat één van de ouders, of een nabij familielid. De aangemelde problemen zijn van dezelfde aard als deze van oudere kinderen. Maar we merken dat de leeftijd in vele gevallen wel een verschil maakt. Wanneer (heel) jonge kinderen een bestaande omgangsregeling niet wensen na te leven, heeft dat in sommige gevallen te maken met negatieve ervaringen, in andere gevallen met heel momentane belevingsfactoren. Kleine kinderen worden schijnbaar gemakkelijker beïnvloed door zaken op het moment zelf. Wanneer zij naar de ‘andere’ ouder moeten vertrekken op een ogenblik waarop zij plezier hebben, kan dit reeds een reden zijn om niet te willen gaan. Zij zijn, omwille van hun afhankelijkheid van de volwassene, ook gemakkelijker beïnvloedbaar door de ouder waarop zij zijn aangewezen.

3 Praktijkervaring, knelpunten en vraagtekens

“Als ouders huwen sluiten ze een contract waarin reeds voorzien is hoe bij een eventuele breuk de verdeling van de goederen zal gebeuren. Waarom gaat het in een huwelijkscontract enkel over de verdeling van de materiële zaken? Waarom worden bij de huwelijksstart niet meteen het principe opgenomen dat bij een eventuele scheiding beide ouders constructief aan een regeling voor de opvoeding van de kinderen moeten werken?”

(Gesprekstafel Kinderen en Scheiding)

3.1. Werken aan een gedragen regeling

Ouders blijven allebei ouder na een scheiding, maar kinderen en ouders moeten voortaan verder in een nieuwe situatie. Een verblijfs- en omgangsregeling geldt voor elke dag. In een nauwgezet overzicht moet worden vastgelegd wanneer kinderen bij welke ouder zullen verblijven. Hoe worden de weekends ingevuld? Wat als het vakantie is? Wat gebeurt er op feesten en verjaardagen? Wat is haalbaar voor ouders en hoe voelen kinderen zich daarbij?

Het is in het belang van kinderen dat de regeling en de afspraken die ouders maken door beide ouders en door de kinderen worden gedragen. Uit de praktijk blijkt dat een goed onderhandeld en gedragen akkoord veel meer kans op slagen heeft dan een regeling waarbij iemand zich de verliezer voelt.

Een gedragen regeling vermindert het aantal conflicten achteraf. Een regeling die op een constructieve manier tot stand komt, motiveert ouders en kinderen om hun afspraken in de praktijk om te zetten.

Scheidings- en ouderschapsbemiddeling begeleidt ouders in het maken van hun afspraken. Cruciaal in de bemiddelingsopdracht is het tot stand brengen van het nieuwe perspectief waar ouders voor staan: ze gaan niet langer samen als partners, maar wel als ouders met hun kinderen door het leven.

Hebben ouders en kinderen in Vlaanderen echter voldoende toegang tot informatie? Bestaat er voldoende algemene publieksinformatie over mogelijkheden, over consequenties van een verblijfsregeling? Hoe toegankelijk is het aanbod van informatie, advies, begeleiding en bemiddeling rond het uitwerken van een verblijfsregeling?

3.2. Verplichte kennismaking met bemiddeling

In Noorwegen voorziet de wetgeving⁶⁴ dat scheidende ouders met kinderen jonger dan 16 jaar pas een gerechtelijke procedure kunnen starten nadat zij vooraf enkele bemiddelingssessies hebben gevolgd. In het Noorse systeem gaat bemiddeling dus verplicht aan een gerechtelijke scheidingsprocedure vooraf. Het doel van die verplichte bemiddeling is dat ouders eerst zelf afspraken trachten te maken over verantwoordelijkheden als ouders na de scheiding. De afspraken die ouders maken moeten de belangen van de kinderen respecteren.

Wat is het effect van deze relatief nieuwe wetgeving? Slagen ouders erin om via deze verplichte bemiddeling na de scheiding in het belang van de kinderen beter te blijven samenwerken?

We beschikken niet over onderzoeksmatig onderbouwde bevindingen rond de effecten van deze Noorse wetgeving, maar in de praktijk wordt wel vastgesteld dat het aantal conflictueuze scheidingen in Noorwegen afneemt.

⁶⁴ De Noorse 'MARRIAGE ACT' trad in werking op 1 januari 1993. De bemiddelingspoging waarvan 4 sessies door de overheid ten last worden genomen, is een toelaatbaarheidsvoorwaarde om een gerechtelijke procedure in te leiden.

In de praktijk blijkt er grote eensgezindheid rond het feit dat de overheid meer moet investeren in conflictverlagende interventies die ouders tot onderhandelen aanzetten.

Heel wat praktijkwerkers en deskundigen pleiten voor een verplichte kennismaking met een bemiddelingsprocedure alvorens ouders met kinderen een gerechtelijke scheidingsprocedure kunnen starten. Maar een verplichte kennismaking met bemiddeling vraagt dan een ernstige investering van de overheid ten aanzien van kinderen: niet enkel in de uitbouw van het aanbod, maar ook naar het toezicht op de opleiding en de deskundigheid van de bemiddelaars.

“Zodra ouders apart gaan wonen staan de poorten naar vechtfora wijd open. Advocaten en rechters kunnen het van ouders overnemen. De overheid geeft hiermee de boodschap: het is normaal dat jullie het niet zelf kunnen. Het is normaal dat de rechter beslist. Het alternatief ligt voor de hand: biedt apart wonende ouders niet enkel vechtfora aan. Investeer in overlegfora. Help ouders praten en onderhandelen. Dat is voor iedereen, zeker ook voor de kinderen op lange termijn veel efficiënter.”⁶⁵
(Hoorzitting Subcommissie Familierecht Kamer)

3.3. Naar een wettelijke norm rond de verblijfsregeling?

De huidige wet geeft geen enkele indicatie over de verdeling in tijd van de huisvesting van kinderen.

Als het vastleggen van de verblijfsregeling via een gerechtelijke procedure beslecht wordt, dan beoordeelt en beslist de rechter geval per geval. De wet geeft geen indicatie, de rechter oordeelt zelf over het belang van het kind.⁶⁶ Dit subjectieve oordeel van de rechter over het verblijf van de kinderen na een scheiding staat ter discussie. Men wil de tweeverblijfsregeling (een in tijd zo gelijk mogelijk verblijf) als model in de wet opnemen. De Staten-Generaal van het Gezin raakte het over dit punt niet eens, maar een meerderheid toonde zich voorstander om een minimaal verblijfsmodel in de wet op te nemen.⁶⁷

Momenteel liggen er in de Kamer verschillende wetgevende initiatieven rond de verblijfsregeling op tafel.

— Een eerste voorstel⁶⁸ wil de tweeverblijfsregeling als norm in de wet op te nemen. In dit voorstel verwijst de rechter de ouders in eerste instantie naar een ouderschapsoverleg. Komt er via dit overleg geen akkoord tot stand, dan moet de rechter een sociaal onderzoek voeren waarin ondermeer wordt nagegaan welke aanwijzingen er zijn voor het niet toekennen van een in tijd zo gelijk mogelijk verblijf. Indien er geen akkoord tussen de ouders wordt be-

⁶⁵ Mia Renders, ouderschapsbemiddelaar CAW Artevelde/Contrapunt Scheidingsbemiddeling.

⁶⁶ Rechters kunnen hiervoor beroep doen op een justitieassistent. De justitieassistent verstrekt de rechter een gemotiveerd advies. Deze adviesverlening valt binnen de ‘burgerrechtelijke opdrachten’ van de justitiehuizen en wordt voornamelijk verleend op het niveau van eerste aanleg, hetzij door de jeugdrechtbank, hetzij in kortgeding. Zie: MAES, E., “Vijf jaar justitiehuizen. Enkele cijfers over de werking van de justitiehuizen tijdens de periode 1999-2002”, *Panopticon* 2004, nr. 6, p. 73-109. Het doel van een burgerrechtelijke opdracht is aan de magistraat informatie geven waardoor hij/zij een betere en meer gemotiveerde beslissing kan nemen. De informatie bestaat uit een doelgerichte, deskundige selectie en analyse van inlichtingen die werden bekomen en observaties die werden gedaan bij de partijen, hun kinderen en eventueel andere bronnen. De enquête blijft in eerste instantie gefocust op ‘ouderschap’. Het kind heeft het recht naar eigen draagkracht bij het onderzoek betrokken te worden. In het kader van het sociaal onderzoek zal vooral aandacht besteed worden aan de materiële situatie en de rechten van het kind, zijnde: recht op contact met beide ouders, recht om gehoord te worden, recht op vrije tijd, rust, ontspanning, recht op verzorging, fysieke ont-plooiing en opvoeding, recht op onderwijs, recht op een privé-leven. Zie: MINISTERIE VAN JUSTITIE, DIENST JUSTITIEHUIZEN, *Visietekst burgerrechtelijke opdrachten*, 2002, 23 p.

⁶⁷ De Staten-Generaal van het gezin vraagt rond de verblijfsregeling:

- dat het akkoord van de ouders bevorderd wordt en de overhand krijgt op elke algemene norm;
- een voorkeur voor de bemiddeling voor alle geschillen betreffende de verblijfplaats;
- een meerderheid is voorstander om in de wet een minimale norm op te nemen waarbij, bij gebrek aan andere elementen een afwisselende verblijfplaats van de kinderen door de rechter worden opgelegd;
- een minderheid vraagt om de huidige regeling (beslissing van de rechter geval per geval) te behouden.

Zie: STATEN-GENERAAL VAN HET GEZIN, *De Staten-generaal van het Gezin... in een notendop*, Brussel, Luc Pire Uitgeverij, 2004, p. 55-56.

⁶⁸ Wetsvoorstel betreffende de verblijfsregeling van minderjarige kinderen bij hun niet-samenlevende ouders, *Parl. St. Kamer* 2003-2004, nr. 975/001.

reikt én indien één van de ouders erom verzoekt, legt de rechter een in de tijd zo gelijk mogelijk verblijfsco-ouderschap op, behoudens indien er objectieve redenen (kind jonger dan drie jaar, organisatie van tweeverblijf materieel onmogelijk) in het belang van het kind zijn om dat niet te doen.⁶⁹

- Een tweede voorstel gaat minder ver.⁷⁰ Het voorstel behoudt het principe dat de rechter geval per geval beslist, maar het kiest er wel voor om de beurtelinge huisvesting of de tweeverblijfsregeling in een nieuwe wettelijke bepaling expliciet zichtbaar maken. Het uitgangspunt is dat een tweeverblijfsregeling als waardevolle oplossing in de wet naar voor moet komen zonder dat die regeling als norm moet gelden. Met het oog op de bescherming van de belangen van het kind, wordt voorgesteld om in de wet criteria vast te leggen die de beslissing van de rechter rond de verblijfsregeling objectiveren.
- Het voorontwerp van minister van Justitie Onkelinx streeft eveneens naar een wettelijk model gericht op een gelijkmatig verdeelde bewaring van het kind na scheiding. Dit voorontwerp ligt in het verlengde van het meerderheidsvoorstel dat binnen de Staten-Generaal van het Gezin tot stand kwam.⁷¹

3.4. Is een wettelijke norm in het belang van het kind?

“Er is onder wetenschappers helemaal geen consensus dat verblijfsco-ouderschap in principe de beste verblijfsregeling is. De beste verblijfsregeling is de regeling waarover ouders een akkoord hebben. Kinderen hebben behoefte aan ouders die samenwerken en veiligheid bieden.”⁷²
(Hoorzitting Subcommissie Familierecht Kamer)

Kinderen hebben in eerste instantie baat bij conflictpreventie en conflictbeheersing. Niet het maximaal contact met beide ouders, maar wel het zo weinig mogelijk conflict tussen de ouders is bepalend voor het welzijn van kinderen bij een scheiding. Een norm rond de verblijfsregeling staat niet garant voor minder conflicten na een scheiding.

Als een bepaald verblijfsmodel in de wet wordt vastgelegd, riskeren we dat hiermee de boodschap wordt gegeven dat verblijfsco-ouderschap het beste model is. Vooralsnog ontbreekt ook wetenschappelijke grond om met stelligheid te kunnen zeggen dat verblijfsco-ouderschap in principe de beste regeling is voor alle kinderen. Wat is daarover al gekend? Welke factoren bepalen of een kind zich na een scheiding positief of negatief ontwikkelt? Hoe moet verblijfsco-ouderschap slagen in geval van conflicten tussen de ouders? Zolang dit niet in wetenschappelijk onderzoek of in de praktijk wordt bevestigd, mag er niet ‘ondoordacht’ aan de wet gesleuteld worden.

Verblijfsco-ouderschap als wettelijke norm invoeren, zal geen rechtsreeks gevolg hebben voor ouders die overeenkomen dat verblijfsco-ouderschap voor hen en hun kinderen de beste oplossing is. Dat is ook nu al wettelijk mogelijk. Maar als de wet een model vooropstelt, wordt er wel een waarde-oordeel gecreëerd. Dit waarde-oordeel vormt een hinderpaal voor onderhandelingen tussen ouders.

Verblijfsco-ouderschap als wettelijke ‘norm’ voor de rechter zal zich vooral voordoen in situaties waarin beide ouders hoofdverblijf willen of waarin de ene ouder hoofdverblijf wil en de andere ouder verblijfsco-ouderschap. Lost de verplichting tot verblijfsco-ouderschap dit ouderlijk conflict op? De kans is reëel dat deze ver-

⁶⁹ Dit voorstel wil ook een snelprocedure invoeren: binnen de twee maanden na de inleiding moet de rechter het vonnis uitspreken. De uitspraak over de verblijfsregeling moet bij voorkeur ook de beslechting van de materiële betwistingen voorafgaan.

⁷⁰ Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 374 van het Burgerlijk Wetboek en tot invoering in hetzelfde Wetboek van de artikelen 374bis tot 374quater, betreffende de wijze van huisvesting van het kind wiens ouders gescheiden leven, *Parl. St. Kamer* 2003-2004, nr. 1509/001.

⁷¹ Ministerraad van 3 december 2004. Zie: www.fgov.be (online bericht ‘welzijn van het kind’).

⁷² Mia Renders, ouderschapsbemiddelaar CAW Artevelde/Contrapunt Scheidingsbemiddeling.

plichting het ouderlijk conflict doet oplaaïen, waardoor het kind nog meer in de klem raakt.

De huidige wet voorziet reeds een gezagsco-ouderschap, een gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders na een scheiding, ongeacht de verblijfsregeling. Gezag en verblijf zijn van een andere orde. Het verschil moet scherp gesteld worden. De wet op gezagsco-ouderschap voert gelijkwaardigheid in. Een wet rond verblijfsco-ouderschap kiest partij en beïnvloedt onrechtstreeks de onderhandelingen: de ouder die verblijfsco-ouderschap wil, krijgt gelijk, de andere ouder ongelijk.⁷³

Als ouders het niet eens raken, is het in het belang van het kind dat de rechter een beslissing neemt, rekeninghoudend met de mogelijkheden en bekommernissen van de ouders en de kinderen.

Maatregelen die de drempel tot het verblijfsco-ouderschap willen verlagen, zijn positief, maar wordt de drempel verlaagd door een wettelijke norm te stellen? Zijn andere ‘omkaderingsvoorwaarden’ hiervoor niet belangrijker? We denken bijvoorbeeld aan het nut van algemene sensibilisering rond ouderschap na scheiding. Hebben ouders toegang tot informatie, bestaat er algemene publieksinformatie over mogelijkheden, over consequenties van een tweeverblijfsregeling? En opnieuw: hoe toegankelijk is het aanbod van informatie, advies, begeleiding en bemiddeling rond het uitwerken van een verblijfsregeling?

Begin 2005 nam de subcommissie Familierecht van de Kamer⁷⁴ het initiatief tot enkele hoorzittingen rond de problematiek van het omgangsrecht tussen ouders en kinderen. Tijdens de uiteenzettingen bleek dat een groot aantal deskundigen en praktijkwerkers werkzaam in beide landsdelen en vanuit diverse disciplines en ervaring voor een regeling pleiten die erop gericht is om ouders samen te laten zoeken naar een werkbare verblijfsregeling en ouders helpt om hun conflict op te lossen.⁷⁵ Het wettelijk vastleggen van een tweeverblijfsregeling werkt conflictverhogend en is niet in het belang van het kind.

Een van de belangrijkste drijfveren voor deze wetgevende initiatieven, is het feit dat de vaders door de rechters nog vaak benadeeld worden bij het bepalen van de verblijfsregeling. Dat probleem vergt echter een mentaliteitswijziging in hoofde van rechters, ouders en de ganse maatschappij. Het zal niet zomaar opgelost worden door het verplicht opleggen van het verblijfsco-ouderschap aan ouders.⁷⁶

“Elke situatie is anders en de rechter en de ouders moeten de gelegenheid hebben om voor elke situatie de beste verblijfsregeling te zoeken zonder wettelijke norm. Als de tweeverblijfsregeling de wettelijke norm wordt, dan moet er altijd een reden zijn waarom deze niet kan toegepast worden. Hierdoor gaat de andere ouder zich een minder goede ouder voelen, wat zeker niet in het belang van de kinderen is.”⁷⁷ (Hoorzitting Subcommissie Familierecht Kamer)

⁷³ RENDERS, M., “Gezag in de wet ja, verblijf in de wet nee”, *De Juristenkrant* 9 maart 2005, p. 2.

⁷⁴ Kamer, subcommissie Familierecht: hoorzittingen op 22 december 2004, 2 februari 2005 en 16 februari 2005.

⁷⁵ In het opiniestuk ‘In het belang van het kind’ (De Standaard, 16/02/2005) pleitten verschillende deelnemers aan de hoorzitting voor preventie van ouderconflict als beleidsprioriteit. Ze vragen ook aandacht voor het feit dat verblijfsco-ouderschap enkel kan werken als ouders hier zelf een akkoord over hebben. Dit opiniestuk was een gezamenlijk initiatief van Annemie Drieskens (Gezinsbond), Ankie Vandekerckhove (Kinderrechtencommissaris), Ann Buysse (UGent), Mia Renders (CAW Artevelde, Contrapunt Gent) en Lieve Van den Kerchove (Bezoekruimte Half-Rond, Gent).

⁷⁶ Maar er zijn ook felle voorstanders van verblijfsco-ouderschap. De BGMK (Belangenverdediging van Gescheiden Mannen met Minderjarige Kinderen) pleit duidelijk voor een wettelijk verankerd tweeverblijfsmodel. De vereniging meent dat vaders in scheidingszaken gediscrimineerd worden. Vaders en moeders moeten dezelfde kansen krijgen. Het wettelijk principe van gedeeld ouderlijk gezag na scheiding moet voor hen concreet vertaald worden in een wettelijk principe van gelijk verdeeld verblijf.

Voor een ouder (vaak de vader met een bezoeksregeling om de 14 dagen) die niet de mogelijkheid heeft om dagelijkse zorg ten aanzien van de kinderen op te nemen, is een gezagsco-ouderschap niet meer dan een lege doos. Zie: Open brief aan de Vlaamse Kinderrechtencommissaris, februari 2005 (extra nieuwsbrief BGMK, derde jaargang, nr. 3, www.bgmk.be) In het opiniestuk ‘Scheiden volgens het boekje’ (18/02/05 De Standaard) trekt de belangengroep fel van leer tegen het standpunt van de Kinderrechtencommissaris.

De belangengroep ‘Steunpunt Blijvend Ouderschap’ (SBO) distantieert zich van het standpunt van BGMK. SBO is van mening dat beurtelinge huisvesting geen antwoord biedt op de roep om evenwaardigheid en betrokkenheid op de kinderen. Een beurtelinge huisvesting moet steeds op individueel vlak worden bekeken. SBO benadrukt het kwalitatief contact tussen ouder en kind, dat niet in tijd kan afgemeten worden. Het is onzinnig om de fysieke tijd af te wegen met de intensiteit van het contact. De verenging pleit wel voor een aanpassing van de gerechtelijke mentaliteit die qua opvoeding en zorg nog steeds de moeder preferereert. Zie: www.sbo.be.

⁷⁷ Nicole Caluwé, eerste substituut-procureur des Konings. Leidend magistraat jeugdparket Antwerpen.

3.5. Snelrecht

Tijd of duur is een cruciaal gegeven in het scheidingsgebeuren. Er kan niet genoeg benadrukt worden hoe verziekend lange wachttijden en langdurige juridische procedures zijn. Duur werkt in het nadeel van alle betrokkenen: conflicten tussen de ouders escaleren, kinderen worden steeds dwingender inzet van de strijd, het kind vervreemdt van een ouder en vormt zich een zwart beeld, het contactherstel wordt steeds moeilijker. Soms wordt de duur van de procedure zelfs de oorzaak van een problematische scheiding.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

In het eerste wetsvoorstel rond de verblijfsregeling⁷⁸ is er sprake van een burgerlijke snelrechtprocedure. Binnen de twee maanden na de inleiding moet de rechter over de verblijfsregeling een uitspraak doen. Een snelle beslissing kan kinderen ten goede komen omdat er snel duidelijkheid over hun situatie komt. Anderzijds houdt té snel beslissen ook risico's in. Vaak is een grondig multidisciplinair onderzoek van het probleem noodzakelijk om tot een genuanceerde kijk te komen.

Eerder dan het in het leven roepen van nieuwe structuren pleit men voor het beter omkaderen van de bestaande diensten, zoals de invulling van de justitiehuisen die verantwoordelijk zijn voor het maatschappelijk onderzoek.

In de praktijk duiken overal wachttijden op. De wachttijd voor een maatschappelijk onderzoek is momenteel één jaar. Een begeleiding in een bezoekerimte vraagt vandaag gemiddeld 6 maanden wachttijd.

Het gebeurt ook dat die wachttijd door twistende ouders misbruikt wordt. Er wordt bijvoorbeeld een maatschappelijk onderzoek aangevraagd om tijd te winnen en om een feitelijke situatie te schepen waarin het kind langere tijd van de andere ouder wordt afgeschermd.

“Werken in een bezoekerimte vraagt veel energie. Maar wat mij eigenlijk het moeilijkst ligt, is aan een ouder, die zo blij is eindelijk een vonnis van de rechter te hebben, te moeten vertellen dat hij hier in de bezoekerimte pas binnen één jaar terecht kan.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

3.6. Scheiden zonder rechter

“We merken dat er bij problematische scheidingen van niet-gehuwde koppels met kinderen vaak helemaal geen opvolging is. In dit geval hoeft er rond de kinderen juridisch niets geregeld te worden. Vaak wordt de stap naar de jeugdrechtbank dan ook pas gezet als de situatie echt escaleert. De ouder die zijn kinderen niet te zien krijgt, zal ook niet snel naar de jeugdrechtbank stappen omdat de plaats van de jeugdrechtbank maatschappelijk nog heel sterk gekoppeld wordt aan problematische opvoedingssituaties, waardoor men schrik heeft dat de kinderen zullen geplaatst worden. We menen dat ook in deze situaties de regeling rond de kinderen na een scheiding op de één of andere manier zou moeten kunnen opgevolgd worden.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

Niet elke scheidingsafspraken rond het verblijf van de kinderen komt sowieso bij een rechter terecht. Ongehuwde ouders kunnen zonder rechterlijke tussenkomst uit elkaar gaan⁷⁹, gehuwde ouders kunnen zonder rechterlijke tussenkomst feitelijk uit elkaar gaan. Eigenlijk bestaat er geen algemene regel dat bij een scheiding de verblijfs- en omgangsregeling aan een rechter moeten worden voorgelegd. Het gevolg is dat er in situaties zonder rechterlijke tussenkomst geen onafhankelijke instantie is die het kind aan het woord kan laten en tegelijk over

⁷⁸ Wetsvoorstel betreffende de verblijfsregeling van minderjarige kinderen bij hun niet-samenlevende ouders, Parl. St. Kamer 2003-2004, nr. 975/001.

⁷⁹ Dringende en voorlopige maatregelen (tijdens het huwelijk of een wettelijke samenwoning) m.b.t. de kinderen kunnen enkel op vraag van de ouders worden gevorderd.

de belangen van het kind waakt.⁸⁰ Houden ouders in een onderhandelde echtscheiding de belangen van de kinderen steeds voldoende voor ogen? Bestaat de kans niet dat ouders bij een echtscheiding vanuit een grote emotionele betrokkenheid zoeken naar een regeling waar zij in de eerste plaats mee verder kunnen? We stellen vast dat omgangsregelingen wel eens ‘misbruikt’ worden om financiële eisen kracht bij te zetten of om die te vermijden.

“Ongeacht de juridische situatie van de ouders als koppel en ongeacht de juridische stappen (zowel bij een juridische scheidingsprocedure als bij een feitelijk uit elkaar gaan), als ouders uit elkaar gaan, zouden zij een multidisciplinaire voorlichting moeten volgen over de situatie van de kinderen. Dit is voorzien voor ouders die een kind willen adopteren en zou zo ook kunnen worden geregeld voor ouders die gaan scheiden.”
(Gesprekstafel Kinderen en Scheiding)

3.7. Recht op omgang: het kind in de knel

3.7.1. In de huidige wet geen recht van het kind zelf

Omgangsrecht is een recht in hoofde van de ouder(s) t.a.v. het kind, namelijk het recht op persoonlijk contact met het kind. Het begrip ‘ouder’ betekent in deze wetsbepaling de persoon die titularis is van het ouderlijk gezag.

Kunnen andere personen dan de titularis van het ouderlijk gezag ook omgangsrecht, recht op persoonlijk contact t.a.v. een kind inroepen? Grootouders zijn principieel omgangsgerechtigd, maar bij onenigheid voorziet de wet een rechterlijke toets in het belang van het kind. Iedere andere persoon⁸¹, is ‘virtueel omgangsgerechtigd’ op voorwaarde van het aantonen van een bijzonder affectieve band. Bij onenigheid gebeurt er een rechterlijke toets aan het belang van het kind.

Kinderen zijn dus niet zelf titularis van het recht op persoonlijk contact. Het omgangsrecht is opgevat als een recht van een volwassene naar het kind toe. Dit betekent dat een minderjarige geen initiatiefrecht heeft en geen contact met andere personen kan afdwingen. Stel dat een minderjarige een contact wil met broer, zus, een familielid of een andere persoon, dan kan dat contact niet als een subjectief recht van het kind worden afgedwongen.⁸²

3.7.2. Omgangsrecht in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

“De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind dat van een ouder of beide ouders is gescheiden, op regelmatige basis persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact met beide ouders te onderhouden, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind.”
(art. 9,3 Internationaal Verdrag Inzake de Rechten van het Kind)

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind formuleert geen recht op het contact voor het kind met broers, zussen en andere personen.⁸³

In tegenstelling tot het huidige wettelijk kader definieert het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind het omgangsrecht met een ouder niet als een recht van de ouder, maar als een recht van het kind zelf. Het omgangsrecht wordt ook in functie van het belang van het kind geformuleerd.

⁸⁰ Vanuit haar algemene bevoegdheid om het ouderlijk gezag te controleren zou de jeugdrechtsbank hier op vordering van het openbaar ministerie kunnen tussenkomen (art. 387bis B.W.).

⁸¹ Zowel familieleden als mensen buiten de familie.

⁸² In de Kamer is er een wetsvoorstel rond het recht op persoonlijk contact tussen broers en zussen ingediend. Zie: wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek betreffende de persoonlijke banden tussen broers en zusters, *Parl.St.* Kamer 2003/2004, nr. 311/001.

⁸³ In artikel 5 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind komen de familieleden wel in beeld in het kader van hun opvoedingsrecht naast de ouders.

Oorspronkelijk wilde de wetgever dit verdragsartikel in de nationale rechtsorde omzetten en het omgangsrecht construeren als een subjectief recht van het kind op persoonlijk contact met beide ouders, grootouders, broers en zussen en iedere persoon waarmee hij een affectieve band heeft. Maar omwille van de procesonbepaaldheid van de minderjarige en de consequentie voor het ontstaan van een omgangsplicht van de ouder haakte de wetgever af. Dat minderjarige kinderen wél een omgangsplicht hebben, vormt blijkbaar geen probleem.

3.7.3. Recht op een betekenisvolle relatie

“Gaat de aandacht naar de tijd die ouders en kind samen doorbrengen of naar de verhoudingen tussen ouder en kind? Sommigen lijken de ouder-kindrelatie te reduceren tot het aantal uren dat ouders en kind samen doorbrengen. Gaat het om het contact op zich of om de betekenis die dat contact voor kind en ouders heeft? Belangrijk is dat kinderen beseffen dat beide ouders altijd hun ouder blijven, of ze hen nu vaak zien of niet.”⁸⁴

(Hoorzitting Subcommissie Familierecht Kamer)

Kinderen hebben recht op een betekenisvolle relatie met hun beide ouders. Vanuit het belang van het kind bekeken, gaat het niet zozeer om de omgang op zich maar wel om de kwaliteit van het contact. Het recht op omgang is voor een kind geen opzichzelfstaand recht, het gaat om de band die ze met hun ouders kunnen opbouwen.⁸⁵ Vanuit pedagogisch oogpunt hebben kinderen een band met hun ouders nodig. Omgang is dan eigenlijk niet meer en niet minder dan een noodzakelijke voorwaarde voor dat wat kinderen nodig hebben.⁸⁶

Beide ouders hebben de plicht om alles te doen wat ze kunnen om een zinvol contact met hen tot stand te brengen. Je zou kunnen stellen dat het dus vooral de ouders zijn die dus een inspanningverplichting tegenover het kind hebben en niet omgekeerd. Als het omgangsrecht geconstrueerd wordt als een beweging van de ouder naar het kind toe, dan worden ouders niet aangesproken als ex-partners, naar op hun inzet voor het kind.

3.7.4. Recht op contact met andere personen

Een scheiding betekent vaak een herschikking van het relationeel en familiaal netwerk. Als de kerngezinseenheid sneuvelt, winnen ruimere gezinsverbanden en andere sociaal-affectieve netwerken aan belang.

Kinderen zijn vaak pijnlijk afhankelijk van de goodwill van de ouders als de situatie tussen de ouders conflictueus is, met als risico dat de gezinsbreuk voor het kind ook bressen slaat in de familie, kennissen- en vriendenkring.

Moet een subjectief recht op contact op omgang zich tot de ouders beperken? Mag er geen ruimte zijn voor een subjectief recht van het kind op omgang met andere vertrouwenspersonen naast de ouders?⁸⁷

3.7.5. Een omgangsregeling op maat van het leven van het kind

Een omgangsregeling wordt op een gedetailleerde wijze door de rechter in een vonnis opgelegd of door de ouders in een scheidingsovereenkomst afgesproken. Die regeling raakt het kind heel persoonlijk. Het is als het ware een schema voor de manier waarop het kind zijn relatie met de ouder moet aangaan, een protocol voor een belangrijk aantal uren van zijn tijd en een dwingende indeling van zijn vrije tijd.⁸⁸ Eens dit schema is vastgelegd moet het consequent worden opgevolgd.

⁸⁴ Mia Renders, ouderschapsbemiddelaar CAW Artevelde/Contrapunt Scheidingsbemiddeling.

⁸⁵ MAES, CH., “Eugenetische benadering van het zogenaamde bezoekrecht”, *Panopticon* 1989, 168-177.

⁸⁶ SMULDERS-GROENHUYSEN, L., *En ze leefden nog lang en gelukkig. Kinderen en scheiding*, Amsterdam, SWP, 2002, p. 141.

⁸⁷ Verder in dit dossier komt het recht op contact met ex-stiefouders, ex-stiefbroers en -zussen nog ter sprake in het stuk rond nieuw-samengestelde gezinnen.

⁸⁸ GROENHUYSEN-SMULDERS, L., “Omgaan met omgang. Een kritische beschouwing”, *F.J.R.* 2002, 77-82.

De omgangsregeling wordt vastgelegd op een welbepaald moment, rekening houdend met de omstandigheden zoals ze zich dan voordoen. Vanuit de scheidingsbemiddelingspraktijk wordt er sterk op aangedrongen om bij het vastleggen van de regeling naar de toekomst te kijken en over zoveel mogelijk zaken concrete praktische afspraken te maken en herzieningsmogelijkheden (bijvoorbeeld rekening houdend met de leeftijd van het kind) in te bouwen voor in de toekomst. Concrete en helder geformuleerde afspraken besparen niet enkel de ouders, maar ook het kind heel wat zorgen en nodeloze conflicten.⁸⁹

Vastgelegde afspraken staan de facto haaks op de levensrealiteit. Ouders kunnen soepel met de gemaakte afspraken omgaan of (al dan niet met professionele begeleiding) zelf tot nieuwe afspraken komen. Maar om de nieuwe afspraken juridisch afdwingbaar te maken is steeds een rechterlijke tussenkomst vereist. Een gerechtelijke procedure moeten voeren, schrikt ouders vaak af. Het vraagt daarenboven inzet, tijd en geld. Een vlotte toegang tot de rechtbank is voor vele ouders problematisch.

Het dwingend karakter van de vastgelegde regeling baart kinderen en jongeren vaak veel zorgen. De afspraken zijn niet meer afgestemd op de gewijzigde vrijetijdsbesteding, kinderen willen zelf inspraak in de afspraken rond de contacten, de regeling blijkt niet meer verzoenbaar met de noden die het kind zelf aanvoelt. Het gebeurt ook dat het kind zelf om een oplossing vraagt die niet strookt met de keuze van de ouders.

Het kind zelf heeft hier geen enkel initiatiefrecht. Als praten met ouders niet lukt of als geen van beide ouders iets rond de omgangsregeling wil ondernemen, dan staat het kind nergens. Een minderjarig kind is immers procesonbekwaam: het heeft geen zelfstandige toegang tot de rechter.

Als er via onderhandelingen een regeling tot stand komt, is voor ouders vaak de moeilijkste stap gezet. Het komt er dan enkel nog op aan om deze regeling na te leven. Voor de kinderen blijft de regeling hun verdere kindertijd bepalen. Vrijetijdsbesteding zal vanaf dan vaak in het teken van de omgangsregeling moeten worden ingevuld. Naarmate kinderen opgroeien zullen ook hun behoeften veranderen. Waar dit voor de gescheiden ouders zelden nog aanleiding geeft tot scheidingsgerelateerde problemen, ligt dat bij kinderen helemaal anders. Zij hebben recht op vrije tijd, maar dienen zich eveneens te houden aan wat hun ouders hebben vastgelegd. Vaak is het uitgerekend de vrijetijdsbesteding die lijdt onder een stroef lopende omgangsregeling. Eerder hebben we opgemerkt dat uitgerekend het ontbreken van een goede omgang binnen een vriendenkring en vrijetijdsbesteding mogelijke risicofactoren zijn voor het welbevinden van kinderen. Daarom menen wij dat kinderen de mogelijkheid zouden moeten hebben om na de echtscheiding een alarmbel te luiden waardoor bemiddeling op initiatief van het kind na de scheiding opnieuw kan worden opgenomen.

Het gebeurt ook dat de ouder het recht op persoonlijk contact niet uitoefent. In de praktijk staan het kind en de andere ouder hier machteloos. 'Niet-afgifte' van een kind is een misdrijf. 'Niet-komen-ophalen' is dat niet. Er bestaat geen juridische weg om de ouder te dwingen de verantwoordelijkheid t.a.v. het kind op te nemen. De vraag is ook of dwang hier zinvol is. In een wetsvoorstel⁹⁰ wordt het voorstel opgenomen om elke gerechtelijke uitspraak rond verblijf en omgang ook automatisch gerechtelijk te laten opvolgen. Het recht op contact wordt in dit

⁸⁹ RENDERS, M., *Echtscheiding door onderlinge toestemming in eigen handen*, Roularta Books, Globe, 2003, p. 578 e.v.

⁹⁰ Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 374 van het Burgerlijk Wetboek betreffende het ouderlijk gezag en de huisvesting van de kinderen wanneer de vader en de moeder niet samenleven, teneinde in dat artikel het beginsel op te nemen dat moet worden nagegaan of rechterlijke beslissingen inzake het secundair recht van huisvesting worden nageleefd, *Parl.St. Kamer 2003-2004*, nr. 1070/1.

voorstel opgevat als het recht van het kind op een betekenisvolle relatie met beide ouders. Het automatisch nagaan of het contact wordt uitgeoefend zou ouders moeten steunen om hun verantwoordelijkheid op te nemen.

3.8. Ernstige conflicten rond verblijf en omgang

“Partnerconflicten worden niet opgelost door het aanwijzen en straffen van de enige schuldige. Wat aangegeven wordt als de reden voor het niet meegeven van het kind is zo goed als altijd het symptoom van een dieper liggend relationeel conflict tussen ex-partners waarbij vaak oude rekeningen worden vereffend.”⁹¹

(Hoorzitting Subcommissie Familierecht Kamer)

Conflicten rond het uitvoeren van de omgangsregeling dreigen soms uit te monden in ernstig verziekte situaties. Onderliggende relatieconflicten doen de communicatie tussen de ouders volledig vastlopen. Het kind raakt verstrikt. Met als gevolg dat het kind het contact met een ouder verliest. Omgangs- of ouderschapsbemiddeling/begeleiding richt zich op de verstoorde communicatie. Het helpt ouders om zich verantwoordelijk te blijven voelen voor de gemaakte afspraken. Maar in sommige situaties bieden ook bemiddeling en begeleiding geen uitweg meer.

3.8.1. Gerechtelijk afdwingen?

Welke mogelijkheden biedt het gerechtelijk apparaat aan een ouder om het recht op contact te doen naleven? Het strafrecht stelt het niet-afgeven van een kind strafbaar (art. 432 Sw.). De ouder kan een strafrechterlijke klacht wegens niet-afgifte van het kind neerleggen. Aan deze klacht kan een strafrechtelijk gevolg worden gegeven via het opleggen van een boete of gevangenisstraf aan de ouder bij wie het kind verblijft.⁹²

In de praktijk wordt aan deze klachten door het parket vaak geen gevolg gegeven.⁹³

Ofwel duurt de strafrechtelijke afhandeling zo lang dat de conflictsituatie nog dieper vastraakt. Uiteraard is het ook de vraag of de ouder die de klacht neerlegt de andere ouder in de gevangenis wil doen belanden. En er kan geen twijfel over bestaan dat dit conflictverhogend effect van een strafrechterlijke tussenkomst (met in extremis een gevangenisstraf voor de ouder) het kind vaak nog meer emotionele schade berokkent.

Het Hof van Cassatie laat toe dat de rechter uitspreekt dat het recht op persoonlijk contact niet kan afgedwongen worden.⁹⁴ Dwanguitvoering op het kind (via de tussenkomst van een deurwaarder) wordt in de praktijk reeds geruime tijd ook niet meer uitgevoerd.⁹⁵ Rest er nog het gerechtelijk opleggen van een dwang-

⁹¹ Lieve Van den Kerchove, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk/ Bezoekruimten.

⁹² In sommige gerechtelijke arrondissementen geeft het parket strafrechterlijk gevolg aan deze klachten via een strafbemiddelingsprocedure op grond van artikel 216ter Sv.

⁹³ Ook op politie- en parketniveau probeert men om ouders via de niet-gerechtelijke weg aan een oplossing voor hun conflict te laten werken. Naar aanleiding van hun klacht worden de ouders door de politie of het parket bijvoorbeeld naar diensten voor ouderschapsbemiddeling verwezen. Zo werkt het parket in Kortrijk op dit vlak samen met het Justitiehuis. Bij een klacht wegens “verhinderend of niet correcte uitoefening van het omgangsrecht” contacteert het parket het Justitiehuis. Het Justitiehuis contacteert de partijen en werkt aan een verwijzing naar ouderschapsbemiddeling. De bedoeling hiervan is niet een vervolgingsweging aan het aanbod tot bemiddeling te koppelen, maar wel om een hulpverleningsaanbod te doen. Hoewel het maar in een mindere mate van de verwezen dossiers effectief tot een bemiddeling komt, blijkt er in de praktijk een sterk positief effect uit te gaan van het feit dat ouders respons krijgen op hun klacht, dat ze het gevolg hebben gehoord te worden. Dit initiatief wil ouders responsabiliseren en hen de mogelijkheid bieden tot een ‘andersgerechtelijke’ afhandeling. Het wordt in de gerechtelijke wereld als een positieve manier van werken onthaald. Zie: JUSTITIEHUIS KORTRIJK, *Project Ouderschapsbemiddeling op verwijzing van het parket*, Jaarverslag 2004.

⁹⁴ Cass. 11 maart 1994, *A.J.T.* 1994-95, p. 4 met noot R. Uytendaele, *R.W.* 1994-95, p. 671; Gent 18 oktober 1999, *T.J.K.* 2001, p.76; Jeugdbr. Gent 23 februari 2000, *T.J.K.* 2001, p. 77, Jeugdbr. Gent, 25 februari 2000, *T.J.K.* 2001, p. 77.

⁹⁵ Richtlijn van de Vaste Raad van de Nationale Kamer van de Gerechtsdeurwaarders van 21 maart 1996.

som (art. 1385 Ger.W.) die als financiële prikkel ten aanzien van de onwillige ouder kan worden opgelegd, maar ook dit middel blijkt niet steeds adequaat.

Op de problematiek van het niet-naleven van de omgangsregeling wordt vanuit diverse hoeken scherp gereageerd. Omgangsgerechtigde ouders willen niet langer weerloos in de kou blijven staan. Men veroordeelt de slepende procedures en wijst op mogelijke ernstig ziekmakende gevolgen bij het kind op lange termijn.

In het federaal parlement liggen diverse wetsvoorstellen op tafel die instrumenten willen creëren om omgangsregelingen door ouders en kinderen te doen naleven.

Twee wetgevende initiatieven willen stevigere wettelijke waarborgen installeren voor het afdwingen van het ouderlijk recht op contact met het kind. De omgangsgerechtigde ouder die zijn recht op persoonlijk contact niet kan uitoefenen moet via een soepele (en snelle) burgerlijke rechtspleging bij de rechter terecht kunnen. Beide voorstellen voorzien echter ook dat de rechter als ‘ultimum remedium’ een vorm van dwanguitoefening op de onwillige ouder of op het kind kan opleggen.⁹⁶

Ook in de Staten-Generaal vraagt een meerderheid om een wetswijziging die de dwanguitvoering moet mogelijk maken. In de zwaarste gevallen zou de rechter de gedwongen afgifte van het kind moeten kunnen opleggen.⁹⁷ In het verlengde hiervan keurde de ministerraad op voorstel van minister van Justitie, mevrouw Onkelinx, ook een voorontwerp van wet goed rond de uitvoering van rechterlijke beslissingen rond verblijf en omgang waarbij ‘gedwongen terugname’ van het kind niet wordt uitgesloten.⁹⁸

Een ander recent wetsvoorstel⁹⁹ weert de dwanguitvoering op het kind of de ouder. Het voorziet eveneens in een burgerlijke snelrechtprocedure bij een omgangsrechter. Bij voldoende ernstige feiten kan de omgangsgerechtigde ouder bij een omgangsrechter terecht. Die burgerlijke rechter kan omgangsbegeleiding en toezicht opleggen, een dwangsom uitspreken, de omgangsregeling wijzigen of een strafmaatregel opleggen.

Tenslotte is er het voorstel om bij weigering van het omgangsrecht aan de ouder een uiterst eenvoudige procedure aan te reiken om de zaak opnieuw aan de beoordeling van de rechter voor te leggen. De rechter moet bij zijn nieuwe beoordeling van de regeling rekening houden met de houding van de ouder die het omgangsrecht weigerde.¹⁰⁰

In de hulpverleningspraktijk is men het er onomwonden over eens dat gerechtelijke dwanguitvoering niet verenigbaar is met het belang van het kind.¹⁰¹ Het is ook niet adequaat in de aanpak van ernstige omgangsproblemen. Bij dwanguitvoering stuiten we ook op de inherente beperkingen van het (straf)recht: met (straf)recht kan geen kwaliteit in relaties worden afgedwongen.

⁹⁶ Wetsvoorstel tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek in verband met de gedwongen tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen die maatregelen inhouden met betrekking tot de persoon van kinderen, *Parl.St.* Kamer 2003-2004, nr. 434/1. Wetsvoorstel tot aanvulling van het Gerechtelijk Wetboek met een rechtspleging voor geschillen met betrekking tot de uitoefening van het persoonlijk contact, *Parl.St.* Kamer 2003-2004, nr. 273/1.

⁹⁷ STATEN-GENERAAL VAN HET GEZIN, *De Staten-generaal van het Gezin... in een notendop*, Brussel, Luc Pire Uitgeverij, 2004, p. 56.

⁹⁸ Ministerraad van 3 december 2004. Online persbericht ‘welzijn van het kind’ (www.fgov.be).

⁹⁹ Wetsvoorstel tot het waarborgen van het omgangsrecht tussen ouders en kinderen en tussen grootouders en kleinkinderen, *Parl.St.* Kamer 2003-2004, nr. 976/1.

¹⁰⁰ Wetsvoorstel teneinde de afdwingbaarheid van de persoonlijke omgang met de kinderen naar aanleiding van een echt- of feitelijke scheiding te verbeteren, *Parl.St.* Kamer 2003-2004, nr. 1288/1.

¹⁰¹ In de gerechtelijke praktijk blijven velen voorstander van het behoud van een strafrechtelijk systeem van dwanguitvoering bij ernstige omgangsconflicten. De ervaring is dat het in sommige situaties wel degelijk als stok achter de deur werkt.

“Welk beeld rond ‘recht’ geven we aan kinderen mee als een beslissing van een rechter zomaar genegeerd kan worden? Door rechterlijke beslissingen te negeren, geef je eigenlijk impliciet de boodschap dat afspraken en regels maar een stukje papier zijn en dat je ondanks de rechterlijke beslissing toch je eigen gang kan gaan.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

Naar analogie met rechterlijke beslissingen in problematische opvoedingssituaties, dringt men er vanuit de praktijk sterk op aan dat een rechterlijke beslissing rond verblijf of persoonlijk contact bij een scheiding steeds moeten worden opgevolgd en periodiek worden geëvalueerd. Concrete opvolging en indien nodig bijsturing kan voorkomen dat situaties uit de hand gaan lopen. Het spreekt vanzelf dat hiervoor op rechterlijk niveau de nodige middelen en omkadering nodig zijn.

3.8.2. Conflictbeheersing via intensieve begeleiding

Omgangsc conflicten kunnen zodanig uit de hand lopen dat het recht van het kind om contact met de ouder te hebben niet meer haalbaar is. Vaak is dit conflict een symptoom van een slepend relationeel conflict tussen de ouders waarin het kind volledig klem is geraakt. Conflictoplossing via een rechterlijke tussenkomst zou in dit soort probleemsituaties sowieso de allerlaatste stap moeten zijn.

Een cruciale vraag is hoe voorkomen kan worden dat conflicten tussen ouders dermate escaleren. Zowel de algemene maatschappelijke preventie rond ouderschap na scheiding als de bemiddeling rond het regelen van de scheiding hebben een belangrijke preventieve waarde.

Dwangmaatregelen tegen een ouder leiden ertoe dat het schuldprincipe opnieuw de bovenhand krijgt, terwijl het relationeel conflict vaak aan de grondslag ligt voor het niet-meegeven van het kind.

Welke meerwaarde biedt het afdwingen van het omgangsrecht aan het herstel van de vastgelopen ouderrelatie? Wat wint het kind bij conflictverhogende rechterlijke tussenkomsten? In het belang van het kind zou conflictbeheersing niet via dwangmaatregelen maar via een intensief begeleidingsaanbod moeten verlopen.

“Intussen zitten we in Nederland met mooie projecten, zoals begeleide omgangsregelingen en omgangshuizen, die draaien op vrijwilligers, op giften, en die in het weekend gebruik moeten maken van andermans panden. Voor de minister volstaat het om te zeggen dat hij er geen geld voor heeft. Het gaat maar om een paar miljoen euro per jaar. De regering mag pas zeggen dat omgangsproblemen haar ter harte gaan als ze dat geld ervoor wil uittrekken.”¹⁰²

3.8.3. Bezoekruimten als gespecialiseerd aanbod

Bezoekruimten komen op een professionele wijze tussen in problematische scheidingssituaties waar zich ernstige conflicten of belemmeringen voordoen in de omgang van een kind met zijn ouder of een andere persoon met recht op contact. Bezoekruimten fungeren dus als een gespecialiseerde vorm van conflictbeheersing waarbij aan ouders en kinderen professionele hulp wordt geboden om te werken aan het herstel van het contact en de realisatie van een regelmatige omgangsregeling. In de praktijk werken de bezoekruimten aan het opbouwen van een betrouwbare en betekenisvolle relatie tussen ouder en kind. Als het contact voor het kind bijvoorbeeld te problematisch blijft, dan wordt in de bezoekruimte met de ouder rond het ‘loslaten’ gewerkt. De ultieme doelstelling ligt in het vinden van een regeling waar iedereen zich goed bij voelt, ongeacht of, hoe en de mate waarin er contact is.

¹⁰² Citaat van Jaap Doek, voorzitter van het VN-Comité voor de rechten van het Kind. Zie: SUIDMAN, D., “Beschemend kind-paradijs”, 0/25 oktober 2004, p. 20-25.

“We kiezen niet voor standaardoplossingen maar zoeken naar de meest flexibele en individueel georiënteerde begeleiding, naargelang wat ouders en kinderen nodig hebben. Soms is dat langdurige, permanente opvoedingsondersteuning tot de kinderen groot zijn. Vaak is dat heel praktische hulp bij overdracht van het kind, op een neutrale plek zodat dat niet op school moet gebeuren. Samen zoeken we naar contactmogelijkheden die voor ouder en kind haalbaar zijn, bijvoorbeeld een brievenbussysteem. Dit flexibel en individueel werken, is noodzakelijk, maar het vraagt een grote personeelsinvestering.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

Bezoekruimtes begeleiden in Vlaanderen ongeveer 800 kinderen per jaar. Hoewel bezoekruimtes ook openstaan voor vrijwillige aanmeldingen wordt een groot deel van het cliënteel naar een bezoekruimte verwezen door een vonnis of een beschikking van een rechter. Als voorwaarde voor het uitoefenen van het recht op contact legt de rechter op dat het contact binnen het begeleidingskader van de bezoekruimte moet worden uitgeoefend.

De bezoekruimte werkt aan het herstel in een ruimte waarin aan alle partijen veiligheid en sereniteit wordt geboden. De tussenkomst van de bezoekruimte heeft een tijdelijk en uitzonderlijk karakter.¹⁰³

In de werkingsprincipes¹⁰⁴ van de bezoekruimtes lezen we dat de bezoekruimte zich neutraal en onafhankelijk opstelt, geen standpunt inneemt en geen partij kiest in het conflict. De bezoekruimte gaat ervan uit dat het de verantwoordelijkheid is van beide ouders om het recht van het kind op een relatie met elk van hen te respecteren en mogelijk te maken. De bezoekruimte houdt steeds rekening met het welzijn en de belangen van het kind. Maar tegelijk is er ook voor ouders een recht op contact. Ook voor ouders is een relatie met het kind heel belangrijk. In de praktijk merken de bezoekruimten dat heel veel ouders zich op dat vlak tekort gedaan voelen.

In de praktijk merken de bezoekruimtes bij kinderen die zij begeleiden heel wat kenmerken die bij het zogenaamde oudervreemdingssyndroom (of het Parental Alienation Syndrome) beschreven worden. Ongeacht of deze inventaris van symptomen nu al dan niet medisch wordt erkend, de hamvraag blijft wat men hiermee in de hulpverlening kan doen. Het is uitermate belangrijk dat men beseft dat voor complexe problemen geen simpele oplossingen bestaan. Soms kan het inderdaad nodig zijn dat het kind tijdelijk op neutraal terrein verblijft. Een uithuisplaatsing kan dan via een POS-procedure verlopen.

3.8.4. Een omvattend begeleidingsaanbod voor omgangsproblemen?

“We merken dat regionale antennes van diensten die zich bezighouden met conflictbeheersing zouden tegemoet komen aan een grote nood. In de bezoekruimten begeleiden wij vaak ouders die door de scheiding sterk verarmd zijn en beroep moeten doen op het openbaar vervoer. Het is niet evident om met kleine kinderen een uur onderweg te zijn met trein, bus, tram.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

Een deskundig uitgebouwd begeleidingsaanbod bij onderbroken en ernstig conflictueuze ouder-kindcontacten zou het sluitstuk moeten vormen van een dienst-

¹⁰³ Sinds 1 januari 2004 is dit gespecialiseerd begeleidingsaanbod als bijkomende opdracht aan het algemeen welzijnswerk toegekend. Voordien werden de bezoekruimten als projecten gefinancierd door Justitie in het kader van de uitvoering van alternatieve maatregelen en straffen. Omwille van de impact van het overwegend aantal rechterlijke verwijzingen is er een samenwerkingsakkoord vereist tussen de Vlaamse Gemeenschap en Justitie rond het doel en de werkwijze van de bezoekruimten en een consensus over de samenwerkingsmodaliteiten met het gerecht. Zie: STEUNPUNT ALGEMEEN WELZIJNSWERK, CAW-Witboek 2004. Voor een sterke eerste lijn in de Vlaamse welzijnszorg, Berchem, 2004, p. 41.

¹⁰⁴ Ministerieel besluit van 19 februari 2004 houdende de validering van het sectorprotocol inzake de bezoekruimtes van de CAW's.

verlening ter bescherming van het recht op contact van het kind met z'n ouders. Naast hulp bij ernstig problematische situaties is er ook dringend aandacht nodig voor een basisdienstverlening rond informatie, advies, hulp en begeleiding bij omgangsmoeilijkheden.¹⁰⁵ Bezoekruimtes zouden moeten aansluiten op een algemeen welzijnsaanbod rond moeilijkheden bij ouder-kindcontacten na een scheiding. Momenteel merken we dat er wel aandacht gaat naar 'het einde van de rit' terwijl de basisdienstverlening rond omgangsmoeilijkheden onvoldoende toegankelijk is.

Naar aanleiding van de evaluatie in Nederland van enkele praktijkexperimenten¹⁰⁶ met begeleide omgangsregelingen binnen de Raad voor Kinderbescherming¹⁰⁷ besluit men dat omgangsbegeleiding niet binnen het justitiële kader thuishoort, maar als een wettelijke basisvoorziening uitgebouwd moet worden. Niet het eindtraject van omgangsproblemen moet worden uitgebreid. Er moet meer geïnvesteerd worden in bemiddeling in de fase van het uit elkaar gaan en in concrete hulp als omgangsbegeleiding. Als omgangsbegeleiding in een landelijk dekkend lokaal aanbod toegankelijk zou worden, kan justitiële druk overbodig worden.¹⁰⁸

*"We geloven niet in het oprichten van nieuwe structuren om het recht op persoonlijk contact na scheiding te behouden of te herstellen. Het beter financieren en omkaderen van de bestaande instanties waardoor lange wachttijden worden vermeden én het zorgvuldiger bewaken dat uitgesproken gerechtelijke maatregelen ook worden uitgevoerd lijken ons eerder aangewezen."*¹⁰⁹ (Hoorzitting Subcommissie Familierecht Kamer)

3.9. 'Internationale' scheidingsconflicten

Omwille van de toenemende mobiliteit is een internationale component binnen het scheidingsgebeuren lang geen uitzondering meer. Ouders met een vreemde nationaliteit die hier uit elkaar gaan, in het buitenland gescheiden ouders en kinderen die naar hier verhuizen, verblijfsperikelen over de grenzen heen, kinderontvoering in een scheidingscontext, betaling van onderhoudsgeld aan het kind dat in het buitenland verblijft...

Regels inzake scheiding, het gezagsrecht en het omgangsrecht verschillen van staat tot staat. Onder welke voorwaarden hebben buitenlandse rechterlijke beslissingen hier uitwerking? Is de Belgische rechter internationaal bevoegd? Welk recht moet op het conflict worden toegepast?

¹⁰⁵ Over de bevindingen met een experiment omgangsbegeleiding in Rotterdam en de beleidsdiscussie rond omgangsbegeleiding in Nederland, zie: HILHORST, S., "Recht op contact. In elke provincie een omgangshuis", 0/25 september 2004, p. 34-37.

¹⁰⁶ Omgangsproblemen vragen een snelle interventie op praktisch niveau, niet op een neutraal terrein, maar bij de niet-verzorgende ouder thuis. Als er op het moment dat de problemen ontstaan snel wordt tussengekomen met praktische hulp, dan kunnen met relatief eenvoudige middelen goede resultaten worden bereikt. De begeleiding thuis zorgt voor een verminderd wantrouwen bij de verzorgende ouder. Zo ontstaat er geen 'guinea-pig-idee' van de niet-verzorgende ouder (proefkonijn, onder de microscoop worden bekeken).

¹⁰⁷ De Raad heeft een wettelijk vastgelegde adviesfunctie aan de rechterlijke macht en opereert in principe alleen in het kader van een gerechtelijke procedure.

¹⁰⁸ CHIN-A-FAT, B. en VAN ROOIJEN, C., "Oplossingen voor omgangsproblematiek?", *F.J.R.* 2004, p. 226-232.

¹⁰⁹ Lieve Van den Kerchove, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk/Bezoekruimten.

Een uitdieping van deze materie reikt buiten het bestek van dit dossier.¹¹⁰ Zowel op mondiaal als op Europees vlak wordt er regelgeving uitgewerkt.¹¹¹

In januari 2005 ging een nieuw Federaal Contactpunt voor opvang van slachtoffers van internationale kinderontvoeringen van start.¹¹² Deze nieuwe federale dienst zal ondermeer instaan voor eerstelijnsinformatie rond grensoverschrijdende conflicten rond verblijf en omgang, behandeling van individuele dossiers, bemiddeling en ondersteuning. Het team van het Federaal Contactpunt werkt multidisciplinair, zowel met juristen als met psychologen.

110 Voor een heldere uiteenzetting rond ouderlijk gezag en het internationaal privaatrecht, zie: VERHELLEN, J., "Ouderlijk gezag en het internationaal privaatrecht: proeve van ordening van de belangrijkste instrumenten" in CENTRUM VOOR BEROEPS-VERVOLMAKING IN DE RECHTEN, *Jongeren en Recht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, p. 305-351.

111 We vermelden hier kort de nieuwe Verordening (EG) nr. 2201/2003 van de Raad van de Europese Unie van 27 november 2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake ouderlijke verantwoordelijkheid (ook Brussel IIbis genoemd) die op 1 maart 2005 van kracht werd. Deze nieuwe verordening kadert binnen de Europese samenwerking op het vlak van huwelijksontbinding en ouderlijke verantwoordelijkheid (binnen maar ook buiten de scheidingscontext). De verordening garandeert dat een beslissing inzake ouderlijke verantwoordelijkheid in een andere lidstaat via een eenvormige procedure kan worden erkend en uitgevoerd. In de verordening zijn tevens eenvormige regels betreffende de rechterlijke bevoegdheid vastgelegd en wordt antwoord gegeven op de vragen:

- in welke lidstaat de rechtbanken bevoegd zijn om beslissingen te geven betreffende de echtscheiding en betreffende de ouderlijke verantwoordelijkheid voor gemeenschappelijke kinderen;
- hoe een beslissing inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid in een andere lidstaat erkend kan worden en ten uitvoer worden gelegd.

De site van het Europees justitieel netwerk op het gebied van burgerlijke en handelszaken bevat allerlei informatie over de lidstaten, het Gemeenschapsrecht, het internationaal recht en verschillende onderwerpen uit het burgerlijk en het handelsrecht, zie: http://europa.eu.int/comm/justice_home/ejn/index_nl.htm. Voor meer informatie over de nieuwe verordening, zie: http://europa.eu.int/comm/justice_home/ejn/parental_resp/parental_resp_ec_nl.htm Zie ook: DE CLERCK, M., "De nieuwe Europese wetgeving inzake internationale parentale ontvoering", *T.J.K.* 2005, p. 6-11.

112 Voordien werd dit door Child Focus opgenomen. Het nieuwe contactpunt is telefonisch bereikbaar op 02/542.67.00 of via kinderontvoering@just.fgov.be. Zie: www.fgov.be (online bericht van 27 januari 2005).

4 Standpunten en beleidssuggesties

- Als eerste stap in conflictpreventie pleiten we opnieuw voor een toegankelijk aanbod voor informatie, advies, begeleiding en bemiddeling rond verblijf en omgang na scheiding.
- We pleiten voor een basisdienstverlening rond omgangsmoeilijkheden voor kinderen en ouders. In dit verband zijn we geen voorstander van de oprichting van nieuwe diensten. We vragen een versterking van het bestaande welzijnsaanbod.
- We pleiten voor een verplichte kennismaking met bemiddeling alvorens een rechterlijke procedure wordt gestart.
- We zijn geen voorstander van een wettelijk vastgelegd verblijfsmodel maar we vragen dat in de gerechtelijke procedure gefundeerde rechterlijke beslissingen worden genomen.
- We pleiten voor een juridische invulling van het omgangsrecht als een recht van het kind op een betekenisvolle relatie met beide ouders.
- We vragen een juridisch kader voor het omgangsrecht van het kind met familie en andere vertrouwenspersonen.
- We pleiten voor een initiatiefrecht voor het kind voor het problematiseren van de bestaande verblijfs- en omgangsregeling, zowel in een bemiddelingscontext als bij de rechter.
- We pleiten voor conflictbeheersing bij niet-naleving van het omgangsrecht via een intensief en gespecialiseerd begeleidingsaanbod.
- Gedwongen afgifte van het kind kan niet.

1.	Cijfers	56
2.	Vaststellingen en knelpunten	57
2.1.	Kwetsbare overgang	57
2.2.	Verzwaarde opvoedingstaak	58
2.3.	Draagkracht ondersteunen	58
2.4.	Nieuw-samengesteld gezin, stiefgezin	59
3.	Standpunten en beleidssuggesties	61

Hoofdstuk

5 een nieuwe gezinscontext

1 Cijfers

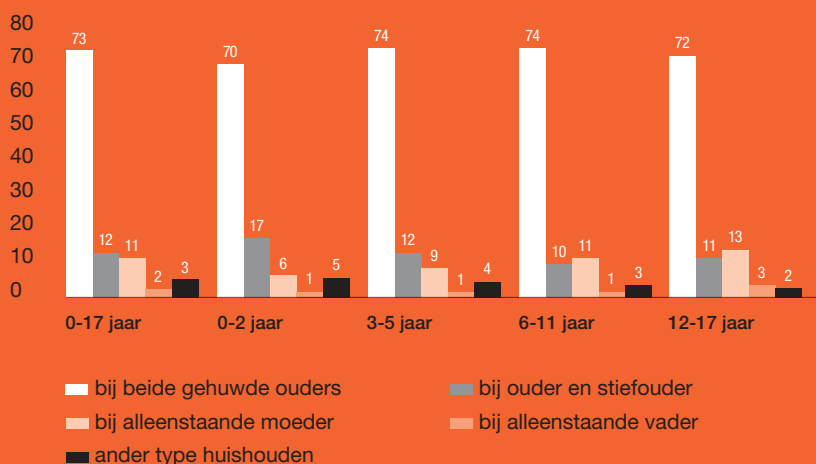
Bij een scheiding valt de oorspronkelijk gezinsstructuur uiteen. Het kerngezin splitst zich op in twee gezinnen: vader en de kinderen en moeder en de kinderen. Kinderen komen in een nieuwe gezinscontext terecht: ze wonen in een eenoudergezin, ze wonen afwisselend bij elk van de ouders of ze komen (vaak na enige tijd) in een nieuw-samengesteld gezin terecht.

Veruit de meeste eenoudergezinnen¹¹³ ontstaan na een scheiding.¹¹⁴ Maar alleenstaande gescheiden ouders beleven hun ouderschap niet altijd als een 'eenouder-schap'. Ook gescheiden partners kunnen voor heel wat opvoedingsaspecten nog een relatief hechte twee-oudereenheid vormen. Administratief bekeken, hebben kinderen echter maar één adres. Ook bij verblijfsco-ouderschap hebben kinderen bij één van beide ouders een domicilie, terwijl ze wel het gevoel kunnen hebben wel degelijk door twee ouders opgevoed te worden.

Steekproefcijfers tonen aan dat ongeveer 16% van de bevroegde tien- tot achttienjarige tieners wisselend bij mama of papa wonen.¹¹⁵

Volgens de cijfers van het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies telde Vlaanderen vorig jaar 150.179 minderjarigen die een eenoudergezin leven. Dat is ongeveer 13% van alle kinderen jonger dan 18 jaar. In 1999 was dat 11%.¹¹⁶ Veruit de meeste alleenstaande ouders zijn vrouw, maar het aantal minderjarigen dat bij hun alleenstaande vader opgroeit, neemt toe. In 1999 groeide 1,4% van de minderjarigen op bij hun alleenstaande vader in 2003 is dat 2%.

In 1999 leefden 120.775 minderjarigen in een nieuw samengesteld gezin. Dat was ongeveer 10% van alle minderjarigen in Vlaanderen. In 2003 is dat percentage voor alle kinderen jonger dan 18 opgelopen tot 12%. Bij de jongste leeftijdsgroep is dat in 2003 zelfs 17%.¹¹⁷

113 Het begrip eenoudergezin wordt niet eenduidig ingevuld en kan ruim of beperkend omschreven worden, al naargelang de mate waarin de ouder binnen het gezin alleen verantwoordelijk is voor de kinderen. Alleenstaande ouders hebben bijvoorbeeld vaak een nieuwe relatie met een andere volwassene die al dan niet in het gezin woont en financiële verantwoordelijkheid draagt.

114 Administratie planning en statistiek (APS), zie: http://aps.vlaanderen.be/statistiek/nieuws/demografie/2004-09_alleenstaande.htm.

115 VAN PEER, CH., "Kinderen en echtscheiding. Verschillen in perceptie van de opvoedingscontext tussen kinderen in eenoudergezinnen en kinderen in andere gezinnen" in VAN DEN BERGH, B., ACKAERT L. en DE RYCKE, L., *Tienertijd*, Leuven, Garant, 2003, p. 139-143.

116 LODEWIJCKX, E. en VERNAILLEN, N., "Kinderen in hun gezinnen: een socio-demografische schets" VAN DEN BERGH, B., ACKAERT L. en DE RYCKE, L., *Tienertijd*, Leuven, Garant, 2003, p. 299-321.

117 Berekening aan de hand van de rijksregistergegevens van 2003 door E. LODEWIJCKX, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie. Zie: www.cbgs.be.

2 Vaststellingen en knelpunten

Vele onderzoeken hebben al aangetoond dat kinderen die met beide ouders opgroeien het beter doen dan kinderen die bij één ouder opgroeien. Maar wetenschappers zijn het er nog niet helemaal over eens in hoeverre het de scheiding op zich is of het leven in een specifiek gezinstype of in hoeverre er bepaalde predisposities van voor de scheiding aanwezig waren.

Laten we kinderen en jongeren over de scheiding en het leven erna zelf aan het woord dan relativeren zij enigszins de traumatische ervaringen die men soms in de literatuur terugvindt.¹¹⁸ Onderzoek bij 625 scholieren secundair onderwijs tussen 12 en 20 jaar uit 8 Limburgse en Antwerpse scholen resulteerde in het volgende lijstje:

- vaak wel een goed contact met de nieuwe partner;
- de herenigingswens wordt door jongeren zelf gerelativeerd;
- scheiding wordt meer als normaal gezien, de schaamte van kinderen erover verdwijnt, het is al redelijk goed ingeburgerd;
- geen mening over de vraag of de ouder al of niet moet hertrouwen;
- scheiding geeft weinig negatieve gevolgen op school. Verhuizen en naar een andere school zijn wel zeer belastend;
- het contact met broers/zussen is steunend, de omgang wordt vaak toleranter;
- behoud van contact met beide ouders is belangrijk;
- een vertrouwd iemand om mee te praten na de scheiding is belangrijk.

Algemeen gaat men ervan uit dat een scheiding en het leven erna een risicokenmerk kan zijn wanneer het samengaat met meerdere risicokenmerken¹¹⁹ en met de afwezigheid van protectieve kenmerken. Een warme en begripvolle aanvaardende relatie tussen ouder en kind maar ook een sociaal netwerk, een goede relatie met broers en zussen en een conflictloos contact tussen ouders onderling zijn algemeen protectieve kenmerken. Recent sociologisch onderzoek in Nederland stelde vast dat 7 jaar na de scheiding 40% van de ex-echtgenoten nog contact zonder conflict hebben. 37% heeft vijandig contact en 22% heeft helemaal geen contact meer.¹²⁰

Sommige kinderen groeien op met twee mama's, twee papa's. Ook ouders van gelijk geslacht gaan uit elkaar. Het ontbreken van een juridisch kader voor tweezijdig ouderschap bij ouders van gelijk geslacht veroorzaakt vaak heel wat extra stress in de scheidingscontext.¹²¹

2.1. Kwetsbare overgang

Steeds meer kinderen komen na een scheiding in een eenoudergezin terecht.¹²² De periode van de overgang en de eerste periode in een eenoudergezin betekent

118 POLARSIS, K., *Echtscheiding en de gevolgen voor kinderen. Hoe denken de kinderen daar zelf over?*, KHLIM, thesis 1999.

119 Zoals financieel minder inkomsten, een andere (kleinere) woning en leefomgeving, kleinere vriendenkring, gewijzigde familierelaties...

120 FISCHER, T., *Divorce Conflict and Resources. The effects on Children's behaviour, education and household formation*. (Radboud Universiteit Nijmegen) Zie: www.alimentatie.nl (online bericht van 21/09/2004).

121 De ouder ten aanzien van wie de afstamming met het kind niet vaststaat, heeft juridisch ten aanzien van het kind een zwakke plaats in het scheidingsgebeuren, bijvoorbeeld wat betreft het recht op persoonlijk contact. Zie: VERSCHULDEN G., Lesbische partner krijgt ruim omgangsrecht, *De Juristenkrant*, 23 juni 2004, p. 13. Zie ook: BORGHS, P., "Holebigezinnen vragen wettelijke regeling" in GEZINSBOND, *Nieuwe gezinsvormen*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 3, 2004, p. 25-31.

122 Voor veel kinderen en ouders is dit een tijdelijke situatie, een overgangssituatie.

voor vele ouders en kinderen een periode van instabiliteit.¹²³ Kinderen en ouders moeten verlies verwerken en zoeken naar een nieuw evenwicht. Ouders moeten de dagelijkse zorg voor hun kinderen gedeeltelijk leren loslaten en onthecht raken van de partnerrelatie. Kinderen moeten leren omgaan met de dagelijkse afwezigheid van de andere ouder, het doorbreken van de continuïteit in de zorg. Ook het wennen aan de veranderde woonst- en leefomgeving, vrienden- en familiekring vraagt van ouders en kinderen tijd en energie.

Maatschappelijk wijkt het eenoudergezin af van het kerngezin¹²⁴ dat nog als het ijkpunt, als de veilige haven wordt beschouwd voor opgroeiende kinderen. Zowel ouders als kinderen voelen die lagere sociale waardering.

In die overgangperiode van het 'kerngezin' naar de nieuwe leefsituatie hebben ouders en kinderen de meeste vragen en zorgen en ook het meest behoefte aan steun terwijl ze op dat moment vaak niet de energie of de moed hebben om dat zelf te vragen.¹²⁵

2.2. Verzwaarde opvoedingstaak

Alleenstaande ouders missen vaak iemand waarmee ze de stress maar ook de geneugten van het ouderschap kunnen delen. Daarnaast voelen ze zich vaak minder beschikbaar voor de kinderen dan dat ze zelf wensen. Het samenzijn met de kinderen moet gecombineerd worden met de alleenstaande verantwoordelijkheid voor het runnen van het huishouden, de zorg voor het inkomen, de organisatie van het gezin. Ouders in een eenoudergezin hebben een verzwaarde opvoedingstaak.¹²⁶

2.3. Draagkracht ondersteunen

Het risico op opvoedingsproblemen vergroot niet alleen door het ontbreken van een tweede ouder maar ook bijvoorbeeld door het ontbreken van financiële mogelijkheden, sociale steun, familie...

Uit onderzoek weten we dat het risico dat eenoudergezinnen lopen om in armoede en in isolement te verzeilen, over het algemeen veel groter is dan bij tweeeoudergezinnen.^{127/128}

Zekerheid over voldoende financiële middelen, opvang voor de kinderen en een plaats om te wonen zijn ook voor de opvoeding cruciale voorwaarden. Als in een gezinscontext deze voorwaarden vervuld zijn, kan de ouder zich rustiger toelegen op de opvoeding. Risicofactoren kunnen worden verkleind of kunnen door beschermende factoren worden opgevangen. Een belangrijke beschermende factor is de opvoeding. Net voor deze opvoeding hebben ouders voldoende tijd en ruimte nodig. Goede en betaalbare opvang, een gunstige werksituatie, een goede financiële situatie en een goede woonsituatie zijn cruciale randvoorwaarden om te kunnen investeren in de verzwaarde opvoedingstaak van een eenoudergezin. Recent onderzoek¹²⁹ stelt dat het in het belang van kinderen en hun opvoeding verantwoord is om te investeren in opvang en financiële ondersteuning of op

123 FRANCK, H., "Eenoudergezinnen" in GEZINSBOND, *Nieuwe gezinsvormen*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 3, 2004, p. 10-14.

124 SPELTINCX, E. en JACOBS, TH., *Gezinsontbinding in Vlaanderen, Boek 2, Gevolgen van de echtscheiding*, Antwerpen, Steunpunt Gezinsdemografisch Panel, ULA, 1999, 198 p.

125 KUTI, K. (red.), *Als je er alleen voor staat. Opvoeden binnen een eenoudergezin*, Tielt, Lannoo, 2004, 182 p.

126 FRANCK, H., "Eenoudergezinnen" in GEZINSBOND, *Nieuwe gezinsvormen*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 3, 2004, p. 12.

127 Analyses van de Belgische huishoudens brengen aan het licht dat 22% van 36 0 tot 12-jarige kinderen die in een eenoudergezin opgroeien in kansarmoede leeft. Zie: VAN OURTI, S. en MORTELMANS, D., *Indicatoren van de leefsituatie van het kind in Vlaanderen 2001 en 2002*, Antwerpen, Kind&Gezin en Steunpunt Gezinsdemografisch Panel Universiteit Antwerpen, 2004, 93 p.

128 In 'Tienertijd' beantwoordt één op de vijf eenoudergezinnen aan de armoedenorm. 22% van de kinderen die opgroeien in een eenoudergezin, vinden hun gezin armer is dan de andere gezinnen. 6% zegt dat hun gezin 'veel armer'. Zie: ACKAERT, L., STEVENS, V. en VAN DEN BERGH, B., "Kinderen, jongeren en ouders over hun gezin". in VAN DEN BERGH, B., ACKAERT, L., DE RYCKE, L. (red.), *Tienertijd. Communicatie, opvoeding en welzijn in context: 10- tot 18-jarigen, ouders en leerkrachten bevroegd*, Leuven, Garant, 2003, p. 83-86.

129 KUTI, K. (red.), *Als je er alleen voor staat. Opvoeden binnen een eenoudergezin*, Tielt, Lannoo, 2004, 182 p.

deze terreinen initiatieven te nemen.¹³⁰ Ook de ‘sociale-netwerk-benadering’¹³¹ van scheiding stelt dat risico’s blijken te verkleinen als de betrokkenen over een goed sociaal netwerk beschikken. Wanneer ouders scheiden, splitst het kerngezin zich op in twee eenoudergezinnen. Die splitsing betekent niet enkel sociaal-economisch verlies (financieel minder inkomsten, een andere (kleinere) woning en leefomgeving) maar ook een andere vriendenkring en gewijzigde familierelaties. Kunnen ouders blijven rekenen op een sociaal netwerk dan houdt een scheiding minder risico’s in.

2.4. Nieuw-samengesteld gezin, stiefgezin

De beleving van kinderen in een nieuw-samengesteld gezin?

In 1996 organiseerde het Overleg van de Kinder- en Jongerentelefoons een eerder kleinschalig belevingsonderzoek bij kinderen en jongeren zelf.¹³² Een ander onderzoek toetst een tiental communicatie- en opvoedingskenmerken bij kinderen die bij een alleenstaande ouder of in een ‘wisselende’ gezinscontext leven.¹³³ Over het algemeen is dit het enige onderzoeksmateriaal rond kinderen in Vlaanderen in een nieuwe gezinscontext. In twee recent verschenen boeken komt het leven in een nieuw-samengesteld gezin wel uitvoerig aan bod.¹³⁴

*“Nieuwe relaties na een scheiding liggen om meer dan een reden niet zo voor de hand. Ik denk dat de meesten hard hun best doen om te slagen, maar het feit dat er ook kinderen bij betrokken zijn, soms uit twee gezinnen, maakt het extra moeilijk.”*¹³⁵

Kinderen in nieuw-samengestelde gezinnen leven vaak dag in dag uit samen met iemand die wettelijk niet hun ouder is maar met wie ze wel een (nauwe) band opbouwen. Juridisch komt de uitoefening van het ouderlijk gezag uitsluitend toe aan de persoon die door het recht als de ouder van het kind beschouwd wordt (na vaststelling van de afstamming, adoptie).

Het spreekt voor zich dat deze rechtsregels rond het ouderlijk gezag haaks staan op de werkelijkheid. Heel wat kinderen worden dagelijks opgevoed en verzorgd door personen die juridisch geen ouderlijk gezag hebben. Terwijl ook de dagelijkse zorg voor een kind in principe deel uitmaakt van het ouderlijk gezag en de persoon die het ouderlijk gezag heeft niet langer voor de dagelijks zorg instaat. Dit schept vaak onduidelijkheid en verwarring, ook voor kinderen. Juridisch is deze persoon gewoon een ‘derde’ voor hen, terwijl dag in dag uit samenleven tussen een kind en een volwassene ook een pedagogische band schept. We menen dat het in het belang van kinderen is dat er ook in het wettelijk kader duidelijkheid is over de positie van de persoon die geen ouder is maar wel dagelijks opvoedend handelt. Ook de Gezinsbond meent dat de verschillende gezinsvormen in

130 De overheid komt op verschillende manieren tussen ten voordele van gezinnen met kinderen, maar er zijn weinig specifieke maatregelen voor eenoudergezinnen. Twee belangrijke zijn de verhoging van de belastingvrije som voor eenoudergezinnen en de verhoging van het leefloon voor alleenstaanden met kinderen. Het Platform Eenoudergezinnen stelt een aantal algemene maatregelen voor om de situatie van eenoudergezinnen te verbeteren, zowel voor vrouwen, voor kinderen als voor de gezinnen. Wat kinderen betreft stelt het Platform dat een eenoudergezin zijn of worden minder moeilijk zou zijn indien de situatie van alle gezinnen met kinderen zou verbeteren: hogere kinderbijslag, minder dure gezondheidszorg, mobiliteitsbeleid, culturele activiteiten en hobby’s die toegankelijk zijn voor alle kinderen en jongeren... Zie: “Aanbevelingen voor eenoudergezinnen” (maart 2004) op www.vrouwenraad.be. Klik op ‘Opinie’. Over de effecten van de twee algemene financiële gezinspolitieke maatregelen (kinderbijslag en fiscaal voordeel) op het armoederisico van eenoudergezinnen, zie: CANTILLON, B., VERBIST, G. en DE MAESSCHALK, V., “De sociaal-economische positie van eenoudergezinnen”, *OVER-WERK Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, 2004, nr. 1-2, p. 139-143.

131 SPELTINCX, E. en JACOBS, TH., *Gezinsontbinding in Vlaanderen, Boek 2, Gevolgen van de echtscheiding*, Antwerpen, Steunpunt Gezinsdemografisch Panel (UIA), 1999, 198 p.

132 KINDER- EN JONGERENTELEFOON VLAANDEREN, *Hallo, met Janssens-Peters-Desmet. Over het leven in een nieuw-samengesteld gezin*, Brussel, Kinder- en Jongerentelefoon Vlaanderen, 2000, 83 p.

133 VAN PEER, CH., “Kinderen en echtscheiding. Verschillen in perceptie van de opvoedingscontext tussen kinderen in eenoudergezinnen en kinderen in andere gezinnen” in VAN DEN BERGH, B., ACKAERT, L. DE RYCKE, L. (red.), *Tienertijd*, Leuven, Garant, 2003, p. 137-166.

134 Zie: PUT, E., *2 ouders apart. Jongeren over de scheiding van hun ouders*, Tielt, Lannoo, 2004, p. 117-140 en SCHOUBROECK, K., *Bijna familie*, Standaard Uitgeverij, 2005, 255 p.

135 Citaat uit het interview met journaliste Kaat Schoubroeck over het leven in een nieuw-samengesteld gezin naar aanleiding van haar boek ‘Bijna familie’. “*Over de Mikado-generatie*”, De Standaard, woensdag 2 februari 2005.

onze wetgeving onvoldoende tot uiting komen. De groep nieuw-samengestelde gezinnen wordt steeds groter, maar ouderlijk gezag en verantwoordelijkheid worden nagenoeg volledig binnen het huwelijk en afstamming gekaderd.

Binnen de Staten-Generaal van het Gezin was een meerderheid het erover eens dat als slechts één ouder het ouderlijk gezag uitoefent, de andere persoon die met het kind samenleeft meer rechten moet toegewezen krijgen. Tegelijk werd er gewaarschuwd voor een teveel aan personen met ouderlijke gezag of een gefragmenteerd ouderlijk gezag verdeeld over verschillende volwassenen.¹³⁶ In de Kamer zijn er ook enkele wetsvoorstellen hangende rond invoering van het zorgouderschap in het Burgerlijk Wetboek.¹³⁷

Kwetsbaar nieuw-samengesteld gezin?

Vaak krijgen we een optimistisch en kleurrijk beeld van nieuw-samengestelde gezinnen. Toch wijst de praktijk uit dat een nieuw-samengestelde gezinscontext vaak ook broos is. Met als gevolg dat er niet zelden opnieuw een einde aan het samenleven komt.

Hulpverleners twifelen of er in stiefgezinnen sprake zou zijn van méér problemen. Feit is wel dat het vaak om andere problemen gaat.

Een belangrijk 'obstakel' voor de gezinsvorming zijn de kinderen in een stiefgezin. Het feit dat er kinderen zijn, is het grootste verschil tussen de start van een stiefgezin en van een gewoon gezin. Meestal hebben kinderen geen stem in de vorming van een stiefgezin. Ze kunnen wel hun eventuele afkeuring laten blijken, maar dat leidt meestal niet tot de beëindiging van de nieuwe relatie. De totstandkoming van het stiefgezin en de beperkte rol van kinderen in de besluitvorming over het nieuwe gezin ontwrichten het gezinsevenwicht.¹³⁸

Vanuit de hulp- en bemiddelingspraktijk komt niet het signaal dat nieuw-samengestelde gezinnen meer problemen zouden hebben. Ze hebben niet 'meer' maar wel 'andere' problemen.

Komt er (opnieuw) een breuk in het stiefgezin, dan ervaren kinderen het vaak als erg moeilijk dat er geen wettelijk kader bestaat dat hen zelf een recht op contact met de ex-stiefouder, met ex-stiefbroers en -zussen garandeert.¹³⁹

*"Bijna iedereen start een gezin in de waan dat het voor altijd is. We moeten vooral leren dat ouderschap voor altijd is. Geen enkele ouder mag een andere ouder het recht daarop ontzeggen. En verder mogen scholen en administraties meer rekening houden met het feit dat kinderen vaak meer dan een adres hebben, en dat ouders kinderen hebben die misschien niet bij hen wonen maar er toch bij horen."*¹⁴⁰

136 STATEN-GENERAAL VAN HET GEZIN, *De Staten-generaal van het Gezin... in een notendop*, Brussel, Luc Pire Uitgeverij, 2004, p. 57-58.

137 Wetsvoorstel tot invoering van zorgouderschap in het Burgerlijk Wetboek, Parl.St. Kamer 2003-2004, nr. 815/1; Wetsvoorstel tot aanvulling van het Burgerlijk Wetboek, met bepalingen inzake het zorgouderschap, Parl.St. Kamer 2003-2004, nr. 393/1.

138 RUNIA, A., "Hoe de sprookjesprins het evenwicht verstoort. De hindernissen in een stiefgezin", *O/25 november 2004*, p. 37-39.

139 Artikel 375bis B.W stelt dat aan iedere andere persoon het recht op contact kan worden toegekend indien hij aantoonbaar dat hij met het kind een bijzonder affectieve band heeft. De formulering "iedere andere persoon" zou je kunnen interpreteren in de zin dat het recht dus niet voor minderjarigen wordt uitgesloten. Maar omwille van hun procesonbekwaamheid zijn minderjarigen niet bekwaam om een eventuele schending van dit recht aan de rechter voor te leggen.

140 Citaat uit het interview met journaliste Kaat Schoubroeck over het leven in een nieuw-samengesteld gezin naar aanleiding van haar boek 'Bijna familie', "Over de Mikado-generatie", *De Standaard* woensdag 2 februari 2005.

3 Standpunten en beleidssuggesties

- We menen dat algemene opvoedingsondersteuning nodig is in de kwetsbare overgangssituatie naar een nieuwe gezinssituatie.
- De zwakke sociaal-economische positie van eenoudergezinnen weegt door in de opvoedingscontext. We pleiten voor sociale ondersteuning op het vlak van huisvesting, fiscaliteit, sociale zekerheid, studiefinanciering voor eenoudergezinnen. Deze sociale ondersteuning komt ook kinderen ten goede.
- We pleiten voor een juridische omkadering voor de pedagogische band tussen kinderen en zorgouders en voor de band die kinderen onderling opbouwen. Deze omkadering mag voor kinderen geen contactverplichting inhouden, maar moet het kind wel het recht op contact en omgang kunnen waarborgen. In principe is dit via het huidige juridisch kader¹⁴¹ mogelijk, maar het knelpunt is dat kinderen geen zelfstandig initiatiefrecht hebben.
- We menen dat er meer systematisch onderzoek naar de beleving en verwachting van kinderen rond scheiding nodig is. Waar zitten zij mee? Wat zouden zij willen veranderen? Wat zou hen helpen om tijdens het scheidingsproces en daarna in de nieuwe gezinscontext verder te kunnen?

¹⁴¹ De grootouders hebben het recht persoonlijk contact met het kind te onderhouden. Datzelfde recht kan aan ieder ander persoon worden toegekend, indien hij aantoont dat hij met het kind een bijzonder affectieve band heeft (art. 375 bis, lid 1 B.W.).

1.	Algemeen: recht op levensonderhoud	64
1.1.	Alimentatie berekenen?	64
1.2.	Breuk in de gezinssolidariteit	65
2.	Vaststellingen, praktijkervaring en knelpunten	66
2.1.	Alimentatie zonder zorgen?	66
2.2.	Geen natte vingerwerk	66
2.3.	Levensonderhoud is een recht van het kind	67
2.4.	Conflictbeheersing	67
2.5.	Tussenkomsst van de overheid	68
3.	Standpunten en beleidssuggesties	70

6

Hoofdstuk

Levensonderhoud na een scheiding

1 Algemeen: recht op levensonderhoud

Kinderen zijn voor hun levensonderhoud op beide ouders aangewezen. Ouders dienen naar evenredigheid van hun middelen te zorgen voor de huisvesting, het levensonderhoud, het toezicht, de opvoeding en de opleiding van hun kinderen.¹⁴² Deze onderhoudsplicht van de ouders t.a.v. het kind hangt niet vast aan het huwelijk of het samenleven van de ouders maar steunt op de afstammingsband van de ouder ten aanzien van het kind.

Ouders die uit elkaar gaan blijven beiden verantwoordelijk voor het levensonderhoud (huisvesting, opvoeding, opleiding, medische zorg, ontspanning, mobiliteit ...) van hun kinderen. Na een scheiding kan die bijdrage meestal niet langer door beide ouders 'in natura' worden uitgevoerd. De onderhoudsplicht wordt voor één van de ouders vaak omgezet in een betaling van een onderhoudsgeld (een alimentatie). Dat onderhoudsgeld voor het kind wordt toegekend aan de ouder die hoofdzakelijk de kosten van levensonderhoud 'in natura' draagt. De ouder die dat in mindere mate doet, draagt bij in de kosten via de betaling van een onderhoudsgeld.

De onderhoudsplicht van ouders ten aanzien van hun kind is van openbare orde. Dit betekent dat ouders van hun onderhoudsverplichting ten aanzien van het kind in een onderlinge overeenkomst geen afstand doen.

Een kind heeft het recht om de levensstandaard van zijn ouders te delen. In de wet is enkel het principe vastgelegd: ouders moeten naar evenredigheid van hun middelen (financieel) voor hun kind instaan. Een concreet berekeningssysteem voor het bedrag van het levensonderhoud waar elke van beide ouders voor instaat, is niet wettelijk vastgelegd.

In de praktijk kunnen de ouders in hun scheidingsovereenkomst over het concrete bedrag een akkoord maken. In het andere geval beslist de rechter over het concrete bedrag.¹⁴³

1.1. Alimentatie berekenen?

Maar hoe begin je aan het becijferen van het alimentatiebedrag? Hoeveel kost een kind? Welk aandeel van het gezamenlijk budget van de ouders moet worden besteed aan de kosten voor de huisvesting, het levensonderhoud, het toezicht, de opleiding van het kind?

De berekeningsmethode Renard¹⁴⁴ wordt in de praktijk vaak gebruikt om aan de hand van concrete gegevens het alimentatiebedrag vast te stellen.

Geïnspireerd op deze methode Renard heeft ook de Gezinsbond recent een nieuw berekeningsschema voor onderhoudsgeld opgesteld. Dit nieuwe schema is een

142 Art. 203 B.W. Voor een minderjarig kind is de onderhoudsverplichting onvoorwaardelijk. Na de meerderjarigheid is de onderhoudsplicht verbonden aan de opleiding van het kind. Artikel 203 B.W. regelt de onderhoudsverplichting in de relatie ouders-kind. De onderhoudsverplichting t.o.v. het kind in de relatie ouder-ouder wordt beheerst door artikel 203bis B.W.

143 In een recent wetsvoorstel wil men via een gepreciseerde wettelijke omschrijving tot een meer objectieve vaststelling van het alimentatiebedrag komen. De overeenkomst van de ouders of de gerechtelijke beslissing aangaande de onderhoudsbijdrage zou steeds enkele cruciale gegevens moeten bevatten zoals ondermeer de inkomsten van elk van beide ouders, het budget van de gewone kosten, de kinderbijslag... Zie: Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, teneinde te voorzien in een objectieve berekening van de door de vader en de moeder te betalen onderhoudsbijdragen voor hun kinderen, *Parl.St.* Kamer, 2003-2004, nr. 1145.

144 Deze berekeningsmethode is gebaseerd op onderzoek naar de theoretische kost van kinderen: hoeveel zou een gezin meer moeten verdienen dan een koppel zonder kinderen om dezelfde levensstandaard te behouden, waarbij de leeftijd van het kind een duidelijke impact heeft op die kost. Voor de concrete bepaling van het onderhoudsgeld na een scheiding gaat men niet uit van de theoretische kost, maar van de reële kost van het kind. De reële kost betekent dat men berekent hoeveel er in het gezin voor de scheiding werd uitgegeven voor de kinderen. Het is de reële kost van de kinderen die zal moeten verdeeld worden over de beide ouders en die als basis dient om het onderhoudsgeld te berekenen. Bij de verdeling van de kosten wordt uitgegaan van het evenredigheidsprincipe: ouder dragen in evenredigheid bij volgens hun inkomen. Verder wordt ook rekening gehouden met de mate waarin de kinderen bij de ene dan wel bij de andere ouder verblijven. Ook het kindergeld wordt verrekend.

stuk realistischer en concreter dan het vroegere schema. De keerzijde van de medaille is echter dat het gedetailleerd uitgewerkt schema het voor ouders een stuk ingewikkelder maakt om zelf tot een berekening over te gaan.¹⁴⁵

Een inkomen, een vermogen is geen statisch gegeven. Scheidende ouders kunnen op voorhand moeilijk jobverlies, ziekte, arbeidsduurvermindering... incalculeren. Als er zich nieuwe of gewijzigde omstandigheden in het leven van de ouders voordoen, is het bedrag van de onderhoudsbijdrage voor kinderen voor herziening en aanpassing vatbaar.¹⁴⁶

De te betalen onderhoudsbijdrage voor het kind is met andere woorden nooit definitief. Maar ze blijft wel gelden totdat er een andere regeling tot stand is gekomen.

1.2. Breuk in de gezinssolidariteit

Een scheiding betekent een breuk in de oorspronkelijke gezinssolidariteit. Het oorspronkelijke gezin, als collectieve overlevingsvorm, houdt op te bestaan. Sociaal-economisch bekeken heeft dit verregaande gevolgen. Een gezinsbreuk heeft vaak een duidelijke impact op de levensstandaard van de ouders en het kind na de scheiding. Scheiden veroorzaakt verarming.¹⁴⁷

Ouders die hun kinderen samen opvoeden en niet hetzelfde dak delen, hebben meer kosten dan samenwonende ouders. De huisvesting van beide ouders moet voldoende groot zijn om de kinderen afwisselend op te vangen en beide ouders streven doorgaans ook naar een gelijkwaardig comfort (huishoudtoestellen, televisie, computer, muziekinstallatie, enz...). Bed, kleerkast, bureau, evt. fiets moeten voor de kinderen dubbel worden aangekocht. De hogere opvoedingskost van kinderen die in twee gezinnen opgroeien wordt op 30 % geraamd.¹⁴⁸

145 COEMANS, Y. en WINDEY, PH., "Onderhoudsgelden voor kinderen berekenen" in GEZINSBOND, *Mijn kind. Duur kind?!*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 4, 2004, p. 33-45.

146 BROUWERS, S. en GOVAERTS, M., *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2004, p. 419-423. Ook na een scheiding met onderlinge toestemming kan de onderhoudsbijdrage voor de kinderen worden herzien "wanneer nieuwe omstandigheden buiten de wil van partijen hun toestand of die van de kinderen ingrijpend wijzigen" (art. 1288 laatste lid Ger.W.).

147 Bij het onderzoek naar de samenhang tussen het meemaken van een bepaalde levensgebeurtenis en de kans om ten gevolge van die gebeurtenis in armoede terecht te komen, blijkt dat relatie-ontbinding een sterk positief en significant effect heeft op de kans om arm te worden. De economische gevolgen van relatie-ontbinding vallen vooral op de schouders van de betrokken vrouwen en de kinderen voor wie ze verantwoordelijk zijn. Zie: DEWILDE, C., "Armoededynamieken in België en Groot-Brittannië: de impact van demografische en arbeidsmarktgebeurtenissen" in VRANKEN, J., DE BOYSER, K. en DIERCKX, D. (red.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2004*, Leuven, Acco, 2004, p. 165-186.

148 COEMANS, Y. en WINDEY, PH., "Onderhoudsgelden voor kinderen berekenen" in GEZINSBOND, *Mijn kind. Duur kind?!*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 4, 2004, p. 41.

2 Vaststellingen, praktijkervaring en knelpunten

2.1. Alimentatie zonder zorgen?

In vele scheidingssituaties ontstaan vroeg of laat perikelen rond de betaling van de alimentatie. Heel wat ouders krijgen meningsverschillen als de zorg voor het levensonderhoud van het kind gerationaliseerd moet worden via een vastgelegd bedrag dat maandelijks aan de andere ouder betaald moet worden. Als ouders een nieuwe partner krijgen, wordt het vaak nog moeilijker.

Conflicten kunnen moeilijk in vakjes worden verdeeld. Discussies over alimentatie vinden dan ook vaak een voedingsbodemp in sluimerende meningsverschillen rond andere zaken die geregeld moeten worden. Hoewel onderhoudsplicht los staat van het al dan niet uitoefenen van omgangsrecht, springt de emotionele koppeling tussen de plicht tot betalen en het recht op omgang in de praktijk sterk in het oog.

2.2. Geen natte vingerwerk

De bedragen van de onderhoudsuitkeringen die rechtbanken vaststellen, lopen sterk uiteen.

We menen dat de berekening van alimentatie geen natte vingerwerk mag zijn. Hoeveel kost het levensonderhoud van een kind? Welke ouder heeft recht op kinderbijslag en fiscaal voordeel? Hoe wordt de alimentatie berekend? Welke gevolgen heeft de alimentatie op sociaalrechtelijk en fiscaal vlak?

Ouders hebben recht op informatie¹⁴⁹ over hun verplichting om de kost van levensonderhoud van hun kind voor hun rekening te nemen. Onderbouwde en goed uitgewerkte berekeningsmethodes zijn cruciale richtsnoeren voor onderhandelingen tussen ouders en voor beslissingen van rechters.

Waarmee moet je allemaal rekening houden nu, maar ook in de toekomst? Levensonderhoud van kinderen is geen statisch gegeven en ook de levensstandaard van ouders is aan schommelingen onderhevig. Objectief berekende en goed onderhandelde kostenovereenkomsten zijn uitermate belangrijk om latere alimentatieconflicten te vermijden. Bovendien kan het zinvol zijn om de alimentatieberekeningen geregeld opnieuw te maken omwille van wijzigingen in inkomens en de veranderingen in het kostenpatroon van kinderen.¹⁵⁰

Bij scheidingen met onderlinge toestemming merkt men in de praktijk dat scheidende ouders vaak soms gewoon niet goed beseffen wat juist de draagwijdte is van de overeenkomst die ze tekenen. Ouders gaan er maar zo snel mogelijk overheen omdat ze vlug de scheidingsprocedure willen afronden. Op dit vlak is de informatieplicht van de bemiddelaar cruciaal. Een verplichte explicitering op grond van welke criteria het bedrag aan onderhoudsgeld voor het kind tot stand kwam, zorgt voor een objectivering van het bedrag en kan latere discussie tussen de ouders verminderen.

¹⁴⁹ Een Nederlands voorbeeld is te vinden op www.alimentatie.nl, een initiatief van de Nederlandse uitgeverij KSU. Alimentatie.nl bevat uitgebreide informatie over alimentatie voor professionals. Ook voor particulieren die gaan scheiden of al gescheiden zijn, vinden er concrete informatie over allerlei aspecten van alimentatie.

¹⁵⁰ Voor meer informatie over de 'berekeningslogica' en concrete handvatten voor het opstellen van kostenovereenkomsten, zie: RENDERS, M., *Echtscheiding door onderlinge toestemming in eigen handen*, Roularta Books, Globe, 2003, p. 517 e.v. en COEMANS, Y. en WINDEY, PH., "Onderhoudsgelden voor kinderen berekenen" in GEZINSBOND, *Mijn kind. Duur kind?!*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 4, 2004, p. 41 e.v.

Bij tieners en jongeren die meer zelfstandig worden, is het thema van het geld of de alimentatie vaak prominent in hun informatievragen aanwezig. Wie moet wat betalen? Heb ik nog recht op alimentatie als ik vakantiewerk doe? Wat als ik meerderjarig word? Wat als ik alleen ga wonen?

“Alimentatie is als het ware de rekening van het verleden. Maar het leven is geen statisch gegeven en speelt zich af in het nu. Het is als ouder niet evident om een evenwicht te vinden tussen de onderhoudsplicht ten aanzien van kinderen uit een vroeger huwelijk of relatie en het recht op levensonderhoud van kinderen in een nieuw gezin.”

(Gesprekstafel Levensonderhoud)

2.3. Levensonderhoud is een recht van het kind

In de praktijk is vaak merkbaar dat onenigheid over de alimentatie in de gespannen verhouding tussen ouders als een soort druppel op een hete plaats werkt. Alimentatie wordt als wapen aan omgangsrecht gekoppeld, het niet-betalen wordt als drukkingsmiddel gebruikt, terwijl het bedrag voor het kind noodzakelijk is voor het bekostigen van studies, ontspanning...

Alimentatie is een inkomen¹⁵¹ waar het kind in functie van zijn opvoeding en ontwikkeling recht op heeft. Geruzie tussen ouders over de alimentatie raakt vaak rechtstreeks de levensstandaard van het kind.

Kinderen hebben nood aan een minimum aan bestaansmiddelen om te kunnen leven en te ontwikkelen. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind koppelt het recht van het kind op een passende levensstandaard aan de verantwoordelijkheid van de ouders, maar de overheid moet passende maatregelen uitwerken om dit recht van het kind te verwezenlijken (art. 27). Het is een recht dat via de ouders verleend moet worden.¹⁵²

Als we de zorg voor het levensonderhoud voor het kind bekijken, gaat het niet enkel over de alimentatie of de bijdrage van de ouders. Ook de overheid steunt de opvoeding van kinderen. De twee belangrijkste instrumenten van overheidssteun aan ouders voor de opvoeding van kinderen zijn de kinderbijslag en het fiscaal voordeel.¹⁵³ In België is de kinderbijslag universeel.¹⁵⁴ De belastingvermindering voor kinderen is een sociaal-fiscale maatregel en kan gezien worden als een meer verborgen vorm van kinderbijslag.¹⁵⁵

2.4. Conflictbeheersing

Niet-betalen van onderhoudsgeld is een blijvend zeer in scheidingssituaties. Bij de OCMW's stelt men vast dat het 'kalf vaak al verdronken is' als ouders voor een

¹⁵¹ Dat inkomen wordt betaald aan de andere ouder, maar fiscaal gezien is het een inkomen van het kind zelf.

¹⁵² H. Pas meent dat het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind niet ver genoeg gaat in de verzelfstandiging van het recht van het kind op dit vlak. Zie: PAS, H. “Recht op arbeid en minimuminkomen” (mei 2004) in *Kinderrechtengids*, Deel 1, 1.4., 116 p.

¹⁵³ Over de effecten van deze twee belangrijke financiële gezinspolitieke maatregelen op het armoederisico van eenoudergezinnen, zie: CANTILLON, B., VERBIST, G. en DE MAESSCHALK, V., “De sociaal-economische positie van eenoudergezinnen”, *OVER-WERK Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, 2004, nr. 1-2, p. 139-143.

¹⁵⁴ De Gezinsbond pleit voor een eenheidsstelsel met een gelijke kinderbijslag voor elk kind, ongeacht de rang en ongeacht het beroepsstatuut en inkomen van de ouders. In de lange termijnvisie van de Gezinsbond moeten kinderbijslagen minstens de minimumkosten van kinderen dekken. De minimumkosten van kinderen zijn het extra inkomen dat een gezin met kinderen nodig heeft om het welvaartsverlies op te vangen. Kinderbijslagen horen volgens de Gezinsbond ook niet thuis in de sociale zekerheid. Ze zijn een overheidstegemoetkoming om kosten van kinderen te compenseren en niet om inkomens uit verlies van arbeid te vervangen. Zie: STUDIEDIENST GEZINSBOND, “Gezinnen beter ondersteunen. Voorstellen van de Gezinsbond aan het beleid” in GEZINSBOND, *Mijn kind. Duur kind?!*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 4, 2004, p. 51-56.

¹⁵⁵ Over de verhouding tussen beide en de effecten van alternatieve overheidsmaatregelen van directe financiële steun voor de opvoeding van kinderen, zie: VERBIST, G., “Kinderen op de grens van sociaal en fiscaal beleid. Een evaluatie van de kinderbijslag en het belastingkrediet voor kinderen” in VRANKEN, J. (e.a.) *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2002*, Leuven, Acco, 2002, p. 215-232.

voorschot op alimentatie (zie verder) komen aankloppen. Ook in onderhoudskwesties zijn preventief werken en conflictbeheersing belangrijk.

Eenduidige en objectieve methodes voor de berekening van de kosten van kinderen en vastgelegde alimentatieberekeningen kunnen ouders heel wat conflictstof uit handen nemen.¹⁵⁶

De wet biedt de mogelijkheid aan de onderhoudsgerechtigde ouder om via de rechter een ontvangstmachtiging te vragen. Een ontvangstmachtiging betekent dat het onderhoudsgeld rechtstreeks bij de bron (bijvoorbeeld de werkgever) wordt afgehouden en wordt doorgestort aan de onderhoudsgerechtigde. Er wordt gepleit om dit systeem van ontvangstmachtiging of sommandelegatie als regel in te voeren zodat er bij niet-betaling van alimentatie kort op de bal gespeeld kan worden.¹⁵⁷ Zo kan vermeden worden dat de onderhoudsschulden zich torenhoog opstapelen en onderhoudsschuldenaars in de armoede geraken en bij het OCMW terecht komen. De OCMW's wijzen op het belang van deze preventieve aanpak.¹⁵⁸

2.5. Tussenkomen van de overheid

De tussenkomen van de overheid bij niet-betalen van onderhoudsgeld zat oorspronkelijk volledig in het sociale bijstandssysteem ingebed. Bij niet-betaling van onderhoudsgeld voor kinderen kan het OCMW niet-terugbetaalbare 'voorschotten' toekennen. Dit recht op voorschotten is aan strenge voorwaarden gebonden. Het eerder lage inkomensplafond vormt voor onderhoudsgerechtigde ouders vaak de grootste struikelsteen.¹⁵⁹

Recent werkt binnen de FOD Financiën een nieuwe Dienst voor Alimentatievorderingen. Het oorspronkelijke opzet van deze dienst was ambitieus. In vergelijking met de OCMW-regeling zou de Dienst voor Alimentatievorderingen heel wat meer armslag hebben: geen inkomensbeperking meer voor de onderhoudsgerechtigde, een hoger voorschotbedrag en ook recht op voorschot voor persoonlijk onderhoudsgeld als ex-partner. De nieuwe dienst zou zowel voorschotten toekennen als het niet-betaalde onderhoudsgeld bij de onderhoudsplichtige invorderen.

Van dit oorspronkelijk opzet blijft vandaag nog weinig over. Eerst kwam er uitsstel voor de start van de nieuwe dienst. Even later werd het oorspronkelijk opzet via een wetwijziging teruggedroefd.

Voorlopig blijft de OCMW-voorschottenregeling, met al haar beperkende voorwaarden, van kracht. Enkel voor invordering van het achterstallig onderhoudsgeld bij de onderhoudsplichtige kan de Dienst voor Alimentatievorderingen tussenkomen. Het geven van voorschotten door de Dienst voor Alimentatievorderingen wordt voor onbepaalde tijd uitgesteld. In de wet is reeds vastgelegd dat de betaling van voorschotten door de Dienst aan een inkomensgrens gekoppeld zal worden.¹⁶⁰

156 Recent actualiseerde de Gezinsbond haar studie over 'kosten van kinderen'. Toch blijft een verdere actualisatie en exploratie van enkele basisgegevens uit de oorspronkelijke studie van professor Renard nodig. De Gezinsbond vraagt dat de overheid voldoende middelen uittrekt om de studie Renard verder te actualiseren. Zie: *STUDIEDIENST GEZINSBOND, "Gezinnen beter ondersteunen. Voorstellen van de Gezinsbond aan het beleid"* in *GEZINSBOND, Mijn kind. Duur kind?!*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 4, 2004, p. 51-56.

157 Een wetsvoorstel wil de ontvangstmachtiging aan de onderhoudsgerechtigde garanderen als het onderhoudsgeld gedurende twee maanden niet is betaald. Op dit ogenblik biedt de wet enkel de mogelijkheid aan de rechter. Er is geen verplichting en de toepassing hangt dus af van rechter tot rechter. Zie: *Wetsvoorstel betreffende de verplichte ontvangstmachtiging in geval van niet-betaling van een onderhoudsgeld, Parl. St. Kamer 2003-2004, nr. 1480.*

158 Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten, *OCMW geeft voorschotten op onderhoudsgeld, maar wie onderhoudt het OCMW?*, Brussel 2 december 2002.

159 Om via het OCMW een voorschot te kunnen krijgen, moet het netto inkomen van de aanvrager lager zijn dan 11.544,09 euro (juni 2003) per jaar. De voorschottenregeling van het OCMW geldt enkel voor het onderhoudsgeld voor kinderen en is beperkt tot 125 euro per persoon, per maand.

160 Het Platform Alimentatiefondsen ijvert voor de volledige toepassing van de wet van 21 februari 2003. Het dossier *Alimentatievorderingen. Voor de volledige toepassing van de wet van 21 februari 2003* (maart 2004) is te vinden op www.alimentatievorderingen.be. Zie ook: www.vrouwenraad.be. Ook de eisen van de Gezinsbond gaan in dezelfde richting. Zie: *STUDIEDIENST GEZINSBOND, "Gezinnen beter ondersteunen. Voorstellen van de Gezinsbond aan het beleid"* in *GEZINSBOND, Mijn kind. Duur kind?!*, Gezinsbeleid in Vlaanderen, nr. 4, 2004, p. 51-56. Op 15 juli 2004 heeft de Kamer een resolutie aangenomen waarin aan de regering gevraagd wordt om voor de Dienst voor Alimentatievorderingen in de begroting voor 2005 te voorzien dat de dienst vanaf 1 januari 2005 voorschotten kan uitbetalen. Zie: *Voorstel van resolutie, Parl. St. Kamer 2003-2004, nr. 201/005.*

Eind december 2004 heeft de Dienst voor Alimentatievorderingen haar eerste werkingsrapport afgerond. De nieuwe dienst wordt met verschillende problemen geconfronteerd. In de praktijk blijkt dat in heel wat dossiers de invordering van het onderhoudsgeld problematisch is. Zo blijkt dat in vele situaties de onderhoudsplichtige de vastgelegde alimentatie gewoon niet kan betalen omdat hij bijvoorbeeld intussen werkloos of invalide is geworden. Of de schuldenaar is gewoon naar het buitenland vertrokken... De Dienst voor Alimentatievorderingen kan immers enkel optreden als de onderhoudsschuldenaar een woonplaats in België heeft.¹⁶¹

Vanuit de vaststelling dat de bepaling van het onderhoudsgeld geen statisch gegeven is, houdt men in de praktijk ook een sterk pleidooi voor een soepele gerechtelijke procedure voor de aanpassing van het onderhoudsgeld aan de nieuwe inkomenssituatie van de onderhoudsplichtige. Zo kan voorkomen worden dat onderhoudsschulden zich verder opstapelen.

“De term ‘inkomen’ blijkt niet steeds het juiste begrip. Met de term ‘vermogen’ of ‘bestaansmiddelen’ kom je verder. Er blijken nogal wat mensen die fiscaal gezien weinig inkomen hebben, maar in werkelijkheid toch heel wat bezitten.”

(Gesprekstafel Levensonderhoud)

¹⁶¹ FEDERALE OVERHEIDSDIENST FINANCIEN, DIENST VOOR ALIMENTATIEVORDERINGEN, *Verslag over de werking van de dienst voor alimentatievorderingen (1 juni 2004-31 december 2004)*, Brussel, februari 2005, 35 p.

3 Standpunten en beleidssuggesties

- We menen dat er dringend nood is aan geactualiseerd wetenschappelijk onderzoek naar de kost van het levensonderhoud voor kinderen. Dat is noodzakelijk als basismateriaal. Onderbouwde en goed uitgewerkte berekeningsmethodes rond levensonderhoud voor kinderen zijn noodzakelijke richtsnoeren voor onderhandelende ouders en voor rechters.
- We vragen heldere informatie en toegankelijke dienstverlening rond alimentatieverplichtingen. Sociaal en fiscaal gezien vormt deze materie een kluwen terwijl in de praktijk bij heel wat ouders en kinderen hierover dagelijks vragen rijzen.
- We pleiten voor een overheidstussenkomst ter garantie van de onderhoudsplicht voor het kind. Deze overheidstussenkomst moet buiten de sociale bijstand worden uitgebouwd. Het recht op levensonderhoud van het kind mag niet gekoppeld worden aan een inkomensgrens van de onderhoudsgerechtigde ouder.

1.	Algemeen	72
2.	Ontwikkelingen, praktijkervaring en vraagtekens	73
2.1.	Een nieuwe scheidingswet in aantocht	73
2.2.	Eenzelfde rechtbank voor alle scheidingszaken	73
2.3.	Spreekrecht in een gerechtelijke procedure	74
2.4.	Zelfstandige rechtsingang voor minderjarigen	77
2.5.	Juridische bijstand via jeugdadvocaten voor minderjarigen	78
3.	Standpunten en beleidssuggesties	80

7 Hoofdstuk

de gerechtelijke (scheidings-)procedure

1 Algemeen

Een scheidingsprocedure heeft als doel het huwelijk tussen de ouders te ontbinden. Kinderen zijn juridisch geen partij in die scheidingsprocedure. Maar hoedanoek zijn kinderen bij een scheidingsprocedure wel sterk betrokken. Heel wat zaken die in de rechterlijke procedure voorliggen, raken in sterke mate hun leven en hun toekomst.

Niet alle scheidingen komen voor een rechter. Het aantal ongehuwd samenlevende ouders neemt toe en het gebeurt ook dat gehuwde ouders (voor een tijd) feitelijk uit elkaar gaan en hun zaken in der minne regelen. Vanuit het kind bekeken maakt de juridische band tussen de ouders als partners weinig verschil. Het uit elkaar gaan van ongehuwde ouders of het feitelijk gescheiden gaan wonen van gehuwde ouders, komt in de beleving van het kind steeds op een scheiding neer.

Voor een scheiding van gehuwde partners moet er steeds een gerechtelijke echtscheidingsprocedure gevoerd worden. Vandaag bestaan er drie verschillende echtscheidingsprocedures: echtscheiding op grond van bepaalde feiten, echtscheiding op grond van feitelijke scheiding en echtscheiding met onderlinge toestemming.

Als ouders kiezen voor een 'tweezijdige scheiding' via de scheidingsprocedure met onderlinge toestemming dan maken zij eerst samen (vaak via de tussenkomst van een bemiddelaar) een regeling rond het ouderschap en de goederen vooraleer de echtscheidingsprocedure voor de rechter wordt ingezet.

Bij een eenzijdige scheidingsprocedure voert de ene ouder een gerechtelijke procedure tegen de andere ouder. Betwistingen rond goederen en ouderschap worden tijdens of na de procedure geregeld. Ofwel is deze eenzijdige procedure gebaseerd op het bewijs van een fout van de andere huwelijkspartner (overspel, grove beledigingen of geweldsdaden), ofwel vormt de feitelijke scheiding van de ouders (die tenminste twee jaar duurt) de grond tot echtscheiding.¹⁶²

¹⁶² De scheiding op grond van feitelijke scheiding gaat eerder in dezelfde richting als de scheiding op grond van fout. De echtgenoot die de scheidingsprocedure start en later de echtscheiding verkrijgt, wordt geacht de 'schuldige' partner te zijn.

2 Ontwikkelingen, praktijkervaring en vraagtekens

2.1. Een nieuwe scheidingswet in aantocht

Reeds enkele decennia is er sprake van een globale wijziging van de bestaande echtscheidingsprocedures. Eerder dan het in stukjes en brokjes bijschaven opteert men nu voor een volledig nieuwe regeling voor de huwelijksontbinding. Men wil hierbij uitgaan van de nieuwe maatschappelijke realiteit en perceptie van de huwelijksband. Het huwelijk wordt maatschappelijk niet langer gepercipieerd als een onherroepelijke, onlosmakelijke verbintenis maar als een relatie gegrond op affectieve, seksuele verstandhouding. Ook in de regelgeving rond scheiding wil men nu de klemtoon leggen op het affectieve en relationele in de huwelijksband. Scheiding moet mogelijk zijn op grond van het willen beëindigen van die affectieve relatie en geldt als juridische vaststelling dat de relatie als paar is beëindigd. Gedragingen en feiten die tot de afbrokkeling van de relatie hebben geleid mogen in de scheidingsregeling niet langer als fout of schuld aangemerkt worden.

In het federale regeerakkoord staat dat er een schuldloze echtscheiding zal worden ingevoerd.¹⁶³ Binnen de Staten-Generaal van het Gezin krijgt de schuldloze echtscheiding steun: echtscheiding op grond van een duurzame ontwrichting van het huwelijk moet in het recht worden opgenomen. Over de vraag of naast de schuldloze echtscheiding ook de andere echtscheidingsprocedures moeten blijven bestaan, kon binnen de Staten-Generaal geen eensgezindheid bereikt worden.

Vanuit de bril van het kind bekeken, verdient elke vorm van conflictbeheersende scheidingsprocedure alle kans te krijgen. Een nieuwe scheidingswet moet mensen aansporen om constructief, efficiënt en correct rond een duurzame regeling over hun ouderschap te overleggen. Biedt de nieuwe wet een kader voor regelingen die goed werken voor iedereen op lange termijn? Schept de nieuwe wet een juridisch kader om slepende conflicten op lange termijn te voorkomen?

Bij een scheidingsregeling moet ook steeds voldoende rekening worden gehouden met de economische gevolgen van de ontbinding van het gezinsleven. De onderhoudsplicht voor kinderen staat dan wel los van de huwelijksband van de ouders, maar in de praktijk blijkt dat de ontbinding van het gezin als geheel en de regeling van de onderhoudsplicht tussen ex-partners vaak een weerslag hebben op de levensstandaard van het kind. De levensstandaard van het kind is immers onlosmakelijk verbonden met de nieuwe levensstandaard van de ouders als ex-partners.

2.2. Eenzelfde rechtbank voor alle scheidingszaken

Op het vlak van de gerechtelijke procedure ligt het scheidingsthema verspreid over diverse rechtbanken. Ook al gaat het in wezen over dezelfde materie, al naargelang de scheidingssituatie van de ouders of de stand van de procedure kunnen de vrederechter, de jeugdrechter, de voorzitter in kortgeding, de rechter van eerste aanleg of de rechter in hoger beroep bevoegd zijn. De correctionele rechtbank is bevoegd bij het niet naleven van het omgangsrecht en het niet naleven van de onderhoudsplicht (familieverlating). Het gebeurt vaak dat eenzelfde

¹⁶³ REGERINGSVERKLARING EN REGEERAKKOORD, *Een creatief en solidair België*, juli 2003, p.98. Zie: www.fgov.be.

scheidingszaak doorheen de tijd bij verschillende rechterlijke instanties terecht komt. Hoewel een scheiding voor velen een bekend thema is, blijft de rechtsgang een ondoorzichtig doolhof van verschillende procedures en bevoegdheden. Het spreekt voor zich dat vele ouders en kinderen hierin verdwaald raken.

Bovendien creëert dit gamma aan rechterlijke bevoegdheden voor ouders talrijke fora die zij kunnen gebruiken om juridisch hun gelijk te halen. Het gebeurt vaak dat ouders de verschillende gerechtelijke 'pistes' misbruiken en de procedure nodeloos lang rekken om hun wensen te realiseren. Het gevaar is groot dat het conflict hierdoor sterk wordt uitvergroot. In de praktijk is men het er over eens dat het zogenaamde 'procederen om te procederen' aan alle betrokkenen en zeker aan het kind heel wat schade toebrengt. Langdurige gerechtelijke procedures zijn koren op de molen voor spanningen en conflicten.

Al jaren pleit men voor de oprichting van één gespecialiseerde familierechtbank die bevoegd zou moeten zijn voor de procedures rond familiale aangelegenheden. Binnen de Staten-Generaal is er een duidelijke consensus bereikt rond een dringende hervorming die de huidige versnippering ongedaan moet maken. Er werden hierbij verschillende mogelijkheden in overweging genomen.¹⁶⁴

Wij menen dat een hergroepering binnen een familierechtbank de voorkeur verdient boven een uitbreiding van de bevoegdheden van de vrederechter. Omgaan met familiale relaties vereist echter een multidisciplinaire specialisatie. De vraag is hoe de inbreng van multidisciplinaire knowhow op het niveau van de familierechtbank verzekerd kan worden. Bovendien menen we dat recht spreken in familiezaken omwille van de diversiteit in levensstijlen, opvattingen, achtergrond, enz. niet aan een alleen zetelend rechter kan worden toevertrouwd.

De rol van het openbaar ministerie blijft belangrijk als onafhankelijk toezicht op de belangen van het kind.

2.3. Spreekrecht in een gerechtelijke procedure

Wat vertellen kinderen en jongeren aan de Kinderrechtencommissaris?

Vele meldingen in ons ombudswerk slaan op het spreekrecht van kinderen. Sommige kinderen vinden het enorm vervelend wanneer zij worden uitgenodigd bij een wildvreemde persoon die op hun woorden afgaat om beslissingen te nemen of te helpen nemen. Zij voelen zich onwennig omdat zij hun gevoelens niet onder woorden kunnen brengen of omdat ze zich moeten uitspreken over zaken waarover ze zich niet wensen uit te spreken. Andere kinderen beklagen zich over het feit dat ze hun verhaal niet of onvoldoende konden doen of dat ze hun deel van het verhaal niet terugvinden in de beslissing van de rechter. Ook al wordt hun standpunt niet gevolgd, kinderen aanvaardden de beslissing wanneer de motivering voor hen begrijpbaar is. Uit de aangemeldingen blijkt ook nog dat het vooral de snelheid en de vorm van de gesprekken is, waarmee ze moeite hebben.

Mijn ouders vragen mij om mijn mening te geven. Ze hebben mij uitgenodigd om mee te gaan praten met hun bemiddelaar. Ik zit daar dan en die mevrouw vertelt van alles, waarvan ik de helft niet begrijp; dan vraagt ze mij om te zeggen wat ik er van denk. Ik heb dan geen zin om te antwoorden, want alles wat ik zeg gaat zij gebruiken om iets te beslissen over mijn leven. Hoe kan ik dat nu in drie zinnen zeggen. Mijn ouders kennen mij, ze zouden dat toch moeten weten. Het liefst van al zou ik willen dat ze niet moeten scheiden.

¹⁶⁴ STATEN-GENERAAL VAN HET GEZIN, *De Staten-generaal van het Gezin... in een notendop*, Brussel, Luc Pire Uitgeverij, 2004, p. 54-55.

De geschiedenis van het spreekrecht

Artikel 12 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind kent aan het kind het fundamentele recht toe zijn mening te uiten in elke juridische en administratieve procedure die het aanbelangt. In tweede instantie stelt het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind dat aan die mening ‘passend belang’ gehecht moet worden, gerelateerd aan de rijpheid van het kind in kwestie.

De vertaling van dit artikel 12 naar de Belgische wetgeving gebeurde via het Gerechtelijk Wetboek en de Jeugdbeschermingswet. In 1994 werd het recht om zijn mening te uiten in algemene termen in het Gerechtelijk Wetboek (art. 931 Ger. W.)¹⁶⁵ opgenomen. Deze regeling wordt het ‘gemeenrechtelijk spreekrecht’ genoemd. Cruciaal is hier dat het om een mogelijkheid gaat en dat het initiatief voor het spreekrecht zowel van de minderjarige zelf als van de rechter kan uitgaan. De minderjarige is niet verplicht om op de oproeping van de rechter in te gaan. Het kind heeft zwijgrecht, geen spreekplicht. Indien het initiatief uitgaat van de minderjarige kan de rechter slechts weigeren het kind te horen bij een speciaal gemotiveerde beslissing, uitsluitend gegrond op het feit dat de minderjarige niet over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt.¹⁶⁶ Artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek hanteert dus het beschikken over het vereiste onderscheidingsvermogen als criterium. In de praktijk blijkt dat de meeste rechters wel een bepaalde richtleeftijd gebruiken om het begrip ‘voldoende onderscheidingsvermogen’ concreet in te vullen. De meest gebruikte leeftijd is 12 jaar. Dit is niet onlogisch vermits deze leeftijd in de parallelle regeling van de Jeugdbeschermingswet geldt.

In de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming werd artikel 56bis opgenomen, dat de jeugdrechter verplicht om elke minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt op te roepen in burgerlijke geschillen die verband houden met het ouderlijk gezag, het beheer van de goederen van de minderjarige, de uitoefening van het bezoekrecht of de aanwijzing van een toezienend voogd. In tegenstelling tot artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek betreft het hier een oproepingsplicht waarop geen uitzondering mogelijk is. Er wordt een minimumleeftijd van twaalf jaar als criterium gehanteerd.

Artikel 12 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind zegt dat aan de mening van het kind een ‘passend’ belang moet worden gehecht maar de huidige wetgeving zwijgt over de inhoud en het gevolg van het gesprek.

Het gesprek moet de rechter in staat stellen om het belang en de behoeften van het kind te begrijpen. Hoe is de leefwereld van het kind? Hoe beleeft het kind de scheiding? Het gesprek met het kind is één van de vele elementen die de rechter in staat moet stellen om een beslissing te nemen. Van het kind mag in elk geval niet verwacht worden dat het een keuze maakt.

Bij de totstandkoming van de wetgeving rond het spreekrecht wees de multidisciplinair samengestelde Werkgroep Artikel 12¹⁶⁷ op het moeilijke en subtiele evenwicht tussen de participatie en de bescherming van het kind bij het spreekrecht in scheidingssituaties. Praten met kinderen kan immers ook het risico inhouden dat kinderen precies hierdoor nog sterker in het conflict betrokken raken. Omwille van deze risico's werd de nieuwe wetgeving rond het spreekrecht van kinderen door sommigen ook sterk bekritiseerd. De vruchtbare samenwer-

¹⁶⁵ Art. 931 Ger. W. “De minderjarige die over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt, kan in elk geding dat hem betreft, op zijn verzoek of op beslissing van de rechter, worden gehoord door de rechter of door de persoon die deze aanwijst.”

¹⁶⁶ Minderjarigen kunnen tegen deze weigering niet in beroep gaan, wat deze motiveringsplicht behoorlijk inhoudsloos maakt. In de praktijk gebeurt het vaak dat rechters weigeren louter en alleen op basis van de schriftelijke vraag van de minderjarige om gehoord te worden. Terwijl men ook zou kunnen stellen dat minderjarigen die zelf vragen om gehoord te worden juist blijf geven van het vereiste onderscheidingsvermogen.

¹⁶⁷ Advocaten, magistraten, juristen, psychologen, pedagogen...

king in de Werkgroep Artikel 12 leerde echter dat toepassing van wetgeving rond kinderen, ouders en scheiding beter niet aan juristen alleen wordt overgelaten.

Rechten betekenen maar weinig als kinderen ze niet kunnen uitoefenen. Vanuit de Werkgroep Artikel 12 werd dan ook een pedagogische vormingscyclus voor magistraten uitgewerkt rond de beleving en ontwikkeling van kinderen en de consequenties hiervan voor het gesprek met het kind. Hoe verloopt dit praten met kinderen in het kader van een gerechtelijke procedure? Welke vragen en ervaringen leven er bij kinderen, jongeren en ouders rond het spreekrecht? Hoe gaan rechters en advocaten ermee om? Hoe gaan magistraten best om met de loyaliteitsgevoelens van een kind?

De huidige wetgeving is nu reeds tien jaar in voege maar een globaal zicht op de praktijktoepassing ontbreekt.¹⁶⁸ We menen dat er dringend onderzoek nodig is naar de toepassingsmogelijkheden en moeilijkheden van de huidige wetgeving.¹⁶⁹

“De ultieme doelstelling van het spreekrecht is dat het kind zich rond het scheidingsgebeuren gehoord voelt. Maar we moeten blijven zoeken naar de meest deskundige methodiek voor het horen van kinderen. De manier waarop dit verloopt is namelijk van essentieel belang. Als het spreekrecht van het kind niet met de nodige zorg wordt omkaderd, is het niet in het belang van het kind en kan je het beter achterwege laten.”

(Gesprekstafel Bemiddeling)

Een nieuw spreekrecht in aantocht?

De huidige wettelijke regeling rond het spreekrecht roept heel wat bedenkingen op. Waarom verschilt de regeling fundamenteel naargelang de rechtbank waarvoor het spreekrecht wordt uitgeoefend terwijl het in wezen vaak om dezelfde materies gaat? Biedt het facultatief karakter wel voldoende garanties voor het uitoefenen van het recht? Is het zinvol om de minderjarige zelf het initiatief te laten nemen? Wordt het spreekrecht hierdoor niet eerder een middel voor de rechter om het geschil te beslechten i.p.v. een recht voor het kind? Waarom wordt de beoordeling van het vereiste onderscheidingsvermogen aan de rechter overgelaten als de minderjarige zelf al het initiatief neemt om gehoord te worden?

Reeds jaren ligt er een wetsontwerp¹⁷⁰ met een nieuwe regeling rond het spreekrecht klaar. Kernpunt in het ontwerp is dat de principes van de huidige regelingen in één procedure worden verenigd. Bovendien geldt er vanaf 12 jaar een oproepingsplicht voor de rechter. Kinderen jonger dan 12 (die in staat zijn hun mening te vormen) kunnen hun spreekrecht na een beslissing van de rechter uitoefenen. Als de minderjarige hierom zelf verzoekt, kan de rechter het onderhoud niet weigeren. De oproepingsplicht betekent geen verschijningsplicht. In het wetsontwerp is ook opgenomen dat aan de mening van de minderjarige een passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en maturiteit en dat de rechter die het gesprek met de minderjarige heeft, een opleiding moet volgen.

¹⁶⁸ Meer dan 5 jaar geleden werd binnen de Kinderrechtswinkels in het kader van een eindeverhandeling wel een beknopt onderzoek gedaan naar over de praktijktoepassing van het spreekrecht. DESMEDT, N., *Hoorrecht van minderjarigen. Een onderzoek naar de praktijk van het horen van minderjarigen*, UGent, 1998, 111 p.

¹⁶⁹ De Kinderrechtswinkels dienden i.s.m. de Universiteit Gent meermaals een formeel onderzoeksvoorstel bij de minister van Justitie in. Telkens bleven deze onderzoeksvorstellen echter zonder resultaat. Begin 2004 heeft een studente van de Hogeschool Gent in het kader van haar stage bij de Kinderrechtswinkel en haar eindverhandeling opnieuw een beperkte onderzoek naar de praktijktoepassing van het spreekrecht op touw gezet. De studente onderzocht de concrete praktijktoepassing bij rech-

ters en magistraten aan de hand van een schriftelijke bevraging. Welke criteria hanteren rechters en magistraten om minderjarigen al dan niet voor een gesprek uit te nodigen? Hoe wordt de minderjarige voor een gesprek uitgenodigd. Hoe lang duurt een gesprek? Wat wordt er opgeschreven? Dit verzamelde praktijkmateriaal zal door de Kinderrechtswinkel in een nieuwe informatiebrochure (verschijningsdatum voorzien in april 2005) worden verwerkt. EECKHOUT, M., *Hoorrecht van minderjarigen. Een onderzoek naar de praktijk*, eindeverhandeling Hogeschool Gent, departement Sociaal-Agogisch Werk, 2003-2004, 89 p.

¹⁷⁰ Wetsontwerp tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarige om door de rechter te worden gehoord, *Parl.St.* Kamer 2003-2004, nr. 634/1.

“Er zijn kinderen die reeds gehoord werden door de rechter en duidelijk gesteld hebben dat ze geen contact meer wensen met hun ouder. Zij verwachtten dat de rechter op hun wens zou ingaan. Dat dit niet gebeurt, geeft kinderen het gevoel niet au sérieux genomen te worden. Zij vragen zich af waarom ze dan gehoord werden. Het lijkt ons belangrijk dat de rechter vooraf duidelijk uitlegt aan het kind wat het hoorrecht inhoudt, wat zijn bedoeling daarmee is en wat hij verder doet met wat het kind hem vertelt. Ook nadat hij de beslissing genomen heeft zou hij het kind nog eens moeten zien zodat hij zijn besluit kan motiveren. Veel ouders denken ook nog steeds dat kinderen op 12 jaar kunnen kiezen of ze al dan niet contact willen met de ouder waar ze niet bij verblijven. De verwijzing naar de bezoekerimte stuit dan ook op onbegrip en kwaadheid bij ouder en kind. Duidelijke informatie omtrent deze thema's naar ouders en kinderen lijkt ons dan ook belangrijk, zodat geen valse verwachtingen geschapen worden.”

(Gesprekstafel Problematische Scheidingen)

Naar een oproepingsplicht?

De Werkgroep artikel 12 pleitte destijds al voor een oproepingsplicht.¹⁷¹ Spreekrecht moet een recht van het kind zijn en geen instrument voor de rechter om een geschil te beslechten. Als het horen van kinderen een ‘automatisme’ wordt dan vermindert het risico van de druk die ouders op dit gesprek zouden kunnen leggen. Voor rechters zou het horen van kinderen ook meer gewoon kunnen worden. Kinderen moeten wel het recht behouden om van het spreekrecht af te zien.

“Een groot pluspunt bij de oproepingsplicht is dat het kind als het ware ‘ontschuldigd’ wordt.”
(Gesprekstafel Informatie en Dienstverlening)

2.4. Zelfstandige rechtsingang voor minderjarigen

In scheidingsituaties stellen heel wat kinderen en jongeren de vraag of ze zelfstandig via een gerechtelijke procedure de wijziging van de omgangsregeling aan de rechter kunnen voorleggen. Minderjarigen zijn echter principieel onbekwaam om zelfstandig proceshandelingen te stellen. Concreet wil dit zeggen dat een minderjarige niet zelf een gerechtelijke procedure kan starten, ook niet als het gaat om iets wat het kind of de jongere persoonlijk rechtstreeks aanbelangt.¹⁷²

Samen met het wetsontwerp rond het spreekrecht ligt ook reeds geruime tijd een wetsontwerp klaar dat aan minderjarigen in bepaalde gevallen zelfstandig rechtsingang wil verlenen.¹⁷³ Naast de procesbekwaamheid in functie van de burgerlijke partijstelling voorziet dit ontwerp ook in een procesbekwaamheid van minderjarigen¹⁷⁴ in procedures ‘met betrekking tot zijn persoon’. Dit is een ruimere omschrijving dan persoonlijke rechtshandelingen of persoonlijkheidsrechten.

Ook in Nederland hebben minderjarigen geen eigen formele rechtsingang. In 2003 werd er een onderzoek¹⁷⁵ afgerond naar de wenselijkheid van een eigen rechtstoegang voor minderjarigen. Verschillende argumenten leidden tot de conclusie dat minderjarigen over een eigen rechtsingang moeten kunnen beschikken.

¹⁷¹ MAES, C., STAPPERS, L., BOUTELIGIER, L., DEGRANDE, D. en VAN GILS, J. (red.), *Mogen wij nu iets zeggen? Over kinderen, echtscheiding en hun recht om gehoord te worden*, Brugge, Die Keure, 1996, p. 17.

¹⁷² De principiële handelingsonbekwaamheid van minderjarigen wordt doorgetrokken op het vlak van het stellen van proceshandelingen. Voor een aantal materies geldt hierop een uitzondering via specifieke wettelijke bepalingen. Ook in de rechtspraak worden uitzonderingen aanvaard.

¹⁷³ Wetsontwerp betreffende het recht van minderjarigen op toegang tot de rechter, *Parl.St.* Kamer 2003-2004, nr. 643/1.

¹⁷⁴ Als de ouders niet als vertegenwoordiger kunnen of willen optreden of bij een tegenstelling van belangen met de ouders.

¹⁷⁵ STEKETEE, M., LÜNNEMANN, K. en OVERGAAG, A., “Met een bijzondere curator of zelf naar de rechter?”, *F.J.R.* 2004, p. 177-183.

Deze argumenten kunnen ook opgaan voor de situatie hier:

- Een eigen rechtsingang sluit aan bij de mondige positie van jongeren in de huidige samenleving;
- De uitbreiding van de handelingsbekwaamheid van minderjarigen moet gepaard gaan met een eigen toegang tot de rechter;
- In de rechtspraak wordt ad hoc soms een zelfstandig recht of toegang erkend. Dit recht moet worden gecodificeerd;
- In de huidige wetgeving is er sprake van versnippering, wat onduidelijkheid in de hand werkt. Op sommige terreinen kent de wet aan minderjarigen wel een eigen rechtsingang toe;
- Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind verplicht niet tot invoering van een zelfstandige rechtsingang, maar er bestaat wel een verplichting tot het versterken van de rechtspositie van de minderjarige in een juridisch conflict. Zeker als het gaat om familiezaken en vrijheidsberoving. De verplichting tot het versterken van de rechtspositie van minderjarigen vloeit voort uit het recht op deelname aan procedures¹⁷⁶ en het recht om gehoord te worden in gerechtelijke en administratieve procedures.¹⁷⁷

Aan welke voorwaarden moet een zelfstandige rechtsingang voor minderjarigen voldoen? Op basis van het onderzoek in Nederland werd een model uitgewerkt:

- Zo laagdrempelig mogelijke toegang: via meldpunten waar men jongeren juridisch kan adviseren en eventueel kan doorverwijzen naar een advocaat of naar de rechter.
- De rechtsingang moet een zo breed mogelijk reikwijdte hebben: in alle rechtsgebieden (bestuursrecht, verbintenissenrecht, familierecht, handelsrecht).
- Minderjarigen hebben bij hun rechtsingang recht op ondersteuning door gespecialiseerde advocaten of hulpverleners. Ook pedagogische begeleiding blijkt soms wenselijk.
- Geen leeftijdsgrens voor de rechtstoegang. De rechter oordeelt of een minderjarige in staat is tot een redelijke beoordeling van zijn belangen en of er sprake is van het ‘oordeel des ondersheids’.

2.5. Juridische bijstand via jeugdadvocaten voor minderjarigen

Een derde wetsontwerp¹⁷⁸ dat al jaren ‘hangende’ is, wil de juridische bijstand van minderjarigen verstevigen. In gerechtelijke of administratieve procedures waarin de minderjarige partij is, of bij een verhoor is de bijstand van een jeugdadvoocaat verplicht (tenzij de minderjarige hier uitdrukkelijk van afziet). In procedures die de minderjarige betreffen of aanbelangen kan op eenvoudig verzoek een jeugdadvoocaat aangesteld worden. De specifieke deskundigheid voor bijstand in gerechtelijke procedures rond jeugdzaken wordt vorm gegeven door de specialisatie van de jeugdadvoocaat binnen de balie te waarborgen. De jeugdadvoocaat moet voldoende kennis van jeugdbescherming en jeugdhulpverlening aantonen en zich permanent in het jeugdrecht en de kinderpsychologie bijscholen. Bij elke balie zou ook een jeugdpermanentie ingericht worden.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Art. 9, lid 2 I.V.R.K., art. 14 I.V.B.P. en art. 6 E.V.R.M.

¹⁷⁷ Art. 12 I.V.R.K.

¹⁷⁸ Wetsontwerp tot instelling van advocaten voor minderjarigen, *Parl.St.* Kamer 2003-2004, nr. 644/1.

¹⁷⁹ Binnen de Orde van Vlaamse Balies werkt de Commissie Jeugdadvocaten aan de rechtsbijstand van minderjarigen. Het streefdoel is om de gratis juridische bijstand binnen de verschillende balies zoveel mogelijk op dezelfde wijze te garanderen. Deze commissie werkt verder ook aan de opleiding van advocaten voor minderjarigen en ijvert voor de erkenning van de specialisatie ‘advocaat voor minderjarigen’ binnen de Orde van Vlaamse Balies. Zie: www.advocaat.be.

Welke rol heeft een jeugdadvocaat?¹⁸⁰ Heeft een advocaat voor een minderjarige ook een beschermende functie? Bekijkt de jeugdadvocaat de situatie van het kind in zijn globale context en gaat hij zelf op zoek naar wat het beste is voor het kind? Of is de jeugdadvocaat, als verslaggever aan de rechter, eerder een objectieve tussenpersoon tussen het kind, zijn ouders en de verschillende betrokkenen? Of verwoordt de advocaat, net zoals bij volwassenen, het standpunt, de eis of de wens van de cliënt?

Binnen de verschillende rollen die een jeugdadvocaat kan opnemen, komt de rol van de jeugdadvocaat als ‘avocat défenseur’ het meest naar voor. De jeugdadvocaat waakt over het respect van de rechten van zijn cliënt en treedt op als zijn woordvoeder. De wil van de minderjarige vormt de leidraad voor zijn handelen. De zorg om te bepalen wat het beste is voor de minderjarige ligt bij anderen (het openbaar ministerie, de jeugdrechter). De jeugdadvocaat verleent juridische bijstand aan het kind om te helpen verwoorden wie hij is, wat hij wil worden, hoe hij de situatie beleeft, wat er hem te wachten staat, hoe hij de juridische interventie ziet, enz. Vanuit pedagogisch oogpunt zorgt de juridische bijstand van de jeugdadvocaat ervoor dat de minderjarige mee bepaalt wat in zijn belang is en hoe hij een menswaardig bestaan invult.

Vanuit de hulpverleningspraktijk wordt bij het concept van de jeugdadvocaat de vraag gesteld of een jeugdadvocaat wel multidisciplinair genoeg kan zijn. Is de samenwerking tussen justitie en de niet-justitiële wereld voldoende stevig zodat jeugdadvocaten voldoende knowhow kunnen opbouwen om het niet-procedurele ten aanzien van hun minderjarige cliënt op te nemen.

¹⁸⁰ VANDORPE, J., “De rol van de jeugdadvocaat: een pedagogische benadering”, *T.J.K.* 2004, nr. 3, p. 156-158.

3 Standpunten en beleidssuggesties

- We pleiten voor een nieuwe scheidingswet die ouders aanspoort om constructief, efficiënt en correct te overleggen over een duurzame regeling voor hun ouderschap na de scheiding.
- We pleiten voor een groepering van bevoegdheden op familiaal vlak in een familierechtbank waarbinnen een multidisciplinaire knowhow een plaats krijgt.
- We vragen grondig onderzoek nodig naar de praktijktoepassing van het spreekrecht en naar de beleving van het spreekrecht bij kinderen en jongeren. Bij de hervorming van het spreekrecht staan voor ons volgende punten centraal: een coherente regeling, het recht van de minderjarige gekoppeld aan een oproepingsplicht, aandacht voor de zorgvuldige toepassing van het recht in de praktijk.
- We pleiten voor een multidisciplinaire benadering van de vraag hoe de betrokkenheid van kinderen bij een scheidingsprocedure een plaats kan krijgen zonder dat kinderen in het conflict en in de procedure geklemd raken.
- Een juridische procedure is de laatste stap, maar wel een noodzakelijk element in een volwaardige rechtspositie. Zonder eigen rechtstoegang zijn kinderen niet in staat om hun belangen te laten respecteren als ouders dat niet kunnen/willen doen.
- We pleiten voor een recht op deskundige juridische bijstand voor minderjarigen via een gespecialiseerde jeugdadvocaat. Juridische bijstand voor minderjarigen is echter het sluitstuk. Ook op het vlak van informatie en advies (eerstelijns juridische bijstand) is er expertisevorming en -doorstroming nodig van informatie rond de rechtspositie van minderjarigen.
- We pleiten voor de dringende parlementaire behandeling van de wetsontwerpen rond het spreekrecht, de toegang tot de rechter en tot de instelling van jeugdadvocaten voor minderjarigen.

Colofon

Kinderrechtencommissariaat, dossiers
Kinderen en Scheiding
Mei 2005

Redactie

Leen Ackaert
Mie Jacobs
Ankie Vandekerckhove
Dirk Vos

Eindredactie

Mie Jacobs

Concept en vormgeving

Funcke & Co (www.funcke.be)

Tekening cover

Nix

Verantwoordelijke uitgever

Ankie Vandekerckhove
Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg, 86
1000 Brussel

Uitspraken, vragen en bekommernissen van kinderen en jongeren tekenden we op in het kader van het ombudswerk van het Kinderrechtencommissariaat. Citaten van praktijkwerkers en deskundigen kwamen aan bod tijdens de thematische gesprekstafels in januari 2005 en tijdens de hoorzitting van de subcommissie familierecht in de Kamer van volksvertegenwoordigers in februari 2005. Enkele citaten hebben we uit relevante tijdschriftartikels overgenomen.

ISBN 90-77021-086

Mits bronvermelding is overname van stukken tekst uit dit dossier toegestaan.

Hoe ziet de scheidingsrealiteit voor kinderen in Vlaanderen er vandaag uit? Welke vragen en bekommernissen leven er bij jongeren en ouders? Hoe zit het juridisch kader in mekaar? Wat vinden we terug in de onderzoeksgegevens?

Het dossier 'Kinderen en scheiding' bevat een bundeling van thema's die verbonden zijn met de positie van kinderen en jongeren in het scheidingsproces.

Mensen uit de praktijk en deskundigen uit de pedagogische en juridische wereld leverden tijdens thematische gesprekstafels een waardevolle bijdrage voor de redactie en samenstelling van de tekst.

Deze inventaris van maatschappelijke en juridische knelpunten leidt tot standpunten en aanbevelingen van het Kinderrechtencommissariaat.

Kinderrechtencommissariaat

Leuvenseweg 86
1000 Brussel

tel.: 02-552 98 00
fax: 02-552 98 01

kinderrechten@vlaamsparlement.be
www.kinderrechten.be